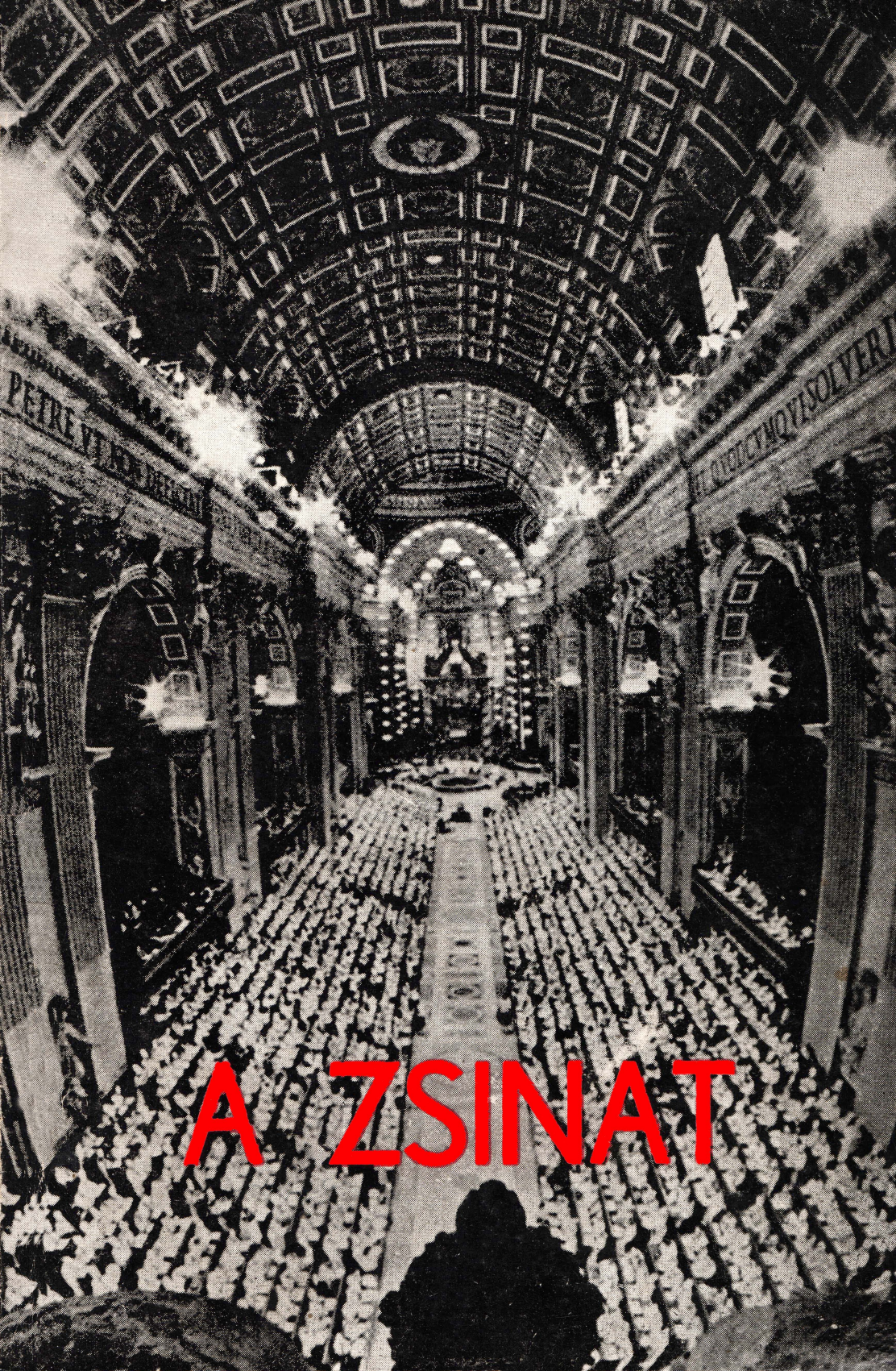
A ZSINAT

A ZSINAT

A II. VATIKÁNI EGYETEMES ZSINAT TÖRTÉNETE TANÍTÁSA ÉS SZELLEME

ZSINATI BIZOTTSÁG
RÓMA
1966

Egyházi engedéllyel

Tipografia Dario Detti - Via Girolamo Savonarola, 1 - Roma - Tel. 380,009

ESZME ÉS KÜLDETÉS

A zsinat eszméje, úgy amint az János pápa lelkében élt, világosan kifejezésre jutott abban a rádióüzenetben, amelyet a pápa a zsinat megnyitása előtt egy hónappal, 1962 szeptember 11-én, intézett a világhoz. Üzenetében a pápa úgy határozta meg a jövendő zsinatot, mint találkozást a feltámadt Krisztussal, a halhatatlanság dicsőséges Királyával, hogy isteni tekintete az egész egyházon átragyogjon s ezáltal üdvözítse, örömmel töltse el és megvilágítsa a népeket. Kétszer is, beszéde elején és végén, így kiáltott fel a pápa: « Igen, ez Krisztus fénye: Krisztus egyháza, a népek világossága! ».

« Lumen gentium » — *a népek világossága: ez János pápa nagy látomása és eszméje az egyházról, s később ez lesz a zsinat közös látomása és eszméje is, amikor — a pápa szavaira visszaemlékezve — éppen ezekkel a szavakkal kezdi az egyházról szóló bibliai szellemű tanítását. De ez az eszme — jól tudta ezt a pápa és a zsinat egyaránt — egyszersmind kötelességként kapott küldetés is, ami minden korban, de ma még sürgetőbb feladatként áll az egyház előtt: ez egyháznak a mai világban kell a népek világosságává lennie.*

Ebből nyilván következik, hogy a zsinat összehívásának értelme és célja nem lehetett más, mint az, hogy az egyház mind belső életében, mind pedig a mai világhoz, korunk emberéhez való viszonyában számotvessen ezzel a küldetéssel, amit végrendeletként Krisztustól kapott. « Keresnünk kell az egyházat — mondotta a pápa — úgy, amint van, belső mivoltában és életerejében, ad intra, *vagyis úgy, amint elsősorban tulajdon fiait gazdagítja a hit világosságával és a megszentelő kegyelem kincseivel, hiszen Krisztus végső szavai éppen azt róják rá elsőrendű kötelességként, hogy életet adjon, tanítson, imádkozzék... De tekintsük az egyházat* ad extra, *külső életerejének megnyilvánulásában is. Ingatag természetük ugyan inkább a földi dolgok értékelésére és élvezetére indítja az embereket, de lelki igényük és szükségleteik olyan nyilvánvalók, hogy az egyház, tanítói felelősségének tudatában, kötelezve érzi magát arra is, hogy megtanítsa őket, hogyan éljenek a földi javak közt, hogy el ne veszítsék az örökkévalókat ».*

Nos, ez a kettős feladatkör: az egyház belső mivoltának mélyebb felismerése, lelki életének kegyelmi megújítása, de

ugyanakkor a mai világhoz való küldetésének helyes megértése s a ma emberéhez szóló üzenetének korszerű kifejezése az, ami — a pápa elgondolása szerint — a zsinat egész munkáját meghatározza.

A zsinat megnyitásakor, 1962 október 11-én, mondott beszédében János pápa újra hangsúlyozza a lelkipásztori feladatot: hűségesen ragaszkodva az egyház örökérvényű isteni tanításához, a zsinatnak arra kell törekednie, hogy úgy mélyítse el és úgy adja elő az egyházi tanítást, hogy az megfeleljen korunk követelményeinek. Ezért a zsinatnak mindenekelőtt pozitív hangon kell szólnia: « Krisztus jegyese szívesebben nyúl ma az irgalmasság olaja után, mintsem hogy a szigor fegyvereivel fenyegetőzzék; úgy véli, hogy ahelyett, hogy bárkit is elitélne, jobban segít korunk szükségletein, ha tanításának gazdagságát ajánlja fel az embereknek ».

VI. Pál pápa, 1963 szeptember 29-én, a zsinat második ülésszakának megnyitásán ugyanebben a szellemben beszélt: « Az egyház, amikor Krisztusra néz, mintegy tükörbe akar tekinteni. Ha pedig e tükörbe tekintve valami sötét foltot vagy hibát fedez fel önmagán, vajon mi az, amit késedelem nélkül s határozottan meg kell tennie? Világos, hogy ki kell javítania, meg kell újítania önmagát, s arra kell törekednie, hogy eljusson isteni Eszményképének teljes hasonlóságára, hiszen ez az elsőrendű feladata ». E feladat teljesítése, magyarázza a pápa, korántsem jelenti az egyház belső rendjének felforgatását, sem az ősi hagyományaival való szakítást, hanem inkább ennek a hagyománynak megbecsülését, ami éppen abban a törekvésben jelentkezik, hogy az egyház meg akar szabadulni mindattól ami benne elévült és hibás, hogy önmaga valódi mivoltára találva, eredményesebben tudja teljesíteni korszerű küldetését.

A pápa « Ecclesiam suam » *kezdetű, 1964 augusztus 6-án megjelent enciklikájában ugyanezt az alapvető eszmét fejti ki: az egyháznak a zsinat folyamán tulajdon mivolta teljesebb tudatára kell ébrednie, hogy képes legyen megújítani önmagát és eredményes párbeszédet tudjon folytatni azzal a világgal, amelyben él.*

A zsinati viták és határozatok világosan tanúskodnak amellett, hogy a két pápa eszméi az egyházban már jóideje élő és megvalósulásukat kereső törekvéseket fejeztek ki. A zsinati atyák javarésze joggal érezhette, hogy tulajdon elgondolása és meggyőződése hangzik fel a pápák szavában. S ez nagyonis helyénvaló így, mert annak bizonyítéka, hogy maga a Szentlélek indítja korunk egyházát a krisztusi küldetésével való számvetésre.

Ez a számvetés nem valami földi cél szolgálata, hanem az egyház mivoltából eredő, lényegesen vallási feladat. « Azt fogják

mondani, — fejti ki a pápa 1965 december 8-án, a zsinatot befejező beszédében — hogy a zsinat többet foglalkozott az egyházzal, annak mivoltával, szervezetével, ökumenikus hivatásával, apostoli és missziós tevékenységével, mint az isteni igazságokkal. Az egyház, mint többszázados múltra visszatekintő vallási közösség, valóban arra vállalkozott, hogy átgondolja, mi is ő voltaképpen, s ezt azzal a szándékkal tette, hogy önmagát jobban megismerje, mivoltát világosabban meghatározza s következésképpen földi szemléletét és jogszabályait átrendezze. Ez így igaz. Az önmagába tekintés azonban nem volt öncélú s nem is merőben emberi bölcsesség és evilági tanultság műve. Az egyház nem azért vonult magába, hogy a vallási lélektan és a történelem világánál tudományosan elemezze tapasztalatait, de még azért sem, hogy újra hangoztassa az őt megillető jogokat, vagy korszerűen megfogalmazza törvényeit, hanem azért, hogy — a Szentlélek kegyelmével — önmagában, tulajdon életében és működésében újra felfedezze Krisztus igéjét és jobban elmélyedjen annak titkaiban: világosabban megértse Istennek benne, az egyházban, megvalósuló terveit s jelenlétének misztériumát, s ezáltal felélessze hitét és szeretetét... A zsinat határozatai, főként azok, amelyek az isteni kinyilatkoztatásról, a liturgiáról, a papokról, szerzetesekről és világi hívekről szólnak, tisztán tükrözik ezt a közvetlen és elsődleges vallási szándékot és világosan tanusítják, milyen kristálytiszta, üdítő és gazdagon ömlő az a kegyelmi forrás, amelyet az élő Istennel való eleven kapcsolat fakaszt az egyház ölén, hogy megöntözze földünk szikkadt barázdáit».

A következő tanulmányok célja az, hogy bemutassák a zsinatnak ezt a vallási életet, krisztusi hitet és szeretetet megújító munkáját és megismertessék a magyar olvasóval az egyház tanítótestületének erre vonatkozó ünnepélyes határozatait. Először, a határozatok kialakulásának folyamatát követve, történeti lefolyásában mutatjuk be a zsinatot, majd rendszeresen összefoglaljuk a zsinati tanítást, egy-két általánosabb érdeklődésre számottartó kérdést pedig részleteiben is megtárgyalunk. A vallásszabadságról és az egyháznak a nem keresztény vallásokhoz való viszonyáról szóló történelmi jelentőségű nyilatkozatot magyar fordításban is közöljük. Mindebből, reméljük, nyilvánvalóvá lesz, hogy mik azok az egyházra háruló feladatok amik korszerű tanúságtételre és apostoli munkára szólítják Krisztus minden hívét.

TÖRTÉNET ÉS TANÍTÁS

PÁSZTOR LAJOS

SZÁMVETÉS A KÜLDETÉSSEL

A ZSINAT ELŐKÉSZÍTÉSE ÉS MENETE

XXIII. János pápa isteni sugallatra vezette vissza a zsinat meghírdetésének a gondolatát. Amikor 1959 január 25-én először adta hírül a világnak, hogy egyetemes zsinatot akar összehívni, mindenkit váratlanul ért a bejelentés. Maguk a kardinálisok, akiket még a Szent Pál bazilika melletti bencés monostorban, majd Tardini államtitkár révén írásban is felhívott, hogy közöljék véleményüket, elgondolásukat, javaslataikat a zsinattal kapcsolatban, érezhetően tétováztak a feladat előtt. Január 26 és április 14 között, a 74 tagú bíboroskollégiumból csak huszonöten válaszolnak a pápa kérésére és e 25 levél között csak 7 olyan akad, mely konkrét javaslatot is tartalmaz. (Nem soroltam ide egy tengerentúli kardinális levelét, aki csak azt ajánlja, hogy a zsinat rövid legyen).

Ruffini palermói érsek az egyetlen, aki azt írja, hogy a zsinat gondolata már húsz éve foglalkoztatja, s hogy XII. Piusznak fel is vetette szükségességét, de úgy tűnik, hogy az általa áhított zsinat az egyház álláspontjainak ünnepélyes, merev leszögezése lett volna. Nem véletlen, hogy a megelőző húsz egyetemes zsinat közül épp a tridenti kívánkozott tollára példaképül.

János pápa, amikor a Szent Pál-monostorban először beszélt a zsinatról, mint a világegyház főpásztora szólt, s a földi javak hajszolásában elmerült emberiség látványa lebegett szeme előtt. Ennek, a technikai fejlődés eredményeit anyagi előnyök élvezésére használó, a rend és fegyelem kötelékeit egyre kevésbé tűrő, tévúton botorkáló embernek akarta a pápa feleleveníteni az evangéliumi igazságokat és az ő szükségleteihez és igényeihez alkalmazni az egyházi fegyelem bölcs rendelkezéseit. Úgy akarta megvilágítani a keresztény igazságokat, hogy azok a mai ember problémáira feleljenek. Érdekes megemlíteni, hogy az első bejelentésben a lelkipásztori cél mellett nincs szó a keresztények közötti egység kereséséről, míg az *Osservatore Romano,* mely nem hozta le a beszédet, csak néhány sorban ismertette tartalmát, azt írta, hogy a pápa szándéka szerint a zsinat felhívás is akar lenni az elszakadt keresztény közösségek felé az *unitas* keresésére. Ez utóbbi gondolat — amelyet 1959 áprilisától kezdve már János

pápa is kiemelt — az előkészítés évei alatt annyira elterjedt, hogy Felici érsek szükségesnek tartotta 1961 őszén hangsúlyozni, hogy a zsinatnak nem az egység keresése az elsődleges célja, hanem az egyház belső életének a megújítása.

1959 januárjától 1962 júniusáig tartanak az előkészítő munkálatok, mégpedig két szakaszban: 1960 pünkösdjéig egy, minden eddigi zsinat előkészítése méreteit felülmúló, széleskörű ankét keretében összegyűjtötték a püspökök és más ordináriusok és a katolikus egyetemek « szabadon és őszintén tett » javaslatait, indítványait; 1960 novemberétől 1962 júniusáig pedig megtörtént a tervezetek összeállítása, feldolgozása, ellenőrzése. Ez az előkészület hosszú volt, de nem alapos, amint ezt az első ülésszak menete világosan bebizonyította.

Röviden összefoglalva, az előkészítő munkálatok főbb hibái a következők voltak: a bizottságok között nem volt meg a szükséges egyetértés és összmunka; a bizottságok túlságosan a kúriához kapcsolódtak — 12-ből 10 teljesen egy-egy Kongregáció hatáskörében állt — s a kúriából kikerülő elnökség nem mindig vette figyelembe a kisebbség véleményét, nem egyszer nem is tájékoztatta kellőkép, sőt akadt olyan bizottság is, amely egyszer sem ült össze, hanem az elnöklő kardinális néhány választott püspökkel maga készítette el a tervezetet a bizottság nevében. A János pápa által óhajtott *aggiornamento*, az ugyancsak általa sürgetett reformáló program és az egyházi szervezet megújulásának az igénye különös ellentétben állt a közismerten konzervatív szellemű kúriának e bizottságok keretein belüli uralmával, annál is inkább, mivel sokak szemében a megújulásnak éppen a kúria reformjával kellett volna kezdődnie.

Maga az a szellemi légkör is, amiben az előkészületek folytak, nyugtalan, zavaros volt. 1960 elején, János pápa az egyik római, külvárosi plébánián tartott beszédében kiemelte, mennyire szeretné, ha a liturgiában a nemzeti nyelvek egyre nagyobb szerephez jutnának. 1961 március 25-én, az *Osservatore Romano*-ban, « A latin az egyház nyelve » címen névtelen cikk jelent meg, amely egyenesen ikonoklasta fanatizmusnak minősítette a latin, mint a nyugati egyház egyetlen liturgikus nyelve ellen folytatott harcot. 1960 pünkösdjén, János pápa megalakította, Bea kardinális vezetése alatt, a Keresztény Egység Titkárságát, mint a nem-katolikusokkal folytatandó dialógus szervét. 1961 telén felerősödtek Rómában a Biblikus Intézet professzorai elleni támadások, s a katolikus exegéták szabad kutatási jogának veszélyben forgása igen illuzórikussá tette a nem-katolikusokkal való párbeszéd lehetőségét. A kért « szabad és őszinte » véleménynyilvánítással nehezen volt összeegyeztethető P. Lombardi *Concilio* című könyvének az esete és a modern világ problémáival való szembenézés igérete mellett keserűen hangzott a Szent Officium Teilhard de Chardin monituma. 1960 pünkösdjén János pápa alapított egy bizottságot a világiak

apostolkodására is, de egyetlen laikust sem tett meg tagjául. Felici érsek 1961 áprilisában külön ki is emelte, hogy világiak nem vehetnek részt a zsinat előkészítésében, mivel az a tanítóegyház gyülekezete. Amikor a harmadik ülésszak alatt visszakerül a bizottsághoz a világiak apostolkodásáról szóló javaslat, az egyik fő kifogás ellene épp túlzott klerikális szelleme lesz.

Az 1960 január 24 és 31 között lezajlott római egyházmegyei zsinat emléke, ahol a több mint 700 pontból álló határozatot egyszerűen csak felolvasták három ülés alatt, a hozzászólás minden lehetősége nélkül, ráveti árnyékát az egyetemes zsinatra is. János pápa 1962 áprilisában azzal üdvözölte a központi bizottság tagjait, hogy munkájuk annyira eredményes, hogy a zsinaton a püspökök részéről egyhangú lesz majd a tervezetek elfogadása. Még általános az egyetlen ülésszak hiedelme — Felici érsek 1960 nyarán egy két hónapig tartó zsinatról beszél — s amikor, a *La Croix* tudósítója szerint, János pápa kilátásba helyez, 1962 áprilisában, egy esetleges második zsinati ülésszakot, az *Osservatore Romano* kihagyja a beszédből az idevonatkozó mondatot.

Egyszóval, amikor 1962 október 11-én a Szent Péter bazilika kapui megnyílnak a zsinati atyák előtt, nem a jezsuita Rouquette az egyetlen, aki pesszimistán néz a történések elé.

De most, amikor a Szent Péter főhajója ismét tágasra tárult s a tribünülések szűk sorai közül az egész világra szétáradt a zsinati határozatok szelleme és üzenete, most, amikor a szemtanú benyomásainak a frissességével, de ugyanakkor a történész távlatokhoz szokott tekintetével végignézünk mindazon, ami e három év alatt történt, lenyűgözve állunk a hatalmas eredmények előtt.

Oscar Cullmann, 1966 januárjában, így foglalta össze Zürichben a zsinat lényegét: mintha minden a régi szerint folytatódnék a katolikus egyházban és mégis valami új lett. Egy ifjú torinói munkás az olasz televízióban ezt mondta: Rettenetesen öregnek érzem magam a zsinatban megfiatalodott egyház előtt. Ez a belső megújulás úgy jött létre, hogy az egyház számot vetett küldetésével.

Az első ülésszak

Az előkészítő bizottságok 70 javaslatot terjesztettek a zsinat elé. Az első ülésszak alatt 5 került közülük tárgyalásra: a liturgiáról, a kinyilatkoztatás forrásairól, a tájékoztatási eszközökről, a keleti egyházakról és az egyházról szólók. János pápa óhajára, a zsinat a liturgikus schéma megbeszélésével indult. Még mielőtt azonban a problémák megvitatására sor került volna, a zsinat ékes tanújelét adta szabadsága tudatának: élve ugyanis

jelölő jogával, visszautasította a zsinati bizottságok tagjait felsoroló kész névlistát.

A liturgikus témának a dogmatikus problémák elé helyezése kidomborította a zsinat pásztorális jellegét. Egyik legszebb tervezet került benne tárgyalásra, amely szentírási inspirációjával, mély és gazdag összefüggésben fejtette ki a hívőknek a liturgiába, a meghalt és feltámadt Krisztus misztériumába való, évtizedek óta áhított aktív bekapcsolódását. A tervezet körül kialakult vita látszólag a nemzeti nyelvek bevezetése és a püspöki konferenciáknak a liturgikus változások terén juttatott szerepe körül mozgott — egyesek szerint, az első megbontja az egyház egységét, a második pedig sérti a Szentszék jogait —, de tulajdonképen mélyebben lappangó ellentéteket hozott felszínre. Tagadni a püspökök közötti alapvető felfogáskülönbséget, ami a zsinaton megnyilvánult, épp olyan téves, mint parlamenti vitává, harccá fokozni. Két szellem szembekerüléséről van szó, melyek mindegyike, ez kétségen felül áll, az egyházat akarta szolgálni.

Az egyik főleg a spekulatív teológián nőtt fel; kevés szentírás, kevesebb patrisztika, még kevesebb történelem alkotja szellemi felszerelését. Ezért sztátikus: az igazságot változhatatlan formulákba merevíti, preciz képletekbe sűríti, jogi szabályokkal védelmezi. Nem követi az újabb teológiai irodalom eredményeit. Állandóan a tradicióra hivatkozik, de ez a hagyomány nem mindenben a krisztusi örökség patrimoniuma, hanem a századok folyamán a pápák bizonyos történelmi helyzetekhez kötött és azokban magyarázható megnyilatkozásai. A másik, a kereszténységet elsősorban nem igazságok, szabályok, szertartások összességének tartja, hanem az üdvösség történetének. Az egyház feladata, számára, mindenekelőtt az evangélium hirdetése s ez eszme szolgálatába állítja magát a zsinatot is, amely nem valamely doktrinális kérdés eldöntésére hivatott, hanem arra, hogy az egyház tanítását a mai ember számára előadja. Elsősorban pásztorális beállítottságú a konzervatívokkal szemben, akiknek lelkipásztori tapasztalata igen kevés; állandóan kész a világ problémáit meghallani, választ keres rájuk, gazdagodik belőlük, míg az előzők minden újítás elől elzárkóznak s a legfontosabbnak azt tartják, hogy az igazságot mentsék, ahelyett, hogy az igazság által próbálnák a világot menteni.

A liturgikus tervezet összeállításában az ún. progressziv irány felfogása érvényesült. Az ugyanezen az ülésszakon megbeszélésre került két dogmatikus szöveg a konzervativ beállítottságú teológiai bizottság munkája volt.

A kinyilatkoztatás forrásairól szóló tervezet lényegét két probléma köré csoportosíthatjuk: a szentírás és a hagyomány viszonya; az evangéliumok történeti forrásértéke és tévedhetetlensége.

A tervezet a kinyilatkoztatás két forrásáról beszélt, míg a hozzászólások tekintélyes része a szentírásról, mint a hagyomány részéről emlékezett meg és a kinyilatkoztatást egyetlen forrásra vezette vissza, Krisztusra, Akiből egyetlen úton, a hagyomány által, jutott el hozzánk az evangéliumi üzenet. Az evangélisták leíró munkáját hosszabb-rövidebb ideig tartó prédikációk előzték meg, s amennyire a Szentlélek inspirációja biztosítja, hogy az evangéliumok nem tartalmaznak a hit terén tévedést, annyira biztos az is, hogy a sugalmazottság nem semmisítette meg az evangélisták szerzői szabadságát. A prédikációkra mindig hat a hallgatóság színvonala, érdeklődési köre, kora. A szónokok ezeket figyelembe véve alakítják beszédeiket, amelyekre saját elbeszélési módjuk, megfigyelőképességük, emlékezőtehetségük is befolyást gyakorol. Tehát a prédikációkból leszűrt evangéliumi szövegekben nem kereshetjük Krisztus tanítását szószerint. Az evangéliumok tévedhetetlensége csak abban áll, hogy a bennük rejlő, Krisztusnak tulajdonított gondolatok, mondások biztosan Krisztus gondolatai, mondásai, de ezeket talán más szavakkal és más összefüggésben mondta el. Ez a felfogás korántsem egyezett meg a konzervatív oldal véleményével s részben a Szent Péter bazilika falain belül, részben — és hatalmas mértékben — a zsinaton kívül, óriási vitára adott alkalmat.

Az elnökség, alig négy napos tárgyalás után, szavazásra vitte a kérdést, óhajtja-e a zsinat a javaslat megbeszélésének a folytatását vagy sem, s a progresszív irány képviselői, akik a szöveg újraírása mellett voltak, nem érték el a szükséges számtöbbséget, úgyhogy úgy tűnt, hogy a vitát folytatni kell. November 21-én azonban János pápa elrendelte a javaslat visszavonását és egy új vegyesbizottsághoz utalta a kinyilatkoztatás problémájának a vizsgálatát, amelynek elnökévé Ottaviani és Bea bíborost tette meg. A pápai közbelépés hatalmas feltűnést keltett. Az egyházban végetért az ellenreformáció korszaka! Friss levegő a zsinaton! — voltak a főbb sajtókommentárok.

Az ökuménikus gondolat jegyében három tervezet született, ékes tanújeleként az előkészítőbizottságok már említett hiányzó együttműködésének. Egyet a teológiai bizottság, egyet a keleti egyházak kommissziója, egyet pedig a Keresztény Egység Titkársága készített. A három közül, az első ülésszak alatt, a keleti egyházakkal való egyesülés javaslata került a zsinat elé, *Ut unum sint* címen. De a részletekben számos érdekes pontot tartalmazó szöveg hamar lekerült a programról, hogy a másik két tervezettel egybefonva, a közös ökuménikus gondolat jegyében kerüljön átdolgozásra. A rövid tárgyalás azonban alkalmat nyújtott De Smedt brugesi püspöknek, hogy az ökuménikus dialógus lényegét világos és mélyenszántó beszédben tisztázza.

Az egyházról szóló tervezet, amely az ülésszak utolsó hetében került a zsinat elé, ugyanazt a kritikát kapta, mint a kinyilatkoztatás forrásairól szóló: túlságosan skolasztikus disszertáció stílusában készült s hiányzik belőle az ökuménikus gondolat. A hozzászólók nagy része hiányolta a pápai primátus és a püspöki kollégium viszonyának a tisztázását; kifogásolta, hogy a

laikusoknak csupán passzív szerepet juttatott az egyházon belül, hogy az egyház-állam viszonyáról nem korszerűen szól. A szöveg visszakerült a teológiai bizottság elé.

A zsinat az ülésszak végére érkezve mérlegre tette tevékenységét, s itélete, Suenens kardinális megfogalmazásában, igen kemény volt: elvész a schémák tengerében. Az ülésszakon egyetlen javaslatot sem szavaztak meg s a tárgyalásra került szövegek ékesen ábrázolták az előkészületi munkák hiányos voltát. Suenens két szempont szerint javasolta a problémák csoportosítását: az egyház *ad intra*: lényege, misztériuma, tettei, missziós és ökuménikus tevékenysége; és az Egyház *ad extra:* az emberiséggel való kapcsolata; a háború, az éhség, a népesedés problémái. Lercaro és Montini bíborosok támogatták a belga kardinális indítványát, s azt János pápa is magáévá tette. Ugyanő egy központi ellenőrző bizottságot is alakított, melynek az volt a fő feladata, hogy ügyeljen, hogy a bizottságok az ülésszakok közötti szünetben a zsinat állásfoglalása szellemében dolgozzanak.

Ha a zsinat lefolyásának az egészében nézzük ennek az első ülésszaknak a jelentőségét, itéletünk nem lehet negatív. Ezen a szesszión dőlt el, nyugodtan mondhatjuk, a zsinat sorsa. A világegyház püspökei megismerkedtek egymással és egymás problémáival, lemérték saját nézeteik súlyát kétezer más történelmi és földrajzi helyzetben élő, más szellemi légkörben munkálkodó, más képzésben részesült püspöktársuk felfogása, tapasztalata, véleménye tükrében, utat választottak az egyház megújulása felé. Megkezdődött a számvetés a küldetéssel.

Az első és a második ülésszak között meghalt János pápa. A világ szegényebb lett. 1963 június 3-án, az emberiség hirtelen rádöbbent — Congar szavai —, « hogy Isten milyen óriási ajándékot adott benne a világnak ». A zsinat válságba jutott: az új pápa nem volt köteles folytatni. Rouquette már 1962 dec. 11-én azt írta, hogy a zsinat ellenzői egy új pápára számítanak. Montini bíborosban, ezzel szemben, olyan utód került Szent Péter trónjára, aki nemcsak, hogy folytatni akarta a zsinatot, de az első ülésszakon a Suenens-tervhez való csatlakozásában és hetenként publikált zsinati leveleiben világosan megmutatta, melyik irányhoz érzi közel magát.

A második ülésszak

1963 szept. 29-én, a második ülésszakot megnyitó beszédében, VI. Pál pápa az egyházat egy krisztocentrikus világnézet központjába állította s a zsinat célját elsősorban abban jelölte meg, hogy az egyház tisztázza önmaga előtt lényegét és küldetését. E lelkiismeretvizsgálattal járjon együtt, mondta a pápa, egy belső megújulás, amelynek kifelé a keresztények egyesülésének az

elősegítésében is meg kell nyilvánulnia. VI. Pál bocsánatot kért Istentől mindazért a felelősségért, amely az egyházak közötti egység felbomlásában a katolikusokat terheli.

Ez a második szakasz lényegesen más volt, mint a megelőző. Általában az egész zsinatra jellemző, hogy egyik ülésszaka sem hasonlított a másikhoz, mindegyiknek megvolt a maga sajátos jellege. A másodikra nézve nemcsak a moderátorok kinevezése, a titoktartás fellazítása és világi auditorok meghívása jelentett változást, hanem magának az ülésszaknak a menete is. Amíg az elsőnek az volt a fő célja, hogy az előkészített tervezetek lényeges átdolgozását biztosítsa, a második a már újraírt szövegek részletes vizsgálatára szentelhette magát. A 70 javaslat az ülésszakok közötti szünetben 17-re csökkent, s ebből 4 került 1963 őszén programra: az egyházról, a püspökökről és az egyházmegyék kormányzásáról, Szüz Máriáról és az ökuménizmusról szóló. A harmadikat, a mariológus tevezetet, okt. 29-én egy alig 9 tagú többséget elért szavazás után beolvasztották az egyházról szóló javaslatba.

VI. Pál megnyitó beszédében a zsinat feladatául azt is kitűzte, hogy a püspökök helyzetét az egyházban és Péterhez való viszonyuk meghatározza. Amikor azonban az egyházról szóló schéma megvitatása során a zsinat ehhez a problémakörhöz érkezett, világossá vált az atyák közötti erős véleménykülönbség.

A vita magja ez volt: kaptak-e az apostolok Krisztustól közös küldetést az Egyház kormányzására, vagy csak Péter kapta azt egyedül; küldetést, mely az apostolok utódját, a püspökök együttesét, kollégiumát, ugyancsak felhatalmazza a pápa oldalán a világegyház kormányzásában való részvételre. A püspöki kollégialitás kérdése szervesen összefüggött a püspöki kormányzói hatalom eredetének a problémájával is. A kollégialitás állítói szerint ui., a püspökszentelésből ered a püspökök minden hatalma, a *munus episcopale*, míg a kollégialitás ellenzői azt vélték, hogy a kormányzói hatalmat a pápa adja a püspöknek, mint az egyetlen, akinek a világegyház kormányzására hatalma van.

A probléma nem egyszerű s bár a Máté 16,19 és 18,18 viszonyának a problémája már az V. század óta él, a zsinat nem rendelkezett a szükséges előtanulmányokkal gyors eldöntéséhez. Annál kívánatosabb lett volna tehát a kérdés nyugodt tisztázása. Ehelyett a megbeszélés hamar vitává fajult, amelynek során a konzervatív szárny szenvedélyesen védeni kezdte a pápai primátust, a pápa joghatósági elsőségét, szinte nagyobb lendülettel, mint az az I. Vatikáni zsinat alatt történt, amikor az idevonatkozó dogma meghatározást nyert. Mintha a kollégialitás ténye mellett felszólaló püspökök pápaellenesek lettek volna, és állításuk nem szentírási gyökerekre támaszkodott volna. A vita ismét túlnőtt a bazilika falain, mint az első ülésszak idején a kinyilat-

koztatás problémája, s a *Palestra del Clero* hasábján, sajnálatos módon, éles és minden felebaráti szeretetet nélkülözó támadások jelentek meg a kollégialitás védói ellen. Az okt. 30-i szavazás a híres 5 *propositio*-ról azután megmutatta, hogy a zsinat többsége melyik felfogás mellett foglalt állást.

A kollégialitás mögött, jóformán háttérbe szorult az egyházról szóló javaslat egy másik pontja, a diákonusok problémája; a liturgikus schéma megvitatása óta az első, ami a teológia berkeiből a lelkipásztori tevékenységre terelte a szót, konkrét helyzeteket állítva az atyák elé. De a, főleg Délamerikában, hatalmas területeken szétszóródott, minden egyházi gondoskodás nélkül élő keresztény közösségek ügye — s Suenens kardinális joggal állította melléjük az európai nagyvárosok perifériáin összezsúfolt embereket, akiknek főleg fontos lenne az Egyház szavát hallaniuk, de ez a paphiány miatt nem mindig lehetséges — kevés megértést váltott ki konzervatív oldalon.

A kollégialitás vitája kihatott a püspökökre vonatkozó javaslat vizsgálatára is, mert ez számos olyan problémát érintett, amely a püspöki hatalom lényegének az előzetes tisztázását igényelte. A tervezet kárára szolgált, hogy ez volt az, amely a megfelelő bizottság összehívása nélkül készült. A monacoi püspök, Rupp, szerint, e szöveg nemcsak hogy kevés problémára nyújtott megoldást, de amire adott, abban is mindig nyitva hagyott egy egérutat intézkedéseinek az elkerülésére. Első fejezete a római kuria és a püspökök viszonyát vizsgálta oly módon, hogy azt a zsinat többsége nem találta kielégítőnek. Ennek ellenére a javaslatot elfogadták alapszövegnek s csak módosítások révén akarták újraötvözni, mivel sok olyan problémát vetett fel, amely jó volt, ha szönyegen marad, csak más megfogalmazásban. Ez elsősorban a püspöki konferenciákra vonatkozott, amelyek szükségességét egyöntetűen elismerték, de megoszlottak a vélemények afelől, hogy a konferenciák határozatai mily mértékben legyenek egy nemzet püspöki karán belül kötelező erejűek. Ugyancsak ez a tervezet vetette fel a szerzetesek bevonását is az egyházmegyei pásztorációba és a püspökök nyugdíjazásának a problémáját. A javasolt 75 éves korhatár erős ellenzékre talált. A szöveget a zsinat visszaadta átdolgozásra és az olyan mélyrehatóan történt, hogy amikor legközelebb kézbekapták, nemcsak címe változott meg, hanem lényege is.

Az ökuménikus javaslat, a már említett három szöveg összevonásából készült. Ez első változata kettős problémakört tárgyalt: a katolikus ökuménizmus mibenlétét — a vita a katolikus jelző nem helyes használatát juttatta kifejezésre, amely azt a látszatot keltette, mintha többféle ökuménizmusról beszélhetnénk — és a Szentszéktől elvált egyházakkal és keresztény közösségekkel folytatandó ökuménikus dialógus lényegét, — ahol az egyház szó

csak a keletiekre vonatkozott, míg a vita kiemelte a protestáns közösségek egyházi jellegét is. E tervezethez ekkor még két olyan fejezet is tartozott, amelyeket később elválasztottak tőle: a zsidóságról és a vallásszabadságról szólók.

A második ülésszak végén a pápa kihirdette a liturgikus konstituciót és a tájékoztatási eszközökről szóló dekrétumot.

A harmadik ülésszak

A harmadik ülésszak 1964 szept. 29-én erősen kulcscsörgető, zárásra intő hangulatban kezdődött. Tisserant kardinális mindjárt az első ülésen bejelentette, hogy többen szívesen látnák, ha ez az ülésszak az utolsó lenne. Agagianian biboros is *quam citius* befejezést sürgetett s ez a püspökök fáradtságán messze túlmenően inkább annak a lelkiállapotnak volt a vetülete, amit Rouquette okt. 11-én így jellemzett: « ...a római kuria... nem nézi szívesen a zsinat elnyúlását, mert nyugtalanítja és felforgatja begyepesedett gondolatvilágát és adminisztrációja rutinját ». De mindentől függetlenül, a zsinatra még óriási munka várt. Két javaslat még egyáltalán nem került megvitatásra — A világiak apostolkodása és az Egyház és a mai világ cimü — és egy harmadikat, a kinyilatkoztatásról szólót, olyan erősen átdolgoztak, hogy jóformán újnak számított. Ezeken kívül még hat rövidebb szöveg is megvitatásra várt — a papokról, a szerzetesekről, a misszióról, a papképzésről, a keresztény nevelésről és a házasságról szóló — s a már megtárgyalt javaslatok közül háromnak — ezek az egyház, az ökuménizmus és a püspökök problémáit tárgyalták — még vissza kellett térniök a zsinat elé szavazásra. Valószinűtlen volt, hogy a pápa indiai útja miatt amúgyis rövidebbre tervezett ülésszak ez óriási anyaggal végezni tudjon. A program gazdagsága mindenesetre arra indította a zsinatot, hogy hatalmas iramban lásson munkához, s ez a versenyfutás az idővel egész menetére kihatott.

Az ülésszak az egyházról szóló javaslat harmadszori vitájával indult. A új szöveg közben lényegesen módosult, s most már magában foglalta a püspöki kollégialitás tényét és a Szűz Máriáról szóló fejezetet is. A kollégialitás ténye mellett a szöveget rendkívül gazdaggá és széppé tette az új katolikus egyháztan, amely valóban Krisztus fényét tükrözi vissza az egyház arcán, hogy az ebben a fényben hirdesse a világnak Krisztus kifogyhatatlan gazdagságát. Az új szöveg kidomborította az egyháznak, mint Isten népének a fogalmát, s ezzel nemcsak az egyház misztériumáról adott teológiailag mély értelmezést, hanem egyúttal elsődleges pásztorális küldetését is hangsúlyozta.

Az egyházi rend teljességét bíró püspökökről az átdolgozott javaslat elsősorban lelkipásztori feladatuk szemszögéből emlékezett meg. A vita során egyre jobban kibontakozódott egy új püspöki

eszménykép, mely a külső pompát, a gazdag asztalt, a feudális szokásokat, a konvencionális és méltóságteljesen üres beszélgetést kedvelő főpap helyett, a krisztusian szegény, egyszerű, alázatos, de intelligens, kulturált, papjai és hívei problémáit ismerő és megoldani akaró főpásztor vonásait viselte. Rendkívül jelentős, hogy ez a püspök-ideál épp a világ püspökeinek a találkozásán és dialógusa során nyert határozottabb körvonalakat.

Ahhoz, hogy a püspökök munkája eredményes legyen, hivatása és felelőssége teljes tudatában élő klérusra van szükségük. Az egyház megújulása elképzelhetetlen a papság megújulása nélkül. E gondolat jegyében foglalkozott a zsinat — egy meghivott plébánoscsoport jelenlétében — a papi életről és szolgálatról szóló tervezettel, mely néhány lényeges pontban ügyesen rávilágított a papság mai helyzetének a nehézségeire. A vita során főleg a pap *homo Dei* és *homo inter homines* kettős feladatából folyó kötelessége bontakozódott ki, amely egyrészt saját lelkisége elmélyítésére kell, hogy késztesse a papságot (közösségi élet, szegénység, az evangéliumi Krisztus alakjának, mint eszményképnek a követése), másrészt pedig a mai ember problémái, nehézségei, fásultsága testvéries orvoslására tanítja. Ez utóbbi elválaszthatatlan az elsőtől: a mai ember számára a prédikációknál sokkal eredményesebb tanítás az életszentség példája.

A papság megújulásával szorosan együttjár a szerzetesi élet reformja is. A rövid és sajnos nem nagyon jelentős tervezet vitája a kontemplatív és aktív életforma megkülönböztetésére, a szerzetességnek az idők követelményeihez való alkalmazkodására és a szerzetesi engedelmességnek a felnőtt, érett emberhez illő értelmezésére vonatkozó problémákat érintette.

Külön határozat foglalkozott a papnevelés kérdésével, mely az egyik legégetőbb problémából indult ki: a hivatások világszerte csökkenő számából. A konzervatív és progresszív irány képviselői ismét két oldalon sorakoztak fel a papnevelés reformja értelmezésében. Minél fiatalabb korban kivonni az ifjúságot a világból és kitárni előtte a kisszeminárium kapuit, minél több skolasztika a teológiában, minél kevesebb érintkezés a szemináristák és a világ között az ideális az elsők számára. A kisszemináriumok helyett a keresztény családi nevelés fontossága, a szentírás, Szent Pál, a patrisztika minél alaposabb ismerete; Szent Tamás is, de nemcsak ő, mindenki más kizárásával, mert az egyháznak széles kulturájú papságra van szüksége; a világgal való dialógus jelentősége, hiszen a jövendő papnak ismernie kell azoknak az embereknek a problémáit, akiket Krisztushoz kell vezetnie — ez a haladó oldal felfogása. E vita keretében ismertette Garonne toulousei érsek a Szemináriumok és Egyetemek Kongregációja hibáit és felelősségét a papnevelés központi irányításában. Mint ismeretes, néhány

hónapja, VI. Pál pápa épp Garonne érseket tette meg a Kongregáció proprefektusává.

A papnevelés kérdése egyenes vonalban vezetett a keresztény nevelés általános problémájához, amelynek vitája során Léger, montreáli érsek, egy rendkívül érdekes és értékes hozzászólásban a tudományos kutatás szabadsága mellett tört lándzsát.

Ahhoz, hogy az egyház teljesíteni tudja küldetését, az Isten népe minden tagjának a közreműködésére szüksége van. Az evangélium hírdetése és megvalósítása éppúgy feladata a világiaknak, mint a papságnak, mindegyiknek a maga helyén, hiszen az eleven kőre épült Krisztus egyházának a hívek eleven köveiből épültek falai. Az egyháznak e nagy távolságokat felölelő, őszinte számvetéséből nem hiányozhatott az *ordo laicorum* sem, amely amellett, hogy az Isten népe keretén és a liturgikus akción belül elnyerte az őt megillető, aktív helyet, az egyetemes zsinatok történetében először, nemcsak, mint a papság apostolkodásának a tárgya szerepelt, hanem, mint maga is apostol. A javaslathoz kapcsolódó vita egyik legnagyobb figyelmet érdemlő ténye az, hogy elismerte, hogy a világiak apostoli küldetése nemcsak vallásos egyesületek keretében juthat kifejezésre, hanem mindenki egyéni hivatását teljesítve, saját munkaterületén, keresztényen élve is apostolkodik. Hogy e nyilvánvalónak tűnő felismerés értékét megértsük, tartsuk szem előtt, hogy a hozzászólók között olyan püspök is akadt, aki kötelezővé akarta tetetni a laikusok valamilyen vallásos egyesülethez való tartozását, és hogy a javaslat klerikális szelleme és az Actio Catholica monopoliumának a kérdése napokon keresztül foglalkoztatta a zsinatot. Külön érdeklődést keltett a megbeszélések során a keleteurópai püspökök hozzászólása, akik az apostolkodásnak arra az egészen sajátos feladatára hívták fel a zsinat figyelmét, amely a vallás szabad gyakorlását tiltó országokban hárul a világiakra. Általában többen elmarasztalták, hogy a szöveg nem veszi kellő figyelembe azokat a nemzeteket, ahol a külső apostolkodás nincs megengedve, s javasolták, hogy jusson kifejezésre, hogy az Egyházhoz való ragaszkodás és hűség és az érte szenvedett üldözés is valódi apostolkodás.

E harmadik ülésszak három nagyjelentőségű tettének az ismertetése még hátra van. Vitára bocsájtotta a kinyilatkoztatásról szóló átdolgozott szöveget, mely a források számáról, a szentírás és a hagyomány kapcsolatának a kérdéséről a kinyilatkoztatásra, mint az egyház életének a lényegére, mint Istennek a keresztény közösségben továbbélő szavára helyezte a hangsúlyt; elindította az egyház a mai világban várva-várt szövegének a megbeszélését; bemutatta a vallásszabadságról szóló, több viszontagságon átment nyilatkozatot.

A vallásszabadság kérdésének a tisztázását a zsinat programjára beérkezett javaslatok nagy része sürgette. Egy-egy erre vonatkozó tervezet elkészítésére a teológiai bizottság és a Keresztény Egység Titkársága külön-külön kapott megbízást. Az előző által összeállított szöveg, amely nem került a zsinat elé, a vallásszabadság helyett a tollerantiát szorgalmazva, csak egy bizonyos vallási türelemre alapozott egymásmellettélés szükségességét ismerte el. Az utóbbi, ezzel ellentétben, a vallásszabadság mellett foglalt állást. Az első ülésszakon nem került sor a témára, s röviddel utána óriási feltűnést keltett Rómában, hogy Bea kardinális 1963 január 13-án, a különböző vallások római agapéján tartott előadása, amely a lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság problémáját ölelte fel s a vallásháborúkat nyiltan elitélte, az *Osservatore Romano*-ban még csak említésben sem részesült.

Az *Informations Catholiques Internationales* 1963 febr. 1-i száma, amely lehozta a beszédet, Rómában néhány nap alatt elkelt, s az egyik egyházi könyvkereskedés pap-vezetője, pult alatt, kölcsönpéldányként terjesztette. A második ülésszak során, Mendez mexikói püspök a zsinaton is szóvá tette e beszéd jelentőségét, kérve, hogy osszák szét az atyák között, a zsinati aulában, szövegét.

A második ülésszakon, a Keresztény Egység Titkársága az ökuménikus javaslat egy fejezeteként bocsájtotta a zsinat elé a vallásszabadság kérdéséről készített tervezetét, ezáltal annak inkább pásztorális, mint doktrinális jellegét domborítva ki. Előadója, a brugesi püspök volt, akinek rendkívül világos, pontos, lendületes előadását hatalmas taps kísérte. De a fejezet nem került szavazásra, s a rövid vita során többen felvetették a probléma kényes és nehéz voltát.

A harmadik ülésszak idején az elhangzott vélemények alapján módosított szöveg került a zsinat elé, többé már nem az ökuménikus javaslat egy fejezeteként, hanem egy ahhoz függelékként fűzött nyilatkozat formájában, melyet ugyancsak De Smedt püspök ismertetett. Többen hozzászóltak, de mielőtt még szavazásra került volna sor Felici érsek okt. 9-én levélben közölte Bea kardinálissal, hogy a pápa kivonta a vallásszabadság kérdését a Keresztény Egység Titkárságának a hatásköréből és egy vegyesbizottsághoz utalta, melyet az Egység Titkárság és a teológiai bizottság tagjaiból létesített. A levél a vegyesbizottság négy tagjának a nevét is tartalmazta: három közülük a Titkárság által bemutatott szöveg erős ellenzője volt. A hír hamar köztudomású lett. Egy 17 tagú kardináliscsoport a pápához fordult, kérve a zsinat szabályzatának a megtartását, azt ti., hogy a Titkárság feladata maradjon a szöveg átdolgozása és a teológiai bizottság csak a kérdés doktrinális oldalának a megítélésében legyen illetékes. A levél az egyik sajtóügynökség vezetőjének az indiszkréciója folytán nyilvánosságra jutott s óriási vihart vert fel világszerte. VI. Pál pápa eleget tett a bíborosok kérésének; a Titkárság elkészítette az új szöveget és bemutatta a teológiai bizottságnak, amely kétharmad többséggel el is fogadta. Az észrevételeket a Titkárság újra feldolgozta, s az így újjáalakított szöveg, amely többé már nem az ökuménikus javaslat része, hanem egy önálló nyilatkozat volt, nov. 17-én került az atyák kezébe. Felici titkár 19-ére be is jelentette szavazását, de 18-án helyesbítette önmagát: mivel az átdolgozás révén — mondta — a szöveg lényegesen módósult, több oldalról kérték, hogy mielőtt szavazásra

bocsájtanák, a zsinat ismét vitassa meg. Döntsenek tehát az atyák, óhajtanak-e az új szövegről szavazás formájában véleményt nyilvánítani, vagy szeretnék-e inkább a problémát újra tanulmányozni. Mielőtt azonban a döntésre sor került volna, Tisserant kardinális közölte a zsinattal, hogy az elnöki tanács, a szabályokban számára biztosított joggal élve, úgy határozott, hogy nem bocsájtja szavazásra a kérdést, hanem egyszerűen elrendeli, hogy a vallásszabadság nyilatkozatának a tárgyalása a negyedik ülésszakra marad. A bejelentés óriási megdöbbenést váltott ki — magam is jelen voltam az ülésen, tehát mint szemtanú szólok —, s jóformán azonnal megindult a peticiók gyüjtése, amelyben többszáz püspök az elnöki tanács döntése ellen a pápához fellebbezett. November 19-én, Tisserant kardinális közölte a zsinati aulában VI. Pál negatív válaszát: az elnökség a szabályok értelmében járt el; a nyilatkozat sorsa nem kerülhet többé szavazásra.

Részletesen ismertettem a vallásszabadság-javaslat történetét két okból: részben mert sok nem megbízható hír kering az eseményekkel kapcsolatban; részben és főkép, mert úgy érzem, hogy az erős ellenzék visszfényében vizsgálva jobban kidomborodik a nyilatkozatban tárgyalt problémák történeti jelentősége.

A vallásszabadság lényege az, hogy minden embernek joga és kötelessége lelkiismerete szavát követni. A javaslat — úgy ahogy azt De Smedt püspök a harmadik ülésszak elején bemutatta — két célt igyekezett összeegyeztetni: az egyik oldalról meg akart győzni, hogy épp a hit természetfeletti lényegéből fakadóan, mindenkinek tartozkodnia kell attól, hogy vallását másokra kényszerítse, másfelől leszögezte, hogy az emberi személyiség méltóságának a lényegéből kifolyóan, egy hatalomnak sincs joga bárkire valamely vallásos felfogást erőszakolni, vagy bárkit választott vallása gyakorlásában akadályozni. A hit természetfeletti jellegéből ugyanis az következik, hogy a hithez Isten kegyelme és az ember személyes és tudatos csatlakozása szükséges; az emberi személyiség méltóságának a lényege pedig megkívánja az ember teljes jogát saját vallása megválasztására. Isten szabadnak teremtette az embert. A lelkiismereti szabadság az ember elidegenithetetlen természeti joga, s a vallásszabadság annak legemelkedettebb megnyilvánulása. A vallásszabadság — hangsúlyozta hozzászólásában az amerikai Meyer kardinális — a vallásosság helyes megértését is elősegíti, amely nem egy sereg külsőséges cselekedet vagy konvenció elfogadásában és gyakorlásában áll, hanem a léleknek Isten akaratához való bensőséges alkalmazkodásában.

A vallásszabadság nem a tévedésnek ad létalapot, hanem a szabadakarattal teremtett embernek jogot, hogy az igazságot keresve, saját lelkiismerete szerint éljen. Az embernek azonban kötelessége is az igazságot keresni; a zsinati javaslat elitéli a vallási közömbösséget. Az államnak biztosítania kell a vallásgyakorlat szabad jogát mindaddig, amíg az nem sérti a közjó érdekét.

A nyilatkozat ellenzői tagadták, hogy a vallásszabadság az ember lelkiismereti joga lenne, s azt csak a közjó érdekében megtűrt elvként ismerték el; csak a katolikus vallásnak, mint egyetlen igaz vallásnak követelve a külső gyakorlás szabadságának a jogát. Ez utóbbi irány képviselői, főleg spanyol és olasz atyák, között akadt olyan is, aki azt állította, hogy csak a katolikus egyháznak van joga az evangéliumot terjeszteni.

A harmadi ülésszak végén a pápa kihirdette az egyházról szóló konstituciót, az ökuménikus és a keleti egyházakra vonatkozó dekrétumot. Az elsőhöz, a kollégialitással kapcsolatban, « fensőbb helyről » magyarázó jegyzeteket fűztek, amely a pápai primátus és a püspöki kollégium közötti viszonyt a kisebbségben maradt, ellenvéleményt valló atyák megnyugtatására óhajtotta megvilágítani. Az ökuménikus szövegben, a pápa óhajára, az utolsó pilianatban még néhány módositás történt, mely a nemkatolikusoknak a Szentlélekhez és a szentíráshoz való kapcsolata értékelésében tartozkodóbb álláspontot juttatott kifejezésre, mint ahogy azt a zsinat többsége korábban megszavazta. Az ülésszakot bezáró beszédben a pápa Szűz Máriát *Mater Ecclesiae*-vé proklamálta. Isten Anyjának ez a címe a rávonatkozó javaslat szövegében is szerepelt, de a módosítások során, a többség óhajára, kimaradt.

VI. Pálnak e megnyilatkozásai, melyekkel a zsinaton kisebbségben maradt atyákat óhajtotta kielégíteni — a *De Ecclesia* konstitució *nota explicativa praevia*-ja, az ökuménikus szöveg módosításai és a záróbeszéd mariológiai tartalma — sajnos, ahogy Ratzinger írta, a püspökök arcán árnyékot hagytak. A harmadik ülésszak történetéhez ez is hozzátartozik, de téved, aki csak ennek a tükrében értékeli ki az egészet. E szesszio alatt rengeteg pozitivum történt: az egyház, a papság, a világiak lényegét és helyzetét illető problémák páratlan gazdagságban tárultak fel a zsinat előtt és olyan megvilágításban részesültek a többség részéről, hogy a János pápa óhajtotta *aggiornamento,* az ablaknyitás, a friss levegő beárasztása máris megtörténtnek volt mondható.

A negyedik ülésszak

A negyedik ülésszakot megnyitó beszédében, VI. Pál pápa bejelentette a püspöki szinodus létesítését, amelybe a nemzeti püspökkari konferenciák maguk jelölhetik ki képviselőiket.

1965 szept. 14-én még 12 javaslat várt a zsinat döntésére: közülük négyet: az egyház és a modern világ, a missziók, a papi élet és szolgálat és a vallásszabadság kérdését tárgyaló szöveget még vitára kellett bocsájtani, a többi már csak szavazások tárgyát képezte. E hatalmas program lebonyolítása szaggatottá tette az ülésszak menetét. Az aránylag kevés vitát szavazások

hosszú sora követte, a módosított szövegek újra meg újra visszakerültek az atyák kezébe, a bizottságok éjt nappá tevő buzgalommal dolgoztak. Október 27-ig tartottak a viták, a hátralévő időt pedig szavazásokkal váltott egy-egy hetes szünet töltötte ki. Ez időre esett a búcsúkról szóló, nem nagyon szerencsés megbeszélés is, amelyen a zsinati aulában, a püspöki konferenciák elnökei fejthették ki véleményüket, s P. Lombardinak a püspökök részére tartott lelkigyakorlata, amelyben a zsinat által igazolt olasz jezsuita egy eredményes zsinatutáni munka érdekében foglalta össze gondolatait.

Az egyház és a mai világ kapcsolatát vizsgáló, ún. *13-ik schema* megvitatása, mely már az előző ülésszakon elkezdődött, hamar napfényre hozta a megoldások elégtelenségét. De az a széles problémakör, amit e javaslat szövege felölel, nem is tarthat ma még igényt mindenben kimerítő válaszra. Nem is az a leglényegesebb azonban, amit a szöveg konkréte mond, hanem az egyháznak általa kifejezésre jutott azon igénye, hogy egy zsinat keretében a földi élet, a világi társadalom problémáival szembenézzen. Amikor János pápa — emlékezzünk — a Szent Pál monostorban először fogalmazta meg a zsinat célkitűzését, a mai ember problémáira óhajtott a keresztény igazságok tükrében választ adni. Az egyháznak, mint Isten népének értelmezése, a másvallásuakkal való kapcsolat bántó éleinek a lesimítása, az egyszerűbb, pásztorálisabb szellemű püspökök s a kulturáltabb, szentéletűbb, szociálisabb érzékű papság szükségének a felismerése, a világiaknak az Egyház küldetésében való felelőssége hangsúlyozása s apostolkodásuknak az élet mindennapos méreteibe való átvetítése s az a szólásszabadság, aminek révén mindez létre jött, végeredményben mind ezt a célt is szolgálta. Hiszen az embernek segítőkezet nyújt az az egyház, amely ilyen szellemben képes megújítani önmagát. De a zsinat nem állt meg ennél a pontnál, hanem tovább ment, s az örök élet igazságai mellett az e világi élet problémáinak is kaput nyitott, sőt magáévá tette a kis ember mindennapos félelmeit, szükségleteit, reményeit, nehézségeit, éhségét, nyomorát, nemcsak a Hegyi beszéd problémamagyarázó fényében, hanem a maguk szürke tragédiáiban. Ez, véleményem szerint, a *13-ik schema* legnagyobb jelentősége.

Az egyház missziós tevékenységéről szóló tervezet harmadik ülésszak alatti sorsa közismert: VI. Pál pápa dicsérete és ajánlása ellenére a zsinat visszavetette. Az új szöveg, amely a negyedik ülésszak alatt került az atyák kezébe, teológiailag sokkal jobban megalapozott képet nyújtott az egyház eredeti, krisztusi küldetéséből fakadó misszionárius hivatásáról. A missziók krizise és a hitetlenek közötti apostolkodásnak a mai idők pásztorális követelményei szerinti alakítása képezte a hozzászólások nagy részét.

A vallásszabadság átdolgozott nyilatkozatának fő állításai a következők: semmi emberi hatalom nem kényszeríthet valakit arra, hogy lelkismerete ellen cselekedjék, sem meg nem akadályozhatja, hogy aszerint tegyen. Ezt a szabadságot az államnak kell biztosítania. A probléma megértéséhez Beran és Slipy kardinálisok konkrét tapasztalataikat hozták, a vita történeti forrásértékét lényegesen gazdagítva. A cseh bíboros, az állami korlátozások elmarasztalása mellett, fájdalmasan emlékezett meg Husz János elégetéséről is. A brugesi püspök október 26-án azzal kezdte beszédét, hogy hatodik ízben ismerteti a szöveget a zsinat előtt, de ez nem akadályozta meg az atyákat a módosítások olyan nagy számban való benyújtásában, hogy nov. 19-én, pontosan egy esztendővel a szavazatok emlékezetes meg nem engedése után, de Smedt püspöknek ne kellett volna még hetedszer is ismertetnie a nyilatkozat egy újabb, ádolgozott változatát.

A viták a papi életről és szolgálatról szóló javaslat tárgyalásával értek véget. Az utolsó hozzászóló, a torinoi egyetem korakereszténység történetének a tanszékéről kevéssel korábban kinevezett Pellegrino érsek volt, ki a papi kultúra szükségességét húzta alá, konkréte rámutatva a szemináriumi könyvtárak általános szegénységére, a szemináriumi professzorok alacsony fizetésére, amely nem engedi, hogy megfelelő módon tovább képezzék magukat s ugyanakkor a templomok gazdag, díszes, költséges pompával folyó épitkezésére.

A négy ülésszaknak több magyar hozzászólója is volt, kik részben élőszóval, részben írásban terjesztették elő javaslataikat. Igy Hamvas Endre, előbb mint csanádi püspök, utóbb, mint kalocsai érsek; Brezanóczy Pál rotariai c. püspök, egri és Cserháti József melzii c. püspök, pécsi apostoli kormányzó; Kovács Sándor, szombathelyi püspök, ki a szentírás jelentőségét emelte ki a papok életében, mint a lelki megújhódás egyik legalkalmasabb eszközét; Bánk József győri segédpüspök, aki a káplánok nehéz helyzetére, a szemináriumi oktatás túlságos elvontságára és a vegyesházasságban élő katolikus fél lelkigondozásának a szükségességére hívta fel a figyelmet. De volt a zsinatnak egy közel félévszázaddal korábban meghalt magyar püspök-hozzászólója is, Prohászka Ottokár, akinek a háborút elitélő, még a védőháborút is ellenző gondolatai megdöbbentő hűséggel visszhangoztak az un. *13-ik schema* idevonatkozó vitája során, a világ legkülönbözőbb nemzetiségű püspökei ajkáról.

Október 28-án, VI. Pál pápa öt szöveget hírdetett ki: a püspökök pásztorális kötelességéről, a szerzetesekről, a papképzésről, a keresztény nevelésről és az egyháznak a nem keresztény vallásokhoz való kapcsolatáról szólókat. Ez utóbbi, mely a második ülésszakon bemutatott ökuménikus javaslat egyik

fejezetének a bővített szövege, még a szavazás lefolyása alatt erős támadásban részesült, egy, először a *Palestra del Clero* hasábjain közölt, azután pedig különlenyomat formájában a Szent Péter bazilikában osztogatott cikkben, melyet Carli segnii püspök írt.

Még János pápa külön kívánsága volt, hogy a Keresztény Egység Titkársága dolgozzon ki egy javaslatot arról, hogy a zsidó nép a maga egészében nem felelős Krisztus kereszthaláláért. A tisztán vallásos célt szolgáló szöveg, mint az ökuménikus javaslat egy fejezete, arab részről politikai ellenvetésekkel találkozott. A harmadik ülésszak alatt így először arra gondoltak, hogy a *De Ecclesia*-javaslathoz csatolják, hogy ezáltal is kidomborítsák, hogy a szövegnek semmi politikai célzata sincs, ezt azonban ennek nagy terjedelme nem engedte meg. Később felmerült, hogy egy, a nem keresztény vallások problémájával foglalkozó nyilatkozat részévé csökkentik. Ez utóbbi elhatározás, amely véglegessé vált, sokaknak nem tetszett a zsidó nép sajátos teológiai helyzete miatt, amely a hindu, buddhista és mohamedán vallásúaktól teljesen megkülönbözteti. Carli püspök támadása azonban nem erre a pontra irányult, hanem a *deicida* — az istenölő jelző elhagyására, mely szerinte, épp ellenkezőleg, kijár a zsidó népnek, mert módjában lett volna Krisztus istenségéről meggyőződnie, mielőtt keresztre feszíttette. Ez a gondolat, amely már magán a zsinaton heves ellenzésben részesült, váltotta ki a harmadik ülésszakon, a Carli püspök nézeteit egyébként osztó, Ruffini bíboros részéről azt a megjegyzést, hogy Istent nem lehet megölni.

November 18-án hírdette ki VI. Pál pápa a kinyilatkoztatásról szóló konstitucióit és a laikusok apostolkodását ismertető dekrétumot; december 7-én az egyház és a modern világ pasztorális konstitucióját, az egyház missziós tevékenységéről és a papi élet és szolgálatról szóló dekrétumot és, legutoljára, a vallásszabadság nyilatkozatát. E napon VI. Pál pápa és Atenagoras konstantinnápolyi pátriárka visszavonta az excommunicatiot, amellyel a két egyház a XI. század közepén kölcsönösen súlytotta egymást.

1965 december 8-án, három évvel és két hónappal kezdete után, a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat befejezte müködését.

* * *

Hogy a zsinat óriási munkát végzett, azt ma már a konzervatívoknak is csak egy egészen kis csoportja tagadja. A zsinat eredményeinek a mérlegelésében az ő rövidlátásukra viszont legalább olyan szükség van, mint az evangéliumban Tamás apostol kételkedésére. Igy jobban látjuk ui. a megtett út nehézségét és eredményeit.

János pápa elsősorban az egyház belső megújulását tűzte ki a zsinat céljául. Ez azt jelenti, hogy Szent Péter utódja ennek szükségét érezte. Hogy a földkerekség püspökei túlnyomó

többségben a legmesszebbmenően csatlakoztak ehhez a reformprogramhoz, ez érzés egyetemes méreteiről tanuskodik. Az egyház belső megújulása a zsinati megbeszélések során egyre nagyobb arányokat öltött: az egyházkormányzattól az egyház szervezetének a problémáiig; az egyház tagjaitól az egyháznak a világgal szemben tanusított magatartásáig. De, és ez a leglényegesebb munkájában, mindezt úgy tette, hogy saját eredetéhez tért vissza, alapítása pillanatához, s küldetése szellemében igyekezett megújítani önmagát. Választott a krisztusi, a lényeges és az emberi, a változó között.

Carlo Arturo Jemolo, az olasz *Stampa* című liberális napilapban egy új, katolikus reformkor hajnalán látta az egyházat, mely a zsinaton lassan, de radikálisan elkezdte leoldani magáról a századok folyamán felgyülemlett és immáron csonttá merevedett külsőségeket. Cullmann, már idézett, zürichi előadásában ugyancsak az ideigtartó formáktól való megtisztulást jelölte meg a zsinaton megújuló egyház főjellemzőjeként, amely, szerinte, a skolasztikus fogalmak sztatikusságából a szentírás dinamizmusába való visszatérés által vált lehetségessé.

Akik a zsinatot elmarasztalják, általában egy öncélú, büszke, számonkérő, fölényes, parancsoló és engedelmességet követelő, a világon kivül és fölött élő egyház apostolai. Ezek a dialógust könnyűnek találják és az anatémát szükségesnek; a másvallásúak felé nyújtott kéz számukra gyengeség jele és az emberiség mindennapi problémái s a modern idők követelményei ismeretlenek. Ők őrzik az igazságot, de nem találják az utat, hogy életet formáljanak belőle. Ezzel szemben Krisztus nem öncélú Egyházat alapított, hanem az emberiség szolgálatában állót. *Ecclesia est non pro se ipsa, sed pro mundo; in servitium, non in dominium* — foglalta össze Gracias biboros VI. Pál pápa gondolatát. Ebben a szellemben ment végbe a zsinaton az egyház megújulása. A hit letétét birtoklók fölénye helyett a zsinat túlnyomó többsége a szolgálatkészséget, a szolgálni akarást választotta; a számonkérés helyett a szabadságot; az ítélet helyett a párbeszédet. A nyájáért felelősséget érző püspök és pap számára nem tűnik gyengeségnek az egyház örök tanításait a mai idők szellemének megfelelően hírdetni.

A zsinat utáni munka kettős veszélyt rejt magában: lesznek, akik minden téren újítani akarnak majd s lesznek, akik a reformoknak még a legenyhébb formáitól is elzárkóznak. De az egyház küldetése az evangélium hírdetése és az a pásztorális szellem, ami ennek a missziónak a megvalósításához elengedhetetlen, életszentséget és kulturát, korismeretet és emberszeretetet egyaránt igényel s ezek meg tudnak őrizni a végletek keresésétől és segítenek, hogy a zsinat tanítása ne porladó papír, hanem élő, eleven élet legyen.

HEGYI MÁRTON

A ZSINATI HATÁROZATOK RENDJE

A zsinat négyesztendős munkájának 16 zsinati határozat — 4 *costitutio,* 9 *decretum* és 3 *declaratio* — az eredménye. Ezek a dokumentumok azon javaslatoknak (*schema*) a zsinati hozzászólások és viták nyomán történt átdolgozásából és további módosításából jöttek létre, amelyeket az előkészítő bizottságok dolgoztak ki és terjesztettek a zsinat elé. Az ilymódon elkészített s részleteiben már megszavazott javaslatok kerültek aztán a maguk egészében végső döntésre a zsinat nyilvános ülései elé. A megszavazott zsinati határozatokat a pápa ünnepélyesen jóváhagyta és kihirdette.

A dokumentumok elnevezésének különbségét az magyarázza, hogy a *constitutio* elméleti jellegű zsinati határozat, amely az egyház tanítását fejti ki időszerű hittani, erkölcsi, istentiszteleti, vagy általánosabb világnézeti kérdésekben; a *decretum* inkább gyakorlati vonatkozású, nem egyszer jogi természetű határozat, amely az egyház kormányzatának, lelkipásztori feladatainak és fegyelmének mai kérdéseiben intézkedik; a *declaratio* viszont nyilatkozat formájában hozza nyilvánosságra az egyháznak a modern kor problémáival kapcsolatos állásfoglalását. Mivel a *constitutio* és a *decretum* szavakra nincsen félreérthetetlent pontos magyar műkifejezésünk (határozat, döntvény, rendelet), a továbbiakban mindkét szót megtartjuk magyar átírásban, míg a *declaratio*-t nyilatkozattal fordítjuk.

A könnyebb áttekinthetőség érdekében itt két szempontból csoportosítjuk a 16 zsinati határozatot: először kihirdetésük időrendjében és szavazati eredményeikkel, utána pedig tanításuk eszmei összefüggése szerint.

Ami a határozatok kihirdetését illeti, ez minden esetben nyilvános ülésen történt. A négy zsinati ülésszak idején tíz nyilvános ülés volt, de csak III. V. VI. és IX. nyilvános ülésen került sor határozatok kihirdetésére.

A zsinati határozatok kihirdetésük időrendjében

Kihirdetés dátuma	Zsinati határozat	A szavazás eredménye			
		igen	nem	semmis	összes
	A III. nyilvános ülésen a II. ülésszakon				
1963 dec. 4	Konstitució a szent liturgiáról	2147	4	1	2152
1963 dec. 4	Dekrétum a tájékoztatási eszközökről	1960	164	7	2131
	A V. nyilvános ülésen a III. ülésszakon				
1964 nov. 21	Hittani konstitució az egyházról	2151	5	—	2156
1964 nov. 21	Dekrétum a keleti katolikus egyházakról	2110	39	—	2149
1964 nov. 21	Dekrétum az ökumenizmusról	2137	11	—	2148
	A VII., VIII. és IX. ny. ülésen a IV. ülésszakon				
1965 okt. 28	Dekrétum a püspökök lelkipásztori feladatáról	2319	2	1	2322
1965 okt. 28	Dekrétum a szerzetesi élet korszerű megújításáról	2321	4	—	2325
1965 okt. 28	Dekrétum a papnevelésről	2318	3	—	2321
1965 okt. 28	Nyilatkozat a ker. nevelésről	2290	35	—	2325
1965 okt. 28	Nyilatkozat az egyház nem keresztény vallásokhoz való viszonyáról	2221	88	1	2310
1965 nov. 18	Hittani konstitució az isteni kinyilatkoztatásról	2344	6	—	2350
1965 nov. 18	Dekrétum a világi hívek apostolkodásáról	2340	2		2342
1965 dec. 7	Nyilatkozat a vallásszabadságról	2308	70	6	2384
1965 dec. 7	Dekrétum az egyház missziós tevékenységéről	2394	5	—	2399
1965 dec. 7	Dekrétum a papi szolgálatról és életről	2390	4	—	2394
1965 dec. 7	Lelkipásztori konstitució az egyházról a mai világban	2309	75	7	2391

A zsinati határozatok tanításának összefüggése

A zsinat kettős célkitűzése, az tudniillik, hogy az egyházat mivoltának és küldetésének mélyebb megértésére vezesse, és az, hogy az egyház és a mai világ között dialógust kezdjen az emberiség legégetőbb problémáiról, a különböző határozatokban világosan kifejezésre jut, amennyiben tanításukkal az egyik, vagy a másik cél szolgálatában állnak.

1. A *négy konstitució* közül az első a *Lumen Gentium* kezdetű hittani konstitució, amely az egyház teljesebb bibliai szellemű megértését hivatott szolgálni, s az egész zsinati tanítás alapokmánya. Az egyház — e konstitució szerint — nem más, mint Isten Krisztusban végbevitt üdvözítő tettének fokozatos földi kibontakozása: Isten népe, amely földi zarándokútján Krisztus szavának és kegyelmének erejével tart a mennyei haza felé.

Ezt a tanítást a kinyilatkoztatásról és a liturgiáról szóló két konstitució egészíti ki. Az egyházat ugyanis Isten szava, az ő személyes, főként Krisztusban történt megnyilatkozása teremti meg, s ennek az egyháznak küldetése nem más, mint az, hogy tanúságot tegyen erről a Bibliában leírt és hagyományában őrzött isteni szóról, s hirdesse azt az emberiség egész történeti léte folyamán. Ezt fejti ki a *Dei Verbum* kezdetű második hittani konstitució. — Ámde Krisztus személye és az ő megváltói műve nemcsak a hirdetett igében, hanem kegyelmének hatékony jeleiben, a szentségekben, s főleg megváltó áldozatának szentségi megjelenítésében, a szentmisében is él és hat az egyházban. Erről, az « ige és szentség » közösségi istentiszteletéről, a liturgiáról szól a *Sacrosanctum Concilium* kezdetű harmadik konstitució.

A negyedik konstitució, *Gaudium et Spes* kezdőszavakkal, az előző háromtól eltérően, már nem az egyház belső életével és üdvözítő feladatával foglalkozik, hanem a kereszténységnek a mai világhoz, korunk emberéhez való viszonyát vizsgálja. Első része egy teljességre törekvő emberképet vázol fel, hogy bemutassa, hogyan tekinti az egyént és a közösséget evilági és örök hivatásában az egyház. Második része a mai élet sürgető kérdéseiben — mint amilyenek a modern családi élet, a kultura terjesztése, korunk társadalmi, gazdasági és politikai problémái, a világbékének és a népek közösségének ügye — foglal állást és mutat járható utat.

2. A *kilenc dekrétum* tulajdon jellegénél fogva, egy kivételével, az egyháznak nem külső, hanem belső ügyeiben intézkedik; s az az egy sem a világhoz, hanem a többi keresztény közösségekhez való kapcsolatát tárgyalja.

A Rómával közösségben lévő keleti egyházakról szóló dekrétum ezen egyházak hagyományainak, liturgiájának és jogrendjének újabb ünnepélyes elismerése. Az egyház szervezeti

ügyeivel és lelkipásztori feladataival a püspökök főpásztori hivataláról, valamint a papi életről és szolgálatról szóló két dekrétum mellett, a szerzetesi élet korszerű megújításáról, a világiak apostoli munkájáról és az egyház missziós feladatairól intézkedő dekrétumok foglalkoznak. Ezt az öt dekrétumot még két másik egészíti ki: az egyik a korszerű papi nevelés rendjét szabja meg, a másik a modern apostoli munkában nélkülözhetetlen tájékoztatási eszközök (sajtó, film, rádió, televizió) helyes felhasználásáról szól.

Az egyház és a többi keresztény egyházi közösség kapcsolata az ökumenizmusról szóló dekrétum tárgya. Ez lényegében elismerése annak a protestáns részről kezdeményezett nagyjelentőségű mozgalomnak, amely a Rómától elszakadt kereszténveknek egymásközti és a katolikus egyházzal való megbékélését keresi és az egyház « katolikus teljességének » megvalósítására törekszik.

3. A *három nyilatkozat* közül az első kifejezetten egyházi ügyről szól és az egyház tanításhoz való jogát és a korszerű keresztény nevelés alapelveit szögezi le. A másik kettő — a vallásszabadság és a nem keresztény vallások ügyében történt nyílt szellemű egyházi állásfoglalás kifejtése — ismét a mai világ felé tekint s azért olyan rendkívül fontos, mivel lehetővé teszi nemcsak a nem katolikus és nem keresztény istenhívőkkel, hanem az egész mai emberiséggel az egyház őszinte dialógusát.

A határozatok áttekintése

- Egyház
  - belső élete
    - konstituciók
      - az egyházról
      - a kinyilatkoztatásról
      - a liturgiáról
    - dekrétumok
      - a keleti kat. egyházról
      - a püspökök feladatairól
      - a papi szolgálatról
      - a szerzetesekről
      - a világiak apostolkodásáról
      - a missziós tevékenységről
      - a papnevelésről
      - a tájékoztatási eszközökről
    - nyilatkozat a ker. nevelésről
  - külső kapcsolatai
    - konstitució az egyház és a mai világ viszonyáról
    - dekrétum az ökumenizmusról
    - nyilatkozat
      - a vallásszabadságról
      - a nem keresztény vallásokról

GÁL FERENC

A ZSINAT TANÍTÁSA

A mostani zsinat az eddigiektől eltérően nem az egyházi tanítás egy-egy vitatott fejezetét akarta tisztázni, hanem egyetemes lelkipásztori célt látott maga előtt: tisztázni akarta helyzetét és kapcsolatait a modern világban. Teológiai nyelven kifejezve, azt kereste, hogyan felelhet meg krisztusi küldetésének a mai időkben. Ezt a törekvést nevezte XXIII. János pápa *aggiornamento*-nak.

Akörül soha nem volt kétség, hogy az egyház Krisztus küldetését akarja folytatni, de lehet hullámzás a magatartásában abból a szempontból, hogy jogi szervezettségét vagy kegyelemközlő erejét mutatja-e kifelé. Továbbá, mint emberekből álló közösség, minden korban valamilyen kulturális külsőben jelenik meg. A történelmi intézményeknek azonban velejárója a hagyományosság, a múlt megbecsülése, ami könnyen átmehet nehézkes konzervativizmusba és végül is csökkenti az új követelményekhez való alkalmazkodás lehetőségét és a természetfeletti erők hitelét. A zsinati tárgyalások anyagát nem vallási és filozófiai áramlatok szolgáltatták, hanem az egész történelmi helyzet. Az egyház vezetősége természetesen eddig is kereste a feladatok megoldását. Egy századra visszatekintve azt látjuk, hogy egyre gyakrabban jelennek meg pápai enciklikák, s ezek irányelveket adnak a püspököknek és papoknak. IX. Piusz inkább még csak a negativumokra mutatott rá és kijelölte a területeket, ahol súrlódás tapasztalható a modern szellemi haladás és a hitbeli magatartás között. XIII. Leó óta már egyre inkább a pozitív válasz keresése lép előtérbe.

A zsinaton azonban az egész egyház közhangulatát képviselő püspökök szólaltak meg és véleményüket szabadon nyilvánították. Amikor valamilyen irányban intézkedtek, nemcsak azt láttuk, hogy a tanító hivatal mit határoz, hanem azt is, hogy a fennforgó kérdéseknek mi az értékelése és a sürgőssége a világegyház különböző részeiben. Mondhatnám így is: nem bürokratikus apparátussal mutatkozott be, hanem hívő ember módjára: mint ember és mint hívő. Kimutatta, hogy mint ember küzd a problémákkal, keresi a megoldást, de azt az isteni kinyilatkoztatás világánál akarja megtalálni. Igazodni akar a követelményekhez, de arra is ügyel, hogy hite sértetlen maradjon.

A zsinati határozatokon első tekintetre feltűnik, hogy nem követik a hagyományos skolasztikus módszert. Nem az elvont igazság, nem az elv hangoztatása a döntő, hanem az igazságból élő ember. Az elveket könnyű kimutatni, de annál nehezebb azt érzékeltetni, hogyan kell azokat életté váltani és bonyolult körülmények között megvalósítani. Ezért nem ijedtek meg a sok hozzászólástól és a javaslatok ismételt újraszövegezésétől. Azt is tudta mindenki, hogy a nagyobbára lelkipásztori célzatú határozatokban csak az elvi döntések maradandók, a részletes utasítások csak a mai kor egyházának szólnak, tehát előbb-utóbb változtatni kell rajtuk. De hogy a konkrét szövegezésre mégis nagy gondot fordítottak, az azt mutatta, hogy az egyház élni akar, gyümölcsözővé akarja tenni működését.

Ha az egyház Krisztus művét folytatja, nem csupán az a fontos, hogy mit mond és tesz, hanem az is, hogyan mondja és teszi. Az egyházról szóló határozat tervezetét pl. az atyák azzal küldték vissza a bizottságnak, hogy fogalmazása iskolás és triumfális, az egyház feladata pedig a szolgálat, nem a fölényes magatartás. Krisztus szolgáló alázata — amiről a szentírásban szó van — valóban ismétlődik mindenütt, ahol a püspökök, papok vagy világi hívők magatartására adnak utasítást.

Másik jellegzetesség az ökumenizmus szelleme. XXIII. János pápa nemcsak a muzeumi megmerevedéstől akarta óvni az egyházat, hanem jelentős lépést akart tenni a keresztények egysége felé is. Kétségtelen, hogy a hitbeli különbségeket nem lehet máról holnapra eltüntetni. A zsinat nem akart vitát, hanem alapot keresett a párbeszédhez. Az alap pedig a befelé nézés. Először azt kell meglátnunk, nincs-e bennünk olyan fogyatékosság, ami méltatlan Krisztus egyházához, s ha van ilyen, azt le kell vetnünk, a hiányokat pedig pótolnunk kell. A zsinat senkit nem akart elítélni, megbélyegezni, helyette inkább fájlalja a múlt hibáit és a tanítás kifejtésében törekszik arra, hogy visszanyúljon a keresztények közös alapjához, a szentíráshoz, a teológiai kifejtés pedig arra, hogy legyen olyan, ami a lehetőségekhez képest alapot nyújt a párbeszédhez.

Két hittani konstitució

A zsinati határozatok közül tulajdonképpen csak kettő foglalkozik kifejezetten a keresztény tanítás egy-egy fejezetével: a kinyilatkoztatásról és az egyházról szóló konstitució. Erről a kettőről szólok először.

A *kinyilatkoztatásról* szóló határozat a katolikus tanítás teljességére törekszik elsősorban, de az ökuménikus célzat tisztán felismerhető benne. A Trento-i zsinat idején a katolikusok és protestánsok között vita folyt arról, hogy a kinyilatkoztatás forrása

egyedül a szentírás-e, vagy a hagyomány is. A katolikusok « egyenrangú forrásnak » tekintették az apostoli hagyományt is, míg a protestánsok kizárólag a szentírásra hivatkoztak. Azóta természetesen mélyült a teológiai felfogás mindkét oldalon. A zsinat most nem is a kinyilatkoztatás forrásairól szól, hanem csak a kinyilatkoztatásról. A forrás ugyanis Jézus Krisztus, tőle kaptuk a kinyilatkoztatás teljességét, és ezt mindkét oldalon elismerik. Ő a tanítását egyszerűen átadta az apostoli egyháznak, tehát a kinyilatkoztatás hordozója mindig az élő egyház. A kérdés legföljebb az, hogy Krisztus tanítása milyen úton jut el a mindenkori egyházhoz, azaz miből olvassuk ki most az ő tanítását. Biztos, hogy itt a szentírás és a hagyomány összefonódik. Az élő egyház hagyományából tudjuk azt is, melyek a kánoni könyvek. Az Írás és a Hagyomány egy tövön fakad, együtt alkotják a hit kincstárát, a *depositum fidei*-t. Megőrzésük, magyarázásuk a tanítóhivatal feladata.

A határozat szól a kinyilatkoztatás módjáról is. Isten nem ismereteket akart közölni, hanem maga közeledett: « Úgy tetszett az Istennek, hogy kinyilatkoztassa magát, hogy az ember Jézus Krisztus által a Szentlélekben elérkezzék az Atyához és az isteni természet részesévé váljék ». Isten az embert barátként szólítja meg és közösséget vállal vele. Krisztusban emberként szólt hozzánk, a szentírás sugalmazottsága is meghagyja az emberi szerző szabadságát és képességeit. Ezért beszélhetünk a szent könyvek irodalmi műfajáról. Az értelmezés és a tévedhetetlenség kérdésében ez a szempont ad eligazítást. Az emberi külsőben meg kell látnunk Isten leereszkedését, közvetlenségét. Ezzel a módszerrel megmutatta, hogy komolyan veszi emberségünket, értéknek tartja azt a vivódást, keresést, amit az igazság megtalálásában kifejtünk.

> A szentírást az egyháznak különös szeretettel kell körülvennie. A konstitució a szentirást a « teológia lelkének » nevezi. A teológiának azt kell kifejtenie, amit a szentírásban talál, de az értelmezésben a hagyományra is kell támaszkodnia. Kétségtelen, hogy a konstitució elismeri a biblikus teologiában azt az irányzatot, amely megfelelő helyet biztosít a formatörténetnek és a műfaj értelmezésének. De egyben az általános teológiai viszonylatban is rámutat arra, hogy nem elég keresni a fogalom értékét önmagában, hanem azt is nézni kell, mit jelent az a fogalom az ember számára. Vagyis az Istenről szóló tan egyben antropológiai vonást is kell, hogy mutasson.

Az *egyházról* szóló határozat az egyházat a maga konkrét kegyelmi és emberi valóságában mutatja be, úgy mint az üdvösség intézményét, Krisztus művének folytatóját. Krisztus a kegyelmi rendben a világ világosságának mondta magát, ő világítja meg az Atyához vezető utat. Azt akarta, hogy világossága az egyház arcán tükröződjék és vezesse a hitre az embereket. Az apostoli tanítás az egyházat Krisztus titokzatos testének mondja, s mint ilyen a főnek, Krisztusnak kegyelmeit hordozza a világban. Az egyes em-

bert a hit és a keresztség teszi a test tagjává. Az egyház tehát az Istennel fennálló kapcsolat hatékony jele a világban: jelképezi és megvalósítja a kapcsolatot. Ez a szerepe ott és akkor is megvan, ha valahol kisded nyájként jelentkezik. Végső célja sohasem a külső szervezet kiépítése, hanem a kegyelmi kapcsolat megteremtése Isten és ember között. A külső szervezet is csak ennek a kegyelmi ténynek az eszköze. A konstitució első fejezete az egyház kegyelmi jellegét mutatja be. Krisztus, mint fő, benne él a közösségben és kiárasztja rá a Szentlelket. Gondoskodik arról, hogy megvalósuljon benne a bűnök bocsánata, Isten imádása, a hitből és a szeretetből való élet. De amint Krisztus a szolga alakjában jelent meg, nem istenfiúi dicsőségében, úgy az egyház is emberi arcával kifelé járja végig a történelmet és az a feladata, hogy emberi szolgálattal dicsőítse meg Istent.

Mégis teljesedik benne a próféta jövendölése (Jer. 31), hogy Isten népet készít magának, amely elismeri őt urának. Isten népe Krisztus kegyelmi vezetésével útban van az örök haza felé. A kiválasztás abban nyilvánul, hogy minden tag részesedik Krisztus főpapi és prófétai méltóságában. Az általanos felszentelést megadja a keresztség és ezt fokozza a többi szentség. Ha a bűnnel veszendőbe ment, visszaszerezhető a bűnbánat szentségében. A férfi és a nő természetes életszövetsége is szentséggé, kegyelemközlő eszközzé válik a házasságban. Isten a népére bízta tiszteletét, imádását és az erkölcsi életben az erények megvalósítását. A prófétai szerep a hit megvallásában, a tanúságtételben jut kifejezésre.

> Az Isten népébe való meghívás egyetemes, mindenkinek szól. Teljes jogú tagok azok, akiket a hit, a keresztség és az egyházi közösség egybekapcsol. A keresztség azonban ide köt minden keresztényt, azokat is, akik az egyház látható szervezetén kívül állanak. E közösségre irányulnak azok is, akik hisznek az egy Istenben, a teremtőben és gondviselőben, sőt mivel Isten üdvözítő akarata általános, valamilyen szállal már Isten népéhez kapcsolódnak mindazok, akik « homályban és képek segítségével tapogatóznak Isten után ». Ezekben a szavakban kétségtelenül az egyház egyetemességének leírását kapjuk. A hívő tehát úgy érezheti, hogy a világban sok « anonym kereszténnyel találkozik », akiket a jóakarat, a lelkiismeret szavának és az igazságnak a keresése tesz azzá.

Jézus Krisztus hierarchikus alkotmányt adott egyházának. Az I. Vatikáni zsinat tisztázta a pápa joghatósági elsőségét az egész egyház fölött, de a püspöki hatalomról közelebbről nem szólt. Ezért sokaknak úgy tűnt, mintha a püspöki hatalom a pápaság függvénye volna. Főleg a keleti egyházakban merült fel ez a gondolat. A mostani zsinat a püspökök lelki hatalmát a kollegialitás tanában tisztázta. Krisztus akaratából az apostolok valóságos testületet, kollégiumot alkottak Péter vezetése alatt, s ennek a testületnek utódja a püspökök kollégiuma a pápa vezetése alatt. A pápa a püspöki testület egységének látható forrása és alapja. A püspökök

felszentelése valóságos szentség s abban kapják meg a teljes hatalmat, bár a tanító és kormányzó hatalom csak az egyház közösségében gyakorolható. A püspökök valóságos kollégiumot alkotnak, de hatalmukat a pápával való egységben és az ő vezetése alatt gyakorolják. A testület tagjává válik valaki a felszentelés, továbbá a fővel és a tagokkal való kapcsolat által. A püspök Krisztus nevében kormányoz, nem a pápa nevében, bár hatalma a vele való egységhez van kötve. Igy az egyes püspökök nemcsak egyházmegyéik vezetői, hanem osztoznak az egész egyház gondjában és felelősségében. Ezt a szerepüket közelebbről a püspökök pasztorális feladatairól szóló dekrétum fejti ki.

A kollegialitás kihirdetésével eldőlt a vita, hogy a püspökök szentelésben kapják-e meg a hatalmat, vagy csak a szentelés után a pápától az úgynevezett kánoni küldetésben. A tannak azonnal le is vonták a gyakorlati következményét. Kiszélesítették az egyes nyelvterületek püspöki konferenciáinak hatalmát és gondoskodtak arról, hogy egy nemzetközi püspöki testület állandóan segítse a pápát az egyetemes egyház kormányzásában.

Az egyházról szóló konstitució külön fejezetet szentel a világi hívőknek. Világi hívő az, aki nem tagja a hierarchiának, vagy egyházilag jóváhagyott szerzetesrendnek. Ez az elv különbözik az Egyházak Világtanácsában elfogadott elvtől, ahol a teológia tanulása vagy nem tanulása adja meg a különbséget. A világi hívek az egyház teljes jogú tagjai, de a világban élnek, világi hivatást töltenek be. De éppen « általuk kell Krisztus szellemének áthatnia a világot, hogy igazságban, szeretetben és békében elérje célját ». A világi dolgokban ők illetékesek, tevékenységüket azonban a kegyelem megszenteli és felemeli. A teremtett javakat az Istentől adott rend szerint, igéjének fényében nekik kell az emberi munka, technika, civilizáció és kultura által kifejleszteniök és elosztaniok, hogy azok a maguk módján az emberi és keresztény lét javát szolgálják. Alakítsák úgy a világ intézményeit, hogy a közszellem az erények melegágya legyen, ne a bűné. Töltsék be az emberi igyekezetet és a kultúrát erkölcsi értékkel, ezáltal a világ fogékonyabb lesz Isten igéjének befogadására is.

Ebben már burkoltan benne van a világi hívő tökéletességre való törekvésének módja is. Nem menekülni a világtól, hanem a világban életté váltani az evangéliumot. Amikor példát adnak a hitvesi szeretetben, a szülői kötelességben, a lelkiismeretes munkában, a szenvedés türelmes viselésében, a tevékeny szeretetben és a megbocsátásban, akkor Isten országát építik és Krisztus mellett tanúskodnak.

A konstitució további fejezetei az életszentségre való törekvésről, a szerzetesi hivatásról, a szentek tiszteletéről és Mária kegyelmi kiváltságairól szólnak, akiben Isten elővételezte a tökéletes

megváltást, amit az egyházon keresztül akar adni az embernek. Ezeket a részeket is áthatja a törekvés, hogy nem a tan hangoztatása a döntő, hanem annak életszerű bemutatása.

Határozatok az egyház belső életéről

Az egyház benső életének tisztításával, elmélyítésével még külön dekrétumok foglalkoznak. Ezek: a püspökök pasztorális feladatairól, a papok életéről és szolgálatáról, a papság neveléséről, a szerzetesi élet megújulásáról, a világi hívek apostolkodásáról szóló dekrétumok és a keresztény nevelésről szóló nyilatkozat. Ha ezeket röviden jellemezni akarnám, azt kellene mondanom, hogy végigvonul rajtuk egy negatív és egy pozitív szempont. A negatív szempont az, hogy különösen a szegény országok hívő népe ne lásson az egyházban feudális szellemet, nagybirtokhoz való kötöttséget, konzervatív magatartást, a tudatlanság és nyomor elleni küzdelemben való lassúságot, olyan vallási vagy hierarchiai közösségeket, amelyek nem végeznek aktív tevékenységet, vagy egyenesen koldulásból élő közösségek anakronisztikus képét. Mindezek a jelenségek azt a benyomást kelthetik, hogy az igazságosság és szeretet szép elmélet, de a gyakorlatban nem valósítható meg.

A pozitív szempont az egyházi élet dinamizmusának fokozása. A püspökök első feladata az ige szolgálata, tehát legyenek lelkipásztorok, egyházmegyéjük papjait kezeljék úgy, mint testvéreket és barátokat, papjaikkal együtt valósítsák meg a szegénység és egyszerűség szellemét, legyen különös gondjuk a szegényekre, tudatlanokra, betegekre, elhagyatottakra, álljanak a kor műveltségének megfelelő fokon és legyenek alkalmasak arra, hogy a mai világ minden emberével párbeszédet folytathassanak. Ebből a célból modernizálni kell a papság nevelését, a vezető gondolat ne a szerzetesi eszmény legyen, hanem a világban élő pap, aki világosan látja teendőit és kész együttműködni minden jóakaratú emberrel és intézménnyel.

A világi hívek apostolkodásáról szóló dekrétum és a keresztény nevelésről szóló nyilatkozat alapkövetelménye az, hogy a hívek lehetőleg legyenek nagykorúak a hitben, de végigvonul rajtuk az a meggyőződés is, hogy az egyháznak hierarchikus berendezkedése mellett se legyen klerikális szinezete. A papság vallási téren vezeti a híveket, de a vezetés nem gyámkodás. A hívők éppen úgy lehetnek a karizmatikus erők hordozói, mint a papság, tehát az ő körükből jövő indíttatásokat nagyon is figyelemre kell méltatni.

Az egyház belső megújulását célozza a liturgia reformja is. A döntő lépés itt az, hogy az egyház szakított a Trento-i zsinat óta meglevő félénkséggel, hogy az nemzeti nyelv használata magával vonná a nemzeti egyházak veszélyét. Minden nyelv lehet az Isten imádásának eszköze, s az egyház egységét nem a közös nyelvben,

hanem a hit és kegyelem kötelékében kell keresni. Kétségtelen, hogy a mai technikailag egybekapcsolódott világban, ahol nagyon gyors a szellemi javak kicserélődése, nem kell attól tartani, hogy akár a legtávolabbi népek és fajok liturgiája is egészen külön utakon akarna járni. Amit megvalósítanak, az egészséges változatosság lesz az egységben, nem pedig külön uton való járás.

Természetesen sok próbálkozásra lesz szükség, amíg kialakul az a modern liturgia, amely külön magyarázkodás nélkül is közel viszi a mai embert Istenhez. A lényeg az, hogy a lehetőség megvan a próbálkozásra és az alkotó géniusz újra teret kap. Ma már nem kétséges, hogy a régi liturgikus szövegek lefordítása nem oldja meg a problémát, hanem bonyolultabbá teszi. A zsoltárokhoz és az ószövetségi szentíráshoz tapadó világkép és kifejezésmód túl szűk a mai embernek. A kinyilatkoztatott igazságokat a liturgiának is olyan külsőben kell nyújtania, hogy a mai ember értelmét, vallási igényét és esztétikai érzékét kielégítse.

Az egyház kapcsolata a többi vallással

A vallásszabadságról szóló nyilatkozat olyan elvi döntést hozott, amely kétségtelenül megkönnyítette a párbeszédet más vallásokkal és kidomborította az egyház szellemi természetét az állam felé is.

A kérdés tárgyalása a zsinaton is mozgalmas volt. Egyesek abból a megfontolásból indultak ki, hogy ha Isten kinyilatkoztatást közöl, akkor azt mindenki köteles követni. Azok a vallások, amelyek nem tartalmazzák az egész kinyilatkoztatást, tévedésben vannak, a tévely pedig nem kaphat elismerést, legföljebb megtűrt vallás lehet. A megoldás az, hogy az igazság és a tévedés csak elvont fogalmak, a jogalany mindig az ember, neki van joga a szabadsághoz. Az ember ugyan köteles keresni az igazságot, de az igazságot csak az igazság erejével szabad érvényesíteni, nem kényszerrel. Az ember erkölcsileg felelős azért, hogy alávesse magát a kinyilatkoztató Isten akaratának, de Isten maga sem alkalmaz kényszert, hanem a kinyilatkoztatást ellátja a hihetőség bizonyítékaival és ezen az alapon ösztönzi az embert elfogadásra. Az igazságot a mai világban is az ember személyes méltóságának és társas természetének megfelelően kell keresni: egyéni törekvéssel, tanítással, közléssel, párbeszéddel.

Az ember a valláshoz való jogát a társadalomban gyakorolja, tehát érvényesek rá az általános szabályok: felelős önmagáért, de tekintettel kell lennie mások jogára és a közjóra. Az emberi személynek joga van a vallásszabadsághoz. A nyilatkozat kifejezetten vallásszabadságról beszél, nem lelkiismereti szabadságról. Azt akarja ezzel jelezni, hogy a vallást nem csupán egyénileg követheti, hanem szervezett vallási közösségben is. A szabadság abban áll, hogy az ember mentes az egyének, vagy a közösség, vagy

bármiféle hatalom kényszerítő erejétől, olyan mértékben, hogy a vallás terén ne kelljen lelkiismerete ellenére cselekednie és ne is akadályozzák abban, hogy lelkiismerete szerint cselekedjék.

A kinyilatkoztatás fényénél a következőket mondhatjuk a vallásszabadságról. Krisztus elismerte az ember szabad döntését. Ő maga hívott, tanított, buzdított, meggyőzött és feltételezte, hogy a hit akarati döntés utján jön létre: Aki hisz és megkeresztelkedik, az üdvözül... A bensó kegyelem által az Atya « vonzza » az embert, nem kényszeríti. Az apostolok átvették ezt a módszert, viszont azt sem engedték, hogy valaki őket kényszerítse lelkiismeretükben. Vallási meggyőződésük dolgában « inkább akartak engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek » (Csel. 5, 29). Egyes középkori túlkapásoktól eltekintve, mindvégig ez maradt az egyház hivatalos tanítása. Mindenkinek felajánlja az evangéliumot, de nem kényszerít, viszont azt is vallja, hogy mint Istentől alapított intézmény jogot kapott az evangélium szabad hirdetésére és ezt a jogát védelmezi.

A zsinat ezzel a nyilatkozattal lemondott az államvallás eszméjéről, s ez IX. Piusz *Syllabus*-a óta is nagy lépés. Elismeri az emberek jogát vallásuk gyakorlására, mégha az a vallás meggyőződése szerint nem is tartalmazza a kinyilatkoztatást. Ebben az elvben egyúttal benne van a világnézetileg semleges állam eszméje is. A mai pluralista világnézetű társadalomban más megoldás nem is gondolható el.

A vallásszabadság kérdéséből önként következett, hogy az egyház elvileg tisztázza a *nem keresztény vallásokhoz* való viszonyát. Ezt a tanítást adja: Minden vallásnak mondható intézményben megnyilvánul az istenség keresése és a vágy a földi bajoktól való megváltás után. Az egyház tisztelettel veszi tudomásul mindazt, ami ezekben a vallásokban igaz és szent, felismeri bennük az egyetemes üdvözítő akarat kegyelmi hatását. Az üdvösség rendjében azonban Krisztus lett az « út, igazság és élet », benne kaptuk a kinyilatkoztatás teljességét, tehát az egyház köteles róla tanúságot tenni. Azonban amikor « szeretetből fakadó párbeszéddel és okos együttműködéssel feltárjuk a nem keresztények előtt a keresztény igazságot, nem szabad elvetni az ő vallásukban található szellemi, erkölcsi és kulturális értékeket; inkább elő kell mozdítani további fejlődésüket.

A mohamedánizmussal és a zsidósággal a világfeletti egy Istenbe vetett hit is összekapcsolja az egyházat. Ezért a párbeszéd lehetősége még nagyobb. A zsinat sajnálja, hogy a keresztények és mohamedánok közt annyi félreértés és háborúság volt a történelem folyamán. Felejtsük el a múltat és törekedjünk őszinte megértésre. A zsidókkal kapcsolatban pedig kijelenti, hogy a katolikus tanítás szerint Krisztus kereszthaláláért nem lehet az akkori, vagy a későbbi zsidóságot egyetemesen felelőssé tenni. Az egyház

elitél minden faji gyűlöletet, így az antiszemitizmust is. Nyugodt lelkiismerettel senki sem hívhatja segítségül a mindenség Atyját, amíg ellenséges magatartást mutat az ő képére teremtett embertárs iránt.

Az *ökumenizmusról szóló* dekrétum a keresztény vallásokkal fennálló kapcsolatot tisztázza. Krisztus egy látható egyházat alapított. Az egyházban meg kell lennie a hit egységének, a kormányzat egységének és az egybetartozás tudatának. A történelem folyamán azonban az egyház testén hasadások keletkeztek. Az egyes egyházakban jelentkezett az eltérés a hit tételeiben, az egyház alkotmányában és fegyelmében. De az ősi örökség egy része is megmaradt. Megtartották a keresztséget, a szentírást, a hit, remény, szeretet gyakorlását és a kegyelemközlő eszközök egy részét. Ezek azóta is az üdvösség eszközei és nem tagadható, hogy sokan komolyan felhasználják. Legjobban érezhető náluk az egységes kormányzat hiánya, ezért a feldarabolódás szinte megállithatatlan. A Krisztusba vetett hit azonban kereszténnyé teszi őket, tehát megvan a dialógus lehetősége.

A teljes egység helyreállítása egyelőre még sok akadályba ütközik, de az egyház Krisztusnak tartozik azzal, hogy megtegye az első lépést az elszakadt testvérek felé. S ez most nem egyszerűen a visszahívás oda, ahonnan elszakadtak, mint ahogy még XI. Piusz *Mortalium animos* c. körlevele nyilatkozott 1928-ban. Reformra nálunk is szükség van, azért a katolikusok először saját környezetükben, családjukban alakítsák ki az igazi keresztény életet. A közeledést kezdjék azzal, hogy megismerik egymást és értékelik a hagyományos vallási örökséget. Az egységen való fáradozás az egész egyház gondja: papságé és hiveké. Az igazi ökumenizmus jelszava a benső megtérés. Legyünk készek a bocsánatkérésre és mások helyzetének megértésére. A papnevelésben kell, hogy helyet kapjon azoknak a keresztény vallásoknak alapos megismerése, amelyekkel az újonnan felszentelt hazájában találkozni fog. Azonban nem vezetne eredményre a hamis irenizmus, amely az igazi problémákat elnagyolja vagy betakarja, mert ez a módszer közömbösségre vezet. Ha a katolikus hitet mélyebben, alaposabban fejezzük ki, rendszerint találunk olyan fogódzó pontokat, amelyek az eltérő tételekben is közös kiindulási alapul szolgálhatnak. A hit dolgaiban azonban elsősorban Isten kegyelmére van szükségünk, azért az egységért imádkozni is kell.

Az élet szociális oldala bő teret nyújt az együttműködésre. Az ilyen együttműködésben külsőleg is kifejeződik a kapcsolat, amit befelé a Krisztusba vetett hit jelent. Működjenek együtt a béke szolgálatában, az evangélium szellemének megvalósulásán a szociális kérdésekben, az éhség, analfabétizmus, nyomor, járványok és lakásinség legyőzésében, továbbá a kultúra ágainak fejlesztésében és a javak szétosztásában. Az ilyen együttműködés magával hozza a kölcsönös megismerést, értékelést és a bizalmat.

Az egyház a keresztények egységében nem uniformizálást lát. Meg akarja hagyni a gazdagságot és változatosságot a hit egységén belül. Kelet és nyugat teológiája, liturgiája együtt jobban tükrözi a kinyilatkoztatás teljességét, mint akármelyik önmagában. A többi egyháznak is meglehet a maga sajátos hagyománya, ami csak elevenebbé, színesebbé teszi a közös hitet. A protestáns egyházak felé legszorosabb kapocs a szentírás, amit ott is szeretnek, magyaráznak és a vallásos élet forrásának tekintenek. Ennek a mélyebb értelmezése van hivatva a hitbeli különbségek áthidalására. Örvendetes dolog az is, hogy ünneplik az eucharisztiát. Ha nem is vallják velünk együtt az átlényegülést, mégis Krisztus halálának emlékezetét látják benne. Az ökumenikus mozgalomtól akkor várhatunk eredményt, ha fő jellegzetessége a hűség az igazsághoz, amit az apostoloktól és az ősegyház atyáitól kaptunk.

Protestáns oldalon az egyenrangú párbeszéd felvételéhez érthető módon szükségesnek tartják a vegyesházasságok revízióját. A zsinat erre nem tért ki, de azóta már az első lépés a pápa részéről ezen a téren is megtörtént. Megvan a remény, hogy ebben a különben csak egyházfegyelmi kérdésben közös nevezőre juthatunk.

Az egyház és a mai világ

Egészen újszerű vállalkozása a zsinatnak az *egyház a mai világban* c. lelkipásztori konstitució. Újszerű azért mert nem kimondottan vallási problémákat tárgyal, de mégis a vallás szempontjából. S ha jól meggondoljuk, az egyház nem is térhetett ki a kérdés elől, ha azzal az igénnyel lép fel, hogy a Krisztusban meghirdetett megváltást közvetítse az emberek felé.

A konstitució először fölvázolja az emberiség mai szellemi arculatát, meglátja rajta a nagy ellentéteket és mély igényeket. Kifejezi az óhajt, hogy az egyház párbeszédet akar a világgal, de az Istentől a teremtésben és a megváltásban meghatározott alapon. Az egyház az embert keresi, az emberrel folytat párbeszédet, akinek megvan személyi méltósága, egyéni szabadsága, lelkiismereti felelőssége és közösségi természete. Az ember azonban tevékenysége és eredményei ellenére is halandó teremtmény és magában megéli az idő és örökkévalóság problémáját. Ebben a problémában jelentkezik Isten elismerése a hitben, vagy a tőle való elfordulás az ateizmusban. A konstitució megállapítja, az Isten elismerése nem ellenkezik az ember méltóságával. A hit problémája azonban nem csupán értelmi kérdés, hanem olyan bonyolult valami, mint maga az ember. Mivel az ateizmus hordozói is emberek, az egyház pedig minden emberrel kapcsolatban kíván maradni, azért a maga részéről fenntartja a párbeszéd lehetőségét velük is. Az egyháziak feladata, hogy az ateizmus okait mélyebben vizsgálják s ugyanakkor az igazság és szeretet megvalósításával rokonszenvet ébresszenek az istenhit iránt. A párbeszédre lehetőséget ad az a meg-

fontolás, hogy a földi értékeknek önálló hivatásuk van és ezek fejlesztése minden embernek közös célja.

A konstitució második része a sürgős feladatokat sorolja fel. Ezek között első a házasság és a család védelme. Újszerű zsinati határozatban a házassági szerelem szent voltának kiemelése és a családtervezés gondolata. A magzat megölésének mindenféle módját határozottan elveti. A fogamzás szabályozására vonatkozóan pedig kijelenti, nem lehet olyan utakon haladni, amelyeket az egyházi tanítóhivatal elitélt, mint bűnös módszereket. Nyitva marad tehát a kérdés, hogy esetleg lehetséges a közvetett irányítás, amire a természet maga ad példát az egyes szervek működésének időleges leállításával. Az egyházat ebben a kérdésben az is vezeti, hogy az ember nemcsak erre a világra születik, hanem halhatatlan lelke révén az örökkévalóságra is.

Az egyház felajánlja segítségét a kultúra kibontakoztatására. Minden kulturális haladás az egész emberiség java, de ma számolni kell a veszéllyel, hogy a nagyobb népek kultúrája felszívja vagy megsemmisíti a kisebbekét. Az egyház arra törekszik, hogy a civil kultúrát összeegyeztesse a hittel és hogy a vallási életben helyt adjon a korszerű művészetnek is.

A gazdasági élet az emberért van, tehát az ember ne legyen függvénye semmiféle gazdasági rendszernek. A föld javai az egész emberiséget illetik; ma különös feladat az igazságos elosztás. Az elmaradt vidékeknek segitségére kell sietni. Nem lehet belenyugodni abba, hogy egyik ország a javak bőségével rendelkezik, másutt nyomorognak vagy éhenhalnak az emberek. A keresztények legyenek tudatában annak, hogy amikor a föld javait a gazdasági életben a közösség számára hozzáférhetővé teszik, munkájuk révén egyúttal Isten országát is építik.

A politikai életben az egyház csak a lélekre kíván hatni: az igazságosság, jóakarat és a közjó szolgálatának szellemét akarja fejleszteni. Az állam feladata az igazságos jogrend megalkotása és érvényesítése. A közjó érdekében megteheti, hogy különös felügyeletet terjeszt ki közérdekű vállalatokra, vagy egyenesen államosítja, szocializálja őket, de mindig tiszteletben kell tartania az egyén alapvető szabadságjogait. A polgároknak viszont joguk van érdekeik védelméhez ott, ahol a hatalom képviselői túllépik hatáskörüket. A keresztények adjanak jó példát a törvények megtartásában, a kötelesség teljesítésben, a hazaszeretetben, a rend megőrzésében, és törekedjenek olyan politikai nevelésre, ami alkalmassá teheti őket a mai bonyolult állami életben való tevékeny részvételre.

Az állam és egyház kölcsönös viszonyát a cél különbözősége határozza meg. Az egyház az ember lelki igényeivel foglalkozik, de joga van ezt szervezett közösségben végeznie. Küldetésének teljesítésére szabadságot igényel magának, de reményét nem anyagi javakba vagy privilégiumokba veti. Sőt ilyenekről hajlandó lemondani, ha ezek további fenn-

tartása beárnyékolná szándékai őszinteségét. Ez a gondolat sugallta a zsinaton Hamvas Endre kalocsai érsek felszólalásának azt a kitételét, hogy a magyar katolikus egyház idejétmult dolognak tartaná a jogigény őrzését államosított birtokaira nézve.

Az egész emberiség legsürgősebb feladata a béke megőrzése. A béke nem csupán a háború elkerülése, hanem az igazságosság érvényesítése. A zsinat elitélte a totális háborút és a fegyverkezési versenyt, amely rettegésben tartja az emberiséget és akadályozza az éhség és nyomor leküzdését. Az egyház hozzá akar járulni a lelkek alakításához, hogy megszűnjék a gyűlölet kifelé és befelé a népek között, mert igazi együttműködés csak így lehetséges. Az egyház felajánlja szolgálatát minden olyan nemzetközi intézménynek, amely az emberiség közös javát szolgálja a tudomány, kultúra, gazdasági élet és a nemzetközi politika területén. VI. Pál pápa maga lett a béke szószólója, amikor 1965 október 4-én New Yorkban, az Egyesült Nemzeteknél tett látogatása alkalmával 117 nemzet delegátusának jelenlétében felemelte szavát a világbéke érdekében. Ha a zsinat így elkötelezte magát, minden reményünk megvan, hogy a pápaság a jövőben is egyik fő feladatának fogja tartani a nemzetközi béke munkálását.

Ha röviden jellemezni akarjuk a zsinat vállalkozását, ezt mondhatjuk: az egyház ki akar lépni a jogi elzárkózásból, ami az utolsó évszázadokban jellemezte magatartását. Bízik a hit és szeretet erejében, és főleg az isteni gondviselésben. Feltételezi, hogy jóakaratú emberek mindenütt akadnak, akik felelősséget éreznek mások iránt és akikkel valamilyen téren meg lehet kezdeni az együttműködést.

A közvetlen hatást ebben a két dologban látom: sok hívő, aki eddig szűknek érezte az egyház keretét, felszabadultabban kezd lélegzeni, hogy nem idejétmúlt vallási társaság tagja, hanem olyané, amely küzd a mai élet problémáival. A másik hatás pedig az, hogy a zsinat a szerény emberi hang, a megértés és a szolgálatkészség kifejezésével hozzájárult sok előítélet megszüntetéséhez, amit a kívülállók a történelemből merítettek. Az előitélet megszüntetése pedig bevezető lépés lehet az őszinte közeledéshez. Természetesen nagy feladatot kapott a teológia, hogy az új értékelést és látásmódot tételein átvezesse, de még nagyobbat az egyházkormányzat és az igehirdetés, hogy mindezt a hívők között életté váltsa.

IMÁDSÁG ÉS FELADAT

GALAMBOS FERENC

A LITURGIA REFORMJA

A zsinat zsengéje a liturgia reformja. Nem mintha ebben előzetesen megállapodtak volna, mert a javaslatok sorában az ötödik helyen állt. A kezdeti tapogatódzások között, amikor a zsinati atyák egymást és egymás szándékát sem ismerték még, egyenesen kapóra jött a liturgia reformjának megvitatása, mert ebben a kérdésben — gyakorlati jellege miatt — bizonyos fokig mindenki « szakértőnek » vélte magát. Ez volt különben János pápa óhaja is. Egyben, szerencsés módon, « kisérleti alannyá » is vált, megmutatva, hogy a többi súlyos, dogmatikai és a külvilágot is erősen érintő kérdésekben mi várható a zsinat többségétől. Mint ez a kérdés tárgyalása során is történt, a konstitució is minden egyes pontja elején a liturgia tárgyalt részének teológiai alapjait szögezi le, megőrizve természetszerűleg mindvégig elsődlegesen gyakorlati jellegét.

Hogy éppen a liturgia reformja lett a zsinat első gyümölcse ennek előzménye is van. Kétségtelen, hogy a zsinaton tárgyalt minden kérdésnél ez a helyzet, de mégis egyik sem volt annyira előkészítve, megérlelve, mint ez, éppen a liturgikus mozgalom ill. megújulás révén.

A liturgikus mozgalom

Mint az egyház nagy szellemtörténeti mozgalmai ez is az egyház életéből szervesen nőtt ki, természetesen külső hatások, alulról induló szervezkedés, de a legfelsőbb egyházi tekintély is közrejátszottak létrejöttében.

A liturgiát minden korban gyakorolták, hiszen Krisztus parancsáról: « Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre » — az egyház soha sem feledkezhetett meg, de az egyes korok szellemének megfelelően nagyon különböző módon és fokban valósították meg. Éppen a korszellem szorította háttérbe, legalábbis a nyugati egyházban, mert a keletiben a liturgia mindig a teológia és a hitélet előterében maradt. Nem véletlen az sem, hogy a keleti egyházzal való intenzívebb kapcsolat hatott megtermékenyítőleg a liturgikus mozgalomra is, — a gotika és humanizmus korában. Az individualizmus és szubjektivizmus oldja fel az ember közösségi kapcsolatait s ezzel igazában a liturgikus életet is a középkor végén. Ismét szellemtörténeti irányok: a felvilágosodás

és romantika adják az első indításokat — ha különböző és távoli irányokból is — a liturgikus újjászületéshez. A felvilágosodás igénye az értelmesség és érthetőség iránt készíti elő a közérthetőséget, amit végül is csak korunk valósít meg, ahhoz az átalakuláshoz hasonlóan, amely valamikor éppen a latin nyelvű liturgia bevezetéséhez vezetett. Az első keresztény századokban a nép, főleg Észak-Afrikában latinul beszélt s nem értette a műveltek görög nyelvét, ezért kezdték el az újszövetségi szentírás eredeti görögjével szemben latin nyelven végezni a liturgiát. A romantika múltba és földrajzi távlatokba való visszanyúlása pedig gazdag kincsek felfedezéséhez vezetett az állandóan használt könyvekben: a misszálében és graduáléban, a papság és szerzetesek számára is, akik szintén csak olvasták vagy mondták a misét és a breviáriumot. Felfedezik újra a régi források üdítő friss vizét; ízét, színét, gazdagságát kezdik érezni annak, amivel eddig is éltek, de talán csak megszokásból vagy parancsból. Ez a felfedezés, az az új érdeklődés, az aktív részvételnek először csak az igénye és vágya a lényege nemcsak a liturgikus mozgalomnak, hanem a zsinat liturgikus reformjának is.

Röviden szeretnénk megemlíteni a liturgikus mozgalom legfontosabb adatait, határköveit.

Franciaországban Solesmes apátja Prosper Guéranger 1840 és 51 között adja ki *Institutions liturgiques* és *Année liturgique* c. műveit s indítja meg e művekkel az újkori liturgikus irodalmat. Solesmes azután különösen a gregorián kutatás és annak művelése terén tűnt ki (Moquerau, Gajar, Cardine). A belga Lambert Beauduin OSB *La piété de l'Église, principes et faits* c. feltűnést keltő kis műve a liturgikus szellemet ébresztette. Cabrol és Leclercq műve, az évtizedeken át készült *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie* pedig sok részletmunka mellett a komoly liturgikus kutatás tanúja. Érdekes, hogy ezen tudományos alapvetés ellenére — s ezt a franciák maguk is elismerik — csak Guardini és Parsch műveinek elterjedése teszi igazán mozgalommá a liturgiával való foglalkozást, de természetesen nagy szerepük volt ebben a liturgikus központoknak, kiadványoknak s Suhard kardinális szimpátiájának is.

A német nyelvterületen a szórványosan korábban is megjelenő művek mellett, 1863-ban a beuroni bencés kongregáció megalapítása indítja meg igazán a liturgikus életet. Nem véletlen, hogy éppen a beuroni bencés Anselm Schott misszáléja (+ 1897) az, ami nélkül a német liturgikus mozgalom ma is elképzelhetetlen volna. A beuroni kongregációhoz tartozó Maria-Laach apátja, Ildefons Herwegen szervezi meg először az akadémikusokat s alapítja meg a liturgia tudományos központját. Maria-Laachban volt 1951-ben az első nemzetközi liturgikus tanulmányi kongresszus is. Romano Guardini elsősorban az ifjúságot nyeri meg klasszikus könyveivel (legismertebb a liturgia szelleméről szóló) s a *missa recitata*-val az aktív bekapcsolódást valósítja meg, bár ez a szavalókórus-szerű megoldás inkább csak a német szellemnek felelt meg. A bencés apátságok mellett ifjúsági várak (Burg Rothenfels, Feuerstein, Dom Altenberg) a liturgikus mozgalom tűzhelyei, a

tudományos kiadványok közül pedig a *Jahrbuch*, ill. *Archiv für Liturgiewissenschaft* és a *Liturgisches Jahrbuch* kiemelkedő. Ausztriából Pius Parsch népi liturgikus mozgalma (*Volksliturgisches Apostolat*) hat leginkább Magyarországon is. Ausztriában működik J. A. Jungmann is, akinek alapvető műve a szentmiséről (*Missarum sollemnia*) a zsinat liturgikus reformjának is egyik fontos forrásmunkája volt.

Magyarországon is találkozunk komoly tudományos cikkekkel a 19. században a *Religio* c. folyóiratban s az *Egyházi lapokban*, s kiadványokkal mint pl. Dankó *Vetus hymnarium*-a, de mozgalomról nem igen beszélhetünk. Igaz ugyan, hogy már 1865-ben megjelenik az *Officium Divinum, kalauz a keresztény katolikus magán és nyilvános isteni szolgálatra* címen az első misszálé fordítás. Egészen újszerű Cséfalvay Nándornak 1912-ben megjelent rövid magyar misekönyve: *A szentmise*, de ezek elszigetelt jelenségek maradnak. 1931-ben a Palladis, 1932-ben pedig a párizsi Desclée kiadásában jelenik meg magyar misekönyv, de leginkább a magyar « Schott »-nak, Szunyogh Xav. Ferenc OSB teljes misekönyv fordításának van komoly hatása (*Magyar-latin misszálé*, 1933[1], 1944[2]). Klinda Pál a 30-as években Parsch *Lebe mit der Kirche*-jéhez hasonlóan kiadta minden vasárnapra és ünnepre a *Filléres Misekönyvet*. A 2. világháború után jelenik meg az A. C. liturgikus bizottságának szerkesztésében a legújabb, szabadabb fordítási elvek szerint készült *Magyar Misekönyv*, melynek 5. bővített kiadása 1965 őszén hagyta el a nyomdát. Meg kell azonban jegyeznünk, ha látszólag sovány is külföldhöz viszonyítva ez a magyar liturgikus mozgalom, valamiben mi régóta liturgikusabbak voltunk nyugatnál: a nagy mise magyar népénekeire gondolunk, (melyet a németek pl. csak a 2. világháború után vezettek be) ezek, ha nem is voltak a szentmise szövegeinek fordításai, hangulatban és tartalomban is szorosan kapcsolódtak a szentmise egyes részeihez s így a liturgikus mozgalom alfáját, az aktív részvételt gyakorlatban megvalósították.

A liturgikus mozgalom nagyon vázlatos ismertetésénél sem szabad megfeledkeznünk a pápai megnyilatkozásokról. A nagy lelkipásztor pápának X. Piusznak a gyakori és korai áldozásról szóló dekrétumáról s az egyházi zenét tárgyaló *motu proprio*-járól (1903), melyben először fordul elő az *actuosa participatio* kifejezés. Azután XII. Piusz 1943-ban megjelent *Mystici Corporis* s főleg az 1947-es *Mediator Dei* enciklikájáról, amely a liturgia *magna charta*-ja lett.

A zsinat liturgikus reform-iratai

Nem csoda, ha ilyen előzmények után szinte « belevetették » magukat az atyák a problémák megtárgyalásába. A sok javaslat között néha szélsőséges nézetek és kívánságok is elhangoztak. Az első ülésszak tárgyalásainak legnagyobb részét a liturgikus reform s az erről készült tervezet szövegének megvitatása töltötte ki, a második ülésszak végén, 1963 dec. 4-én hirdette ki a pápa a zsinat első konstitucióját, mely a liturgiáról szól. 1964 januárjában jelent meg a pápa *motu proprio*-ja ugyanerről, 1964

szeptember 26-án pedig az *instructio,* vagyis a reform első egyetemes végrehajtási utasítása, 1965 szeptember 3-án adta ki a pápa *Mysterium fidei* enciklikáját. Ide tartoznak az egyes országok, ill. területek püspöki konferenciáinak határozatai, amelyek szintén most a zsinat után jelennek meg sorban. Végül meg kell említenünk a havonként renszeresen megjelenő *Notitiae*-t, amely a liturgikus konstitució végrehajtó bizottságának kiadványait és jóváhagyásait közli s a fölterjesztett problémákra ad válaszokat.

Hogy jó és alapos volt a középutat választó előkészítő bizottság munkája, bizonyítja a liturgikus javaslattal kapcsolatos első tájékoztató szavazás meglepő eredménye: 2162 zsinati atya igenje mellett csak 46 volt a nem. A végső szavazás pedig szinte egyhangú eredményt hozott: mindössze 4 nemleges szavazat volt.

1964 elején megalakult a zsinat liturgikus reformjának végrehajtó tanácsa a *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia.* Elnöke Lercaro Bologna bíborosérseke lett, titkára pedig P. Bugnini. Tagja 10 kardinális, 30 érsek és püspök, köztük Kovács Sándor szombathelyi püspök is.

A konstitució

A liturgia reformját tartalmazó zsinati határozat 130 pontból, artikulusból, ill. előszóból és 7 fejezetből áll.

Az első fejezet *a megújítás általános alapelveit* tárgyalja, hogy mi a liturgia lényege és jelentősége az egyház élete számára, a liturgikus képzés és cselekvő részvétel feladatát, továbbá leszögezi, hogy kinek joga a szabályok megváltoztatása, hogy a reformok bevezetését alapos teológiai, történelmi és pasztorális kutatásnak kell megelőznie. Azután a liturgia természetéből folyó törvényeket: hogy hierarchikus és közösségi cselekmény; mindenki csak azt végezze, de mindazt meg is tegye, ami a reáeső feladat (ministránsok, felolvasók, az énekkar tagjai). Végül azokat az alapelveket, melyek a liturgia tanító és lelkipásztori jellegéből következnek, hogy nemesen egyszerű, rövid és áttekinthető legyen, minden fölösleges ismétléstől mentes, a hivek felfogó képességéhez alkalmazkodó, ne szoruljon külön magyarázatra. Bővebben vegye a szentirást, ne maradjon el soha a prédikáció, hiszen az a liturgikus cselekmény része, be lehet iktatni monitiokat, rövid figyelmeztetéseket ill. magyarázatokat. Külön Ige-istentiszteletet is lehet tartani főleg ünnepek előestéjén, adventben és nagyböjtben s pap híján diákonus is tarthatja, sőt a püspök megbízásából más is. Megengedi a népnyelv széles alkalmazását s az egyes népek sajátosságaihoz és hagyományaihoz való alkalmazkodást. Az egyház nem akar merev egységet, ellenkezőleg támogatja a népek sajátos szellemi örökségét; csak a lényegben kell az egység, különben pedig a szentségek és szentelmények kiszolgáltatásánál, zenében és művészetben az alkalmazkodás. Egyes közösségek engedélyt kaphatnak kísérletezésre. Legyen minden egyházmegyében liturgikus bizottság szakemberekből, egyházzenei és egyházművészeti bizottságot is ajánlatos szervezni.

A második fejezet *az Eucharisztia szent titkát*, vagyis *a szentmisét* tárgyalja, ahol a hívek nem kívülálló, néma szemlélők, hanem akik értik, tudatosan, buzgón és cselekvően együtt ünneplik. Éppen ezért át kell dolgozni a miserendet, hogy a hívek tevőleges részvétele könnyebb legyen. Le kell egyszerűsíteni, egyet-mást elhagyni, mást viszont újra bevezetni (pl. a hívek könyörgését). Lehetőleg a szentmisében konszekrált adományokból áldozzanak. Egyes alkalmakra lehetővé kell tenni a két szín alatti áldozást. Szabályozza végül az újra bevezetett koncelebrációt.

A harmadik fejezet a *szentségeket és szentelményeket* tárgyalja, amelyeknél fontos, hogy a hívek a szentségi jeleket könnyen felismerjék és teljes odaadással vegyék. A ritusokból azokat, melyek ma kevésbé érthetők, alkalmazni kell korunkhoz. A népnyelv itt is széles teret kaphat. A felnőttek keresztségét pl. a katekumenátus különböző fokozatainak kellene megelőznie, a felnőttek keresztségének szertartását teljesen át kell dolgozni, de a gyermekekét is, a keresztségi szertartások pótlásánál pedig kifejezésre kell juttatni, hogy a szükség keresztségben részesített már az egyház tagja. Leszögezi a többi szentség ritusának megujítási elveit is.

A negyedik fejezet a *zsolozsmáról* szól, amelyet szintén meg kell újítani. A laudes valóban reggeli, a vesperás pedig esti ima legyen, ez utóbbit különösen vasárnapokon, lehetőleg a hívekkel együtt végezzék. A zsoltárokat ne egy hétre, hanem hosszabb időre osszák szét, a szentírásból és az egyházi írók műveiből bővebben merítsenek, a szentek élete a történeti valóságnak feleljen meg. Egyes közösségek vagy egyének a zsolozsma népnyelven történő végzésére is kaphatnak engedélyt.

Az ötödik fejezet az *egyházi évet* tárgyalja. Ennek az Úr-napja, a vasárnap, áll a központjában. A nagyböjtben a keresztség motívumait jobban ki kell fejezni, ugyanígy a böjt közösség javát szolgáló külső és szociális jellegét. A szentek ünnepeit általában helyi jelleggel üljék meg, az egész egyházban csak azokat, akiknek általános jelentőségük van.

A hatodik fejezet az *egyházi zenével* foglalkozik. A művészetek közül különös jelentősége van az egyházi zenének, mert ez a szöveggel összekötve a liturgia szerves része. A segédlettel és énekelve végzett szertartások, így a nagymise, a liturgia legnemesebb formái. Az egyházi zene kincsét meg kell őrizni és tovább kell fejleszteni, de úgy, hogy az egész közösséget is bevonjuk az énekbe. Az első helyet a gregoriánnak biztosítja, de nem zárja ki a többszólamú éneket sem, ha azok a liturgia szellemének megfelelnek. A vallásos népének gondos ápolását is ajánlja. Az egyes népek zenei hagyományait és sajátosságait is fel lehet használni a liturgiában úgyszintén a nagyrabecsült orgona mellett egyéb alkalmas hangszereket. Egyházi zenészeinkre sok és szép feladat vár: főleg kisebb énekkarok és az egész nép számára alkossanak műveket.

A hetedik fejezet a *liturgikus eszközökről és ruhákról s az egyházművészetről* szól. Leszögezi, hogy az egyház egy építészeti stílust sem tekint sajátosan «egyházinak», felemeli óvó szavát az értéktelen alkotásokkal szemben. Új szabályokra lesz szükség a templom, az oltár, a tabernákulum építésére s a keresztelés helyére vonatkozóan.

Az instrukció

A liturgikus reform első általános végrehajtási utasítását 1964 október 18-án hirdették ki s 1965 március 7-én lépett életbe. Lercaro bíboros szerint: « Ez a nap az egyház liturgikus tavaszának kezdete, amelyen Isten csodálatos dolgai mentek végbe ». Mindenekelőtt leszögezi, hogy ez csak a « kisebb » liturgikus reform. Célja a tevékeny részvétel elősegítése, csak olyan változtatásokat tartalmaz, amelyek a misekönyv reformja előtt lehetségesek (a « nagyobb » reform egyik lényeges pontja éppen e szövegek reformja lesz). Hangoztatja a liturgia és a katekézis, a nevelés és prédikáció közötti szoros összefüggést.

Az általános elveknél leszögezi az átmeneti idő szükségességét. A kispapok liturgikus képzése kapcsán elrendeli, hogy a teológiai fakultásokon liturgikus tanszékeket kell felállítani. Az egyes közösségek és hívek liturgikus képzésével is törődni kell. Megszünteti a párhuzamos cselekményeket: amit a lektor olvas vagy a kórus énekel, a papnak nem kell külön elmondania. Szabályozza az igeistentiszteleteket és a népnyelvi fordításokat. A szövegek megállapításában az emigránsok számára is az anyaország püspöki kara illetékes.

A továbbiakban is a konstitució egyes fejezetei szerint halad így pl. a templomok és oltárok építésénél ajánlja a nép felé fordított oltárt; előírja a *sedes praesidialis*-t; megengedi, hogy az oltáriszentség őrizhető egy kiemelt mellékoltáron vagy más méltó helyen. Szól az amboról, az énekkar helyéről, de arról is, hogy a hívek helye olyan legyen, hogy onnan láthassák és követni tudják a cselekményeket. A keresztség helye is alkalmas legyen közös ünnepségekre.

A liturgikus reform teológia alapjai és jelentősége

A konstitució nemcsak a liturgikus reform szabályait foglalja össze, több mint dekrétum: konstitució, s bár nem akar semmit sem dogmatikailag meghatározni, gyakorlati intézkedései alapjául teológiai tételek szolgálnak. Azt akarja, hogy a liturgia lényegét és értékét tegyük megfontolás tárgyává s bár kétségtelenül külső reformokat is kíván, vallási gondolkodásunk reformja nélkül nem hozna tartós gyümölcsöt (v.ö. H. Volk, *Theologische Grundlagen der Liturgie*, M. Grünewald-Vlg. 1964).

A konstitució nem kisebb igénnyel lép fel, minthogy a liturgiát az egyház legfontosabb cselekedetének jelöli meg. A 10. pontban leszögezi: « A liturgia forrása és csúcspontja az egyház minden tettének! » Természetesen ez, a talán nekünk is merésznek tűnő kijelentés nem maradhatott a zsinati aulában sem ellentmondás nélkül. S ezen nem csodálkozhatunk, mert az eddigi egyházi megnyilatkozások, az egyházi törvénykönyv, a Rituskongregáció határozatai, valamint a legtöbb teológiai kézikönyv a

liturgiában csak a religió erényének gyakorlását látta s ilyen értelemben valóban fontosabbak az isteni erények (hit, remény, szeretet). A liturgia ezen kultikus meghatározásával szemben nézzük a konstituciót:

> « *A liturgiában Krisztus mint főpap és közvetítő van hatékonyan jelen, ahol a szent jelekben a Szentlélek erejéből megváltásunk műve folytatódik. Ez az Ószövetségben előkészített üdvtörténeti titok a húsvéti titokban, Krisztus halálában, feltámadásában és mennybemenetelében csucsosodik ki s mindez a liturgiában nyilvánul meg és lesz hatékony, mégpedig mind Isten szavában, mind a szentségekben, mind pedig látható és hallható jelekben mindaddig, míg Krisztus újra el nem jön. Vagyis az üdvösség és kegyelem közlése, a halál legyőzése, az ember és a földi valóság megszentelése, a keresztény szellem kialakítása, a hit táplálása, hogy belőle éljünk, felépítsük Isten templomát a Szentlélekben, összefogjunk a közösségben; mindez előkészítése sőt kezdete a jövendő dicsőségnek az égi liturgiának* ».

Összefoglalva: a liturgia Krisztus papi tevékenységének végrehajtása, az ember megszentelése és a Titokzatos Test, tehát a fő és a tagok hivatalos istentisztelete.

Két összetevője van: üdvözítés az Ige és a szentségek révén, s Isten dicsőítése az ima és áldozat révén. Isten lehajlása hozzánk s a mi hozzáfordulásunk. Mennyivel több ez, mint csupán ritus és ceremónia, amely csupán a liturgia külső oldala. Valójában tehát itt is dialógusról van szó: Isten szól hozzánk, gyógyít, táplál szentségeivel, s a megszentelt ember hálájával, szeretetével, imádásával válaszol Istennek. Ez a kettős szempont, a dialógusnak ez a kettős ága különösen szembeötlő az Eucharisztiában, a szentmisében, ahol a két ág szorosan és szervesen összefonódik. Történelmi és létrendi sorrend szempontjából Isten lehajlása az első: ő szeretett bennünket először, nekünk is előbb hallgatnunk kell szavát, hogy gyermekeivé fogadva bennünket, léphessünk azután imánkkal és áldozatunkkal eléje. Lehetséges, hogy ennél a dialogikus formánál theocentrikusabbnak tünik a régi egyoldalúan kultikus felfogás. (Gondoljunk csak a katekizmusok, hittankönyvek kérdéseire: Miért vagyunk a világon? Miért tiszteljük Istent? Hogy kegyelmet nyerjünk s a mennyországba jussunk!) Valójában pedig ez, a hívek és klérus széles rétegében elterjedt felfogás, inkább anthropocentrikus. Ennek a középkor óta uralkodó felfogásnak alapjául a hűbéres viszonya hűbérurához szolgált mintául: a liturgia kötelesség (*cultus debitus*), de elsősorban ajándékokat elfogadó és dicsőítő magatartás a bőségesen ajándékozó Istennel szemben. Csak a liturgia merev formája miatt, s mert nem értették meg dialogikus jellegét jöhetett létre ellentét a liturgia és a lelkipásztorkodás között. Igazában az *actio pastoralis liturgica* (*Pastoralliturgische Bewegung*) szószaporítás, hiszen a liturgia a pasztoráció egyik leglényegesebb, legelsőbb része.

A « kultusz » szó sem egészen szerencsés kifejezése a liturgiának mert könnyen összekapcsoljuk más fogalmakkal: szépség-, testkultusz, vagy egyszerűen a kulturával, pedig a liturgia nemcsak a religió erényének gyakorlása, hanem az isteni erények és sok más erkölcsi magatartás: tisztelet, vágy stb. gyakorlása is. Célja maga az Isten, mint ahogy Szent Tamás határozza meg az áldozatot: « ... hogy szent közösséggel kapcsolódjunk Istenhez ».

A liturgia ilyen egyetemesebb értelmezése mellett főleg az egyházfogalom új értelmezése szolgál a reform teológiai alapjául. Az utóbbi évek, évtizedek ekkleziológiai tavasza ellenére a liturgia igazi hordozói mégiscsak a papok voltak; egyáltalán, amikor szóba került az egyház, a katolikus hívő önkénytelenül is a papságra gondolt. Az oltárnál segédkező ministránsokat s az énekeseket is « kis klérusnak » tekintették, be is bujtatták papi ruhákba. A klérusnak a középkor folyamán kialakult kiváltságos helyzete s azután a hitújítókkal folytatott vita következtében liturgiánk is egyoldalúan klerikálissá vált. A konstitució, mint a zsinat egyéb határozatai is világosan kifejezésre juttatják, hogy az egyház valójában nem a papság, hanem a híveknek a papok által szolgált és vezetett közössége. A liturgia sem magánügy, nem is csak a klérus kizárólagos ügye, hanem Isten egész szent népéé, az egész Titokzatos Testé. A teljes, tudatos és cselekvő részvétel, ami különben a liturgia természetéből adódik, a királyi papság s a választott szent nép joga és kötelessége. A pap ezentúl nem végezhet el maga mindent. Ne felejtsük el, hogy a szentmise igazi alapformája és vizsgálódásunk kiinduló pontja is mindig a közösségi szentmise, az ú.n. magánmise csak szükségmegoldás volt pl. üldözések idején. Különben is a határok a szentmise egyes típusai között elmosódtak.

A szentmise tehát közösségi tett, valóságos szerepfelosztással, ez különösen világosan domborodik ki a szentmise első részében az ige szolgálatban, de az eucharisztikus áldozatban is, a közösen végzett imádságokon (Miatyánk) és énekeken (*Sanctus, Agnus Dei, Communio*) kívül a békecsók, az áldozás, amelyre bizonyos esetekben — egyelőre meglehetősen szűk keretek között — kétszín alatt is lehetőség nyílik. A múltban is volt már arra példa, hogy a laikusok is valóságos liturgikus cselekményeket hajtottak végre, de általában csak kényszerhelyzetben pl. kiszolgáltathatták a szükség-keresztséget, az egyház tanúi is lehettek a házasságkötésnél — melynél a kiszolgálók különben is a felek — ha a pap mint az egyház megbízottja nem vehetett részt, vagy laikusok által történő szükség-áldoztatásnál börtönökben, kórházakban. A konstitució ezek s a szentmise rendes szerepei (lektor, énekesek stb.) mellett számol azzal is, hogy főleg missziós területeken és a diaszporában a püspök engedélyével laikusok is tarthatnak Ige istentiszteletet, kiszolgáltathatják a keresztséget egy rövidebb formában (s ez nem szükségkeresztség!) s bizonyos esetekben a szentelményeket. Ide sorolhatjuk a laikusok számára is nagyon ajánlott zsolozsmát ill. annak egyes részeit, különösen a vesperást.

Mindezeknek alapja az Isten szent népéről szóló új ekkleziológia s melynek kifejtését a zsinat legfontosabb feladatának tekinthetjük. Fűzzük ehhez még hozza azt is, hogy ez a jövő szempontjából is döntő fontosságú: az egyház ereje és hatása azon áll vagy bukik, hogy milyen mértékben tudják és élik hívei, hogy ők maguk az egyház. Itt jegyezzük meg, hogy az egyháznak, mint Isten népének erős hangsúlyozása esetleg azt a gondolatot kelthetné egyesekben, hogy a zsinat elhanyagolja az egyént, elfelejtik azonban, hogy a közösségben az egyén teljes belső önátadását kívánja.

A liturgia szent jelek alatt valósul meg, mi emberek nem is tudjuk máskép kifejezni a szellemieket, a természetfölöttit, de ezeknek a jeleknek — ismét szemben a sokszázados középkori elvvel, amely szerette a titokzatost, a sokfélekép értelmezhetőt, mint a misztérium védelmezőjét (1. különféle allegórikus magyarázatok), — könnyen érthetőknek kell lenniök.

Ha a liturgia a szent jelek révén aktualizálja Krisztus megváltói papi művét, akkor joggal állíthatjuk, hogy forrása, de egyben csúcspontja is minden egyházi ténykedésnek. Forrása, mert a hithez, bűnbánathoz, a parancsok megtartásához, apostolkodáshoz, a szeretet gyakorlásához vezet s azokra természetfölötti módon képesít, de csúcspont is, mert minden apostoli munka rá irányul, még a nem liturgikus áhitatgyakorlatok is. Tudatosítsuk magunkban, hogy minden apostoli és karitatív munkánk éppen azáltal különbözik mások sokszor igen tiszteletre méltó szociális vagy humanista munkájától, hogy ugyanaz a célja mint a liturgiának: Isten dicsőítése és az emberek üdvössége.

A liturgikus reform Európában

Franciaországban a két szélsőség (konzervativok és haladók) között a hívek túlnyomó többsége örömmel üdvözölte a reformot, főleg a francia nyelv használatát (a katolikusok és protestánsok megegyeztek a Miatyánk egységes új szövegében). Egyesek túlbuzgón « dobálták ki » a régi értékes oltárokat is nem mindig méltó újakkal helyettesítve, az Oltáriszentséget is « eldugták » néha. A fiatalok lelkesednek, az idősebbeknél néha ellenállás tapasztalható, az intelligencia egy része is ragaszkodik a latinhoz.

Belgiumban erős liturgikus mozgalom volt, ennek hatása érezhető abban, hogy már előbb bevezették a reform fontosabb pontjait. Egyesek sajnálják a szentély « elhanyagolását », az öregek « túl egyszerűnek » látják az új liturgiát, s még a magyarok körében is egyesek « szebbnek » találták a latin szövegeket. Sok konferenciát tartottak s úgy készítették elő a papságot és a híveket. Sokan bevallják: « Most értjük csak igazán a szentmisét! ». A hitoktatási felügyelők szerint is érezhető az anyanyelven felolvasott szentírási részek hatása: jobban tudják a gyerekek a hittant.

Hollandiában hajtották végre talán az egész világon « legalaposabban » a reformot, bizonyos dolgok az eretnekséget surolták. VI.

Pál *Mysterium fidei* enciklikája ezért jelent meg hivatalos holland fordításban is, elitélvén egyes túlzók állítását — amit a külsőségek kétségtelenül alátámasztanak — hogy ti. a szentmisében nem az áldozatot, hanem a szeretet-lakomát látták elsősorban. Hogy ezt megértsük, meg kell gondolnunk, hogy ugyanilyen « alaposan » hajtották végre 400 évvel ezelőtt a hitújítást is, szinte mindent leromboltak. Náluk is már advent I. vasárnapjával vezették be a reformot. Alfrink bíboros külön védelmébe vette teológusait: ha akadt is egy-két túlzó, a túlnyomó többség az egyház és a reform hűséges híve s ahol éppen sokminden történik, előfordulhat néha túlzás is, a kifogásolt tételeket nem is a hollandok hirdették először. Talán a holland puritanizmussal magyarázható az is, hogy az oltárról mindent eltávolítanak, mint ez az ósegyházban történt s a szentmise végén « elmosatlanul » hagyják ott az edényeket.

Svájcban jól előkészítették a reformot, a hívek 75 %-a örömmel fogadta. Legtöbb helyen megtartottak egy teljesen latinnyelvű misét. A modern templomépítészet sokfelé már előre tekintetbe vette a reformot.

Ausztriában meglátszik a Parsch Pius-féle népi liturgikus mozgalom hatása, különösen a fiatal papság nagy lelkesedéssel karolta fel a reformot. Klosterneuburg laza lapokon adja ki a misekönyvet helyettesítő kétnyelvű miseszövegeket s a hívek könyörgését minden napra, a napi szent rövid életrajzát is belefoglalva. Külön magyar liturgikus bizottság is működik, amely nemcsak az emigránsokat, hanem Burgenland ősi magyar plébániáit is ellátja magyarnyelvű anyaggal.

Németország is alaposan felkészült a reformra, egyeseket mégis váratlanul ért. A németek mindig hajlottak a túlsok beszédre (l. *missa recitata*), szavalókórus-szerű megoldásra, a gregorián dallamok német alkalmazása sem sikerült. A hitújítás hazájában mindenesetre nagy jelentőségű a németnyelvű liturgia bevezetése, különösen diaszpora vidékeken lesz a *Wortgottesdienst*-nek, mint önálló istentiszteletnek is nagy szerepe. Itt is működik külön magyar liturgikus bizottság. Mintaszerűen vezették be az új liturgiát a Magyar Gimnáziumban ahonnan a rádió is többször sugározza Magyarország felé.

Angliában és a *Skandináv államokban* főleg a konvertiták nagy száma miatt erősen latin, ill. római jellege van a katolicizmusnak, ezért itt különös nehézségeket jelent, bár nem kétséges, hogy sok igéretet is rejt magában a népnyelvre való áttérés.

A reform végrehajtása Magyarországon

Bár a világegyház már 1965 nagybőjt I. vasárnapjával bevezette a zsinat liturgikus reformját, Magyarországon a konstitució mindeddig csak részben került végrehajtásra. A Magyar Püspöki Kar 1965 március 7-én csak az olvasmány és az evangélium felolvasását, ill. Miatyánk elmondását engedélyezte magyarul a forgalomban lévő misekönyvek szövege szerint. 1965 február 4-én kiadott ugyan a Magyar Püspöki Kar egy körlevelet a liturgikus reformról, ennek intézkedései azonban nagyrészt csak a papokat érintették. A március 20-i esztergomi körlevél a papi ülőhely felállítását rendeli el, a nép felé fordított

oltár bevezetését azonban külön engedélytől teszi függővé. A székesfehérvári püspök már 1964 november 12-én elrendelte, hogy a hívek a nép nyelvén mondják az ordináriumot (a szentmise állandó részeit: *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei*). 1965 őszén az esztergomi főegyházmegyében 33 kísérleti templomot jelöltek ki. Mindegyikben nép felé fordított oltár van és a kánon fő részének kivételével minden magyarul megy. A propriumokat (*Introitus, Graduale, Offertorium, Communio*) magyarul éneklik zsoltártónusra. Ez a kísérletezés Krisztus Király ünnepével kezdődött meg s nagyon bevált.

A reform bevezetése mindenütt nehézségekkel járt, pedig, ha kifelé sokszor nem is volt látható, azért nagy munka folyt otthon az elmúlt esztendőben. Minden egyházmegyében megalakultak a liturgikus bizottságok. Több helyen (Esztergom, Eger, Pécs) tekintélyes tudományos állásokat betöltő világiak (írók, nyelvészek, zeneművészek, néprajzosok) is bekapcsolódtak. 1965 május 19-én a Püspöki Kar felállította az Országos Liturgikus Titkárságot (vezetője Radó Polikárp, a budapesti Hittudományi Akadémia liturgia professzora), mint a már korábban megalakított Országos Liturgikus Tanács (elnöke Kovács Sándor szombathelyi püspök, tagjai az egyházmegyék kiküldöttei) adminisztratív és végrehajtó szervét. A Titkárság felkérte az Egyházmegyei Liturgikus Bizottságokat (11 van), hogy az Ordinárium fordítását készítsék el. Miután ez megtörtént ezekből a szövegekből összesítés révén a Titkárság egy szöveget állított össze, ezt újra elküldte az E.L.B.-oknak tanulmányozás és hozzászólás végett. Szeptember 9-re egybehívta az O.L.T. gyűlését, mely Kisberk Imre püspök elnökletével megtárgyalta, elfogadta és véglegesítette a közös szöveget. Ezenkívül az elnök püspök kívánságára felkérte Dr. Lőrincze Lajost a MTA Nyelvművelő Bizottságának elnökét, hogy ezt a szöveget magyar nyelvi szempontból tegye bírálat tárgyává. Ezenkívül Bárdos Lajost a Zeneművészeti Főiskola prozódia tanárát, a zenetudóst és zeneszerzőt, hogy ezen szempontok figyelembevételével bírálja felül a szöveget, ami meg is történt. A Titkárság mindezen tényezők figyelembevételével elkészítette az Ordinárium szövegét és azt november 5-én a Püspöki Kar elé terjesztette. A püspökök zsinati elfoglaltságuk miatt azonban csak 1966 január 19-én tárgyalták és terjesztették a Szentszék elé, ahol február 7-én jóváhagyást is nyert.

A liturgikus reformmal kapcsolatban otthon különösen két kérdés körül folyik a vita: az egyik a szövegfordítás kérdése, a másik a dallamoké.

Az Országos Liturgikus Bizottság egyes tagjai úgy vélik, hogy ha valaha, akkor éppen most volna a legalkalmasabb idő következetesen és gyökeresen átdolgozni minden szöveget, a legáltalánosabban hasz-

náltakat is (Miatyánk, Hiszekegy), hiszen úgyis újra kell nyomatni minden liturgikus könyvet. Volt egy törekvés, hogy az Ordináriumot Illyés Gyula fordítsa le. Ha nem is hivatalosan, de személyes kapcsolatok révén kértek is tőle próbafordítást, amely főleg a fiataloknak nagyon tetszett, természetesen teológiai szempontból még át kellett volna javítani, de illetékes egyházi szervek nem óhajtották ezt a megoldást. Vita alakult ki akörül is, hogy az egyszerűség és közérthetőség, vagy a belső gazdagság és méltóság legyen a fordítás fő irányelve.

A Bizottság másik része viszont csak a legszükségesebb változtatásokat tartja szükségesnek, ugyancsak a jelenlegi helyzetre hivatkozva. Szerintük éppen a mostani idők nem alkalmasak a gyökeresebb szövegváltoztatásra: nincs nyomtatási lehetőség, egyesületi élet, hitoktatás is alig. A dolgozó szülők helyett a nagyszülők tanítják imádkozni s a katekizmusra is a gyerekeket s ezek a nagyszülők a régi szövegeket ismerik. Általában a gyökeres változás a templombajáró jórészt idősebb generációt is megzavarná.

Bizonyos, hogy a fordítás kérdése sok problémát vet fel, mint ez a liturgikus szövegek népnyelvű fordítását tárgyaló kongresszuson is kitűnt, melyet 1965 novemberében tartottak Rómában. Magyarországról Radó Polikárp és Körmendy Béla részvételével. A régi, magánolvasásra s a latin szöveg követésére szánt fordítások felolvasásra alig használhatók. A hosszú latin körmondatokat föl kell oldani, persze itt sem szabad túlzásba esni. Ezzel kapcsolatban vetődik fel a szövegekhez való ragaszkodás kérdése. A legújabb egyszerű dallamú latin propriumok meglehetősen szabadon kezelik a szöveget. Most látszik csak mennyire szükséges — a liturgikus reform második, « nagyobb » fokozata során — a szövegek átdolgozása. Bizonyos fordulatok, amelyek a latinban erővel, patinásan zengettek, a népnyelvre fordítva elvesztik minden hatásukat, ha tartalmilag nem mondanak valami lényegeset.

A Rómába felterjesztett s ott jóváhagyott Ordinárium-szöveg tekintetbe vett sok józan javaslatot, de volt amihez nem mertek hozzányulni, így végeredményben kompromisszumos megoldás született.

A liturgikus szövegek és azok fordítása mellett főleg még, a dallamok kérdése az, ami az otthoni szakembereket, de a hívek széles rétegeit is foglalkoztatja. A liturgikus reform ezen a téren is nagy változást hozott: a zenekaros barokk muzsika helyett (ez otthon ugyan már kevés helyen volt) az egész népnek — az előénekesekkel, a *scholo*-val váltakozó — *egyszerű*, akklamációs jellegű vagy népdalszerű énekét helyezi előtérbe (l. az ugyancsak 1965 őszén a svájci Fribourgban tartott Egyházzenei Kongresszust). Erre ad példát az új miserenddel együtt Rómában kiadott *Kyriale Simplex*, amely a legegyszerűbb gregorián misék mellett a litániák egyszerű *Kyrie*-it is ajánlja, a leegyszerűsödő Propriumokra pedig a nagycsütörtöki krizma-mise új, antifóna-

szerű szövegei és dallamai. Ezek meglehetősen szabadon kezelik az eddigi szövegeket. E szerint a népnyelvi fordításoknak is csak inkább tartalomban és hangulatban kell követniök a latin eredetit. Abban mindeki egyetért, hogy a 30-as években bevezetett *Szent Vagy Uram* énekkincset, mely nagyrészt régi magyar dallamokat elevenített fel, meg kell tartani és tovább fejleszteni, hiszen ez világviszonyban is páratlan egyöntetűséget biztosított a magyar egyházi ének számára. Az is igaz viszont, hogy szövegei nagyrészt nem felelnek a liturgikus reform követelményeinek.

Hogy a liturgikus szövegeket magyar nyelven énekelhessük erre több lehetőség kínálkozik: 1. Énekelhetnók egyszerűen gregorián dallamokra a magyar szöveget, vagy 2. a Sz. V. U. közismert dallamaira, a szövegek nagyrészt úgy sem ósiek. 3. Alapul vehetjük görögkatolikusok dallamait, hiszen ők közel egy évszázada énekelnek magyarul liturgikus szövegeket. 4. Tanulmányoznunk kellene protestáns magyar liturgikus dallamokat, ezek legnagyobbrészt zsoltárokat hordoznak. 5. Alapul szolgálhatnak sirató és egyéb népi recitatív dallamok is. 6. Alkothatunk végül egészen új dallamokat, amelyek egyesítik magukban a gregorián komoly áhítatát, népzenénk magyar jellegét és a mai kor zenei igényeit. Szigeti Kiliánnak a gregorián és az ósi magyar zene kiváló kutatójának ezt a javaslatát (*Vigilia*, 1964 február) mindenki elfogadja. A végrehajtás arányaiban és módjaiban azonban erősen eltérnek a vélemények. Míg Szigeti alig tartja elfogadhatónak gregorián dallamok szolgai alkalmazását magyar szövegekre (uo.) s állítja, hogy a középkorból nem maradtak ránk magyar nyelvű miseénekek, sőt egyáltalán kétségbevonja a középkori templomi tömegéneklést (*Vigilia*, 1964 július), jeles néprajzosaink: Bálint Sándor, Mezey László, Rajeczky Benjamin (*Vigilia*, 1965 március) hangoztatják, hogy a magyar nyelv állandó jellegű hangrendszere, gazdag vokalitása nagyon alkalmas a gregorián befogadására s zenekulturánk is a gregorián dallammal való megismerkedés révén alakult ki. A középkori miseénekekre vonatkozóan azt a kétségtelenül helyes filológiai elvet hangoztatják, hogy a lejegyzés általában nem jelenti azt, hogy az ének ugyanakkor keletkezett. A konkrét adatok felsorolásával mindenesetre adósak maradtak s mindmáig nem válaszoltak Szigeti újabb cikkére (*Vigilia*, 1965 június) sem. Ez a magasszinten folytatott vita csakúgy mint a különböző liturgikus bizottságok tanácskozásai örvendetes és újszerű jelenség a magyar egyházi életben.

Jeles egyházzenészeinkre mindenképpen szép, de sürgető feladat vár: szükség van a Sz. V. U. mellett magyar liturgikus énekeskönyvre is, amely lehetőleg különböző nehézségű, a szentmise szövegével szorosabban összefüggő és szabadabban átköltött énekeket tartalmazna, akár gregoriánszerű, akár régi vagy új magyar dallamokra. A Sz.V.U. dallamaira készültek a magyar «Klosterneuburg»-ban, a kelenhegyi Szent Szabinában, ill. később a margitszigeti kápolnában immár évtizedek óta kipróbált szövegek az egyes vasárnapi misékre. Ennek általánosabb elterjedésére még sem gondolunk, hiszen a «nagyobb» liturgikus reform során sor kerül a szövegek egyszerűsítésére és az egyes időszakoknak megfelelő «közös» misékre.

A liturgikus reform során helyes hangoztatnunk — különösen a

német *missa recitata* és *Betsingmesse* kísértéseivel szemben — hogy nekünk ragaszkodnunk kell az ének primátusához. Népünk szeret énekelni, gazdag egyházzenei énekkincsünk van és sok tehetséges zeneszerzőnk, ehhez járul még egy újabb örvendetes jelenség: Kodály Zoltán zenepedagógiájának érik a gyümölcse, hazai fiataljaink, az általános iskolások könnyen olvassák az egyszerűbb kottát, tehát aránylag kevés próbával is megtanulhatnák az egyszerűbb dallamokat, csakhogy éppen a városokban még kevés próbára is nehéz az ifjúságot összeszedni.

Elsősorban az Ordinárium énekeit kellene mindenütt énekelni. Kodály Zoltánt és Bárdos Lajost is felkérték megzenésítésére, de van már több kész magyar Ordináriumunk is: még 1954-ben készült Hergenröder pécsi egyházkarnagy *Magyar Ordinárium*-a. Bár ennek hivatalos jellege megszünt, sokfelé éneklik; ugyanígy a különböző litániák *Uram irgalmazz*-át és *Isten Bárányá*-t. Magyaros dallamú, de egyben modern is Tamás G. Alajos 1965 tavaszán megjelent *Missa Populi II.*-ja s Szigeti Kiliánnak 1966 tavaszán készült *Missa Hungarica*-ja.

Összefoglalva a hazai helyzetet: ha a háttérben folyik is pezsgő munka, nyugathoz viszonyitva kétségtelenül elmaradtunk. Ennek több oka is van.

Nemcsak a híveket, hanem a papság egy részét is váratlanul és előkészületlenül érte a reform. A híveket csak a templomi beszédekben lehet elérni s nagyrészük, még ha el is megy templomba, aktív szereplésre (lektor, énekkar) nem igen vállalkozik.

Hiányoznak a megfelelő szövegek, könyvek, kiadványok. Reméljük, hogy a római jóváhagyás után most hamarosan és elegendő példányban nyomtatásban is megjelenik a Magyar Ordinárium.

Hiányoznak a reformokat elsősorban megvalósító s a hívek számára is mintául szolgáló kisebb vallásos közösségek: szerzetesházak, egyesületek. A néhány katolikus középiskola a megújhodott liturgia sugárzó centruma.

Mindezek ellenére azt kell mondanunk, hogy Magyarországon is nagy jelentőségű lehet a liturgikus reform végrehajtása, hiszen célja: az egész hitélet megújítása, különösen missziós területeken s a diaszporában. Magyarországon az adott keretek között is annyi a lehetőség, hogy ez teljesen kitölthetné a papok és hívek munkáját. Hiszen két összefogási lehetőség megvan: a ministránsokkal és az egyházi énekkarokkal való foglalkozás. A liturgikus reform nem akar mást, mint az istentisztelet jobb megértését, átélését s felvirágoztatását.

HEGYI MÁRTON

KORPROBLÉMÁK A ZSINATON

« *Gaudium et spes*... öröm és reménység... », ezekkel a szavakkal kezdődik a zsinat lelkipásztori konstituciója, amely az egyház és a mai kor viszonyáról, az emberiség életének időszerű problémáiról szól. A modern idők emberének örömét és reménységeit, de fájdalmát és szorongásait is a maga örömének és reményének, tulajdon fájdalmának és szorongásának tekinti az egyház, s éppen a mai emberrel érzett szolidaritása, a mai kor problémáival szembenéző őszinte nyíltsága az, amit kifejezésre juttat ebben a konstitucióban. Sokkal inkább ez az emberszerető nyíltság, mint a problémáknak különben bátor és bölcs, de sokszor csak útkereső megoldása az, ami e történeti jelentőségű dokumentum legfőbb értéke.

Nos, ez az emberszerető nyíltság és a felvetett problémák általános, minden ember érdeklődésére számot tartó jellege indítja arra a zsinatot, hogy ne csak Krisztus híveihez, hanem az emberiség egyetemes családjához, Istennek minden krisztusi megváltásra hivatott teremtményéhez szóljon. Voltaképpen dialógust akar kezdeni a zsinat az egyház és a mai emberiség közt, s felajánlja a krisztusi tanítást és kegyelmi erőt a modern ember személyi és társadalmi problémáinak megoldására. S ezt nem valami rejtett hatalmi törekvésből teszi, hanem a testvéri szolgálat és az igazságról való tanúságtétel szellemében.

A mai problémák és feladatok világos megértése érdekében a konstitució bevezetésében először is korunk társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai képét vázolja fel a zsinat és megállapítja, hogy ma az emberiség történetének új korszakába lépett; az ezzel járó gyökeres és hirtelen változások fokról-fokra kihatnak az egész emberiség életére, nem egyszer ellentétektől terhes helyzeteket teremtenek és súlyos válságokat idéznek elő.

« Az emberiség még sohasem volt ennyire gazdag, sohasem álltak még rendelkezésére ilyen gazdasági lehetőségek és ekkora hatalom. Ennek ellenére éhinség és nyomor sujtja a föld lakóinak hatalmas részét, s szinte megszámlálhatatlanul sok az írástudatlan. Az ember még sohasem volt ily érzékeny szabadságára, a társadalmi és szellemi rabszolgaságnak mégis mind újabb s újabb válfajai születnek. Mig a világ egyrészről élénken átérzi önnön egységét, s ama egymástól való függést, amely a nélkülözhetetlen szolidaritásban gyökerezik, másrész-

ról ugyanakkor az egymás ellen küzdő erők révén nyomasztó ellentétek marcangolják; továbbra is fennáll a politikai, a társadalmi és gazdasági, faji és ideológiai meghasonlás; nem csökkent annak a háborúnak a veszélye sem, amely képes földig rombolni mindent. Növekszik ugyan az eszmecsere, a nagyjelentőségű fogalmakat kifejező szavak azonban más-más értelmet öltenek a különféle ideológiák használatában. Végül pedig nagy ütemben folyik a tökéletesebb időbeli berendezkedés megteremtése, anélkül azonban, hogy a lelki fejlődés is lépést tartana vele».

Tény az, hogy megváltozott körülöttünk a világ. Az iparosodás, a városi életforma meghonosodása, a tájékoztatás modern eszközei, mint a sajtó, film, rádió, televízió, számtalan új módját teremtették meg az eszmék, törekvések és társadalmi kapcsolatok terjedésének. Mindez nem volna baj, ha a kollektív életformába szorított emberek ennek arányában személyi mivoltukban érettebbekké, egymásközti kapcsolataikban emberiesebbekké válnának. Sajnos, ez nincsen így. Az életszemlélet és gondolkodásmód átalakulásának következménye az, hogy, főleg a fiatalok körében, a hagyományos értékek iránt kétségek támadnak. A kritikai gondolkodás terjedése nyomán a vallási hit megtisztul ugyan babonás elemeitől, de ugyanakkor mégis tért hódít a közömbösség, sőt az istentagadás.

Mindez általános kiegyensúlyozatlanságot teremt elmélet és gyakorlat, erkölcsi elvek és hasznossági szempontok, személyi igények és közösségi érdekek között. A nyomasztó népességi, gazdasági és társadalmi tényezők hatására ellentétek támadnak fajok, társadalmi rétegek és nemzedékek közt.

«A fejlődésben lévő, s a közelmúltban önállóságra jutott népek nem csupán politikai, hanem gazdasági téren is részesülni óhajtanak a korszerű civilizáció javaiban, szabadon akarják szerepüket játszani a világban, és mégis napról napra jobban lemaradnak, sőt gyakran függő helyzetbe jutnak a gazdagabb és gyorsabban haladó népekkel szemben. Az éhség által sujtott népek felelősségre vonják a bőségben élőket. A nők a férfiakkal való jogi és gyakorlati egyenlőséget követelik, ahol ezt még nem érték el. A munkások és parasztok már nem csupán életszükségleteiket akarják előteremteni, hanem munkájuk révén ki akarják fejleszteni egyéniségüket, sőt a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális élet szervezésében is részt akarnak venni. Az emberi történelem folyamán most első ízben él a népekben az a meggyőződés, hogy a kultúra áldásait mindenkire ki lehet és ki kell terjeszteni».

Ezen ellentétek és az azokat kiváltó igények mögött azonban voltaképpen egy még mélyebb és egyetemesebb kívánság húzódik meg: az, hogy mind az egyéni ember, mind pedig az emberi közösség emberhez méltó teljes és szabad életre vágyik s fel akarja használni mindazt a mérhetetlen lehetőséget, amit a jelen világ felkínál.

A felvázolt helyzetből eredő problémát így fogalmazza meg a zsinat:

« A mai világ egyszerre mutatkozik hatalmasnak és törékenynek, képesnek arra, hogy jót és rosszat tegyen. Választ kínálkozik ugyanis számára: a szabadságé vagy a szolgaságé, a fejlődésé vagy a hanyatlásé, a testvériségé vagy a gyűlölködésé. De az ember annak is tudatára ébredt, hogy köteles helyes útra terelni azokat az erőket, amelyeket maga támasztott fel, s amelyek képesek uralkodni rajta, de képesek szolgálni is neki ».

A válaszút a helyes megoldás keresésére indít. Téves volna azonban csakis az emberek közti külső ellentétek megoldását keresni, anélkül, hogy figyelmünket magára az emberre, az ő belső világában fennálló ellentétekre irányítanánk. Valójában a problémák gyökerét az ember belső meghasonlottságában kell keresni. Ennek oka pedig az, hogy az ember nem törődik többé léte alapvető kérdéseivel s életét nem ezeknek transzcendens távlatába állítva rendezi be. Mi voltaképpen az ember? Mi egyéni és közösségi létének végső célja és értelme? Mi a jó és rossz igazi mértéke? Van-e örökérvényű erkölcsi törvény, ami lelkiismeretben, minden életmegnyilvánulásában, kötelez? A zsinat meggyőződése, hogy mindezen kérdésekre a teljes választ egyedül Krisztus adja meg: az ő tanításának fényénél tekinti, a konstitució első részében, földi és örök hivatásának teljességében az embert, a második részben pedig a mai emberiség időszerű problémáit.

AZ EGYHÁZ ÉS AZ EMBER HIVATÁSA

Az ember személyi méltósága

Hívők és hitetlenek véleménye csaknem megegyezik abban, — állapítja meg a zsinat — hogy a földön, mint közvetlen célra, mindennek az emberre, az ő javára kell irányulnia. De abban már megoszlanak a vélemények, hogy voltaképpen mi az ember. Az egyház, a Bibliát követve, azt tanítja, hogy Isten a maga képmására teremtette az embert, aki képes megismerni és szeretni Teremtőjét és arra hivatott, hogy az ő nevében uralkodjék a teremtett világon. Isten férfit és nőt, családot, emberi közösséget teremtett. Az ember tehát természettől társas lény, olyannyira, hogy embertársaival való kapcsolat nélkül sem élni, sem pedig tehetségét kifejleszteni nem képes.

Az ember történetének hajnalán vétkezett. Ezt a Biblia által tanított tényt a tapasztalat is megerősíti: az ember maga is felismeri, hogy belső világában megoszlott, önmagával meghasonlott lény, akinek egyéni és közösségi élete mélyén folytonos erkölcsi küzdelem folyik a jó és a rossz között. Az emberszerető Isten

azonban kész arra, hogy az embert Krisztusban megszabadítsa a bűntől és teljes személyi kibontakozására segítse.

Az erkölcsi rosszat azonban nem szabad azonosítani az anyagi léttel, az ember testi mivoltával. A testet is Isten teremtette, s Krisztusban feltámadásra hívta. A lélekkel belső természeti egységben alkotja az embert, aki testi mivolta révén, mintegy mikrokozmoszban, összegyűjti az anyagi világ elemeit, s azok általa jutnak tudatos és szabad létre s lesznek képesek arra, hogy magasztalják Teremtőjüket.

Az ember tudatos és szabad léte lelki mivoltából ered; ezzel voltaképpen meghaladja a merőben természeti létet s több mint az anyagi világ, vagy a közös emberi természet egy atomja. Értelmével képes a tapasztalati tényeken túl a szellemi igazságok felfogására, képes felismerni tulajdon szellemi mivoltát és az Istent, képes tehát arra, hogy eljusson személyi mivolta tökéletességére, az élet igazi mély bölcseségére és a Szentlélek kegyelmének befogadására. Mindez azonban csak lelkiismerete és erkölcsi szabadsága révén történhet. Lelkiismeretében ugyanis felismeri, hogy létezik kényétől-kedvétől független erkölcsi törvény, ami mint szabad szellemi létezésének alaptörvénye, Teremtője akaratából kötelezi. Lelkiismerete az a szentély, ahol az ember személyesen találkozik Istennel, megérti az ő akaratát és indítást érez annak követésére. Erkölcsi szabadsága éppen abban áll, hogy e belső szó indítására ugyanúgy képes ellenállni tulajdon vak ösztöneinek, mint a külső kényszer hatásának, s képes belső személyi meggyőződésből, önkéntes kötelességtudatból, embertársaival együttműködve, mindnyájuk közös javát szolgálni. A bűn által megsebzett emberi szabadság azonban csakis Isten kegyelmének segítségével lesz teljessé s jut el a szeretetnek arra a fokára, amikor az ember Istenére hagyatkozva bizalommal szembe tud nézni földi állapota legrejtélyesebb tényével, a halállal is.

Az ember személyi méltóságát és végső hivatását az isteni meghívás határozza meg: az ember arra hivatott, hogy szeretetben egyesüljön Istenével és része legyen örök élete boldogságában. Tény azonban, hogy kortársaink közül sokan nem értik, sőt kifejezetten el is utasítják ezt az emberi hivatást. Az ateizmus korunk legsúlyosabb tünetei közé tartozik. Megjelenési formái az Isten-probléma iránti érdektelenségtől, vagy annak megoldhatatlanságától az Isten tagadásáig, sőt az ellene való lázadásig a legkülönbözőbb módon jelentkeznek. Kétségtelen, hogy, ha ez a lelkiismeret szándékos elhallgattatásának következménye, akkor súlyos bűn, de létrejöttében nem csekély része lehet a hivőknek is, amennyiben hitbeli felfogásuk, vallási, erkölcsi és társadalmi életük fogyatkozásai révén inkább eltakarják Isten és a vallás eredeti jellegét, mintsem hogy tanúságot tennének róla.

A modern ateizmus elméleti rendszer formájában is megjelenik s azt tartja, hogy Isten voltaképpen az ember földi felségjogának, valamint gazdasági és társadalmi felszabadításának akadálya. Ennek a nézetnek hívei, ahol uralomra jutnak, hevesen támadják a vallást és még az államhatalom eszközeit is felhasználják az ateizmus terjesztésére. Az egyház, mint a múltban, ma is elitéli ezt a felfogást, de igyekszik megérteni annak indítóokait. Az ateista nézettel szemben vallja, hogy Isten elismerése nemcsak hogy nem csökkenti, hanem inkább biztosítja az ember javát; az örök élet reménye pedig nem hogy akadályozná, hanem inkább elősegíti a földi feladatok lelkiismeretes és odaadó vállalását. Az ateizmus igazi orvossága az Istenről szóló tanítás helyes kifejtése és tanúságtévő élettel való igazolása. De ehhez szükséges a vallás szabadságának teljes elismerése, amit kifejezetten meg követel a zsinat:

« Az egyház sajnálkozásának ad kifejezést amiatt, hogy némely állam vezetői nem ismerve el az emberi személy alapvető jogait, igazságtalan módon megkülönböztetést tesznek hívők és nemhívők között. A hívők számára tehát a gyakorlatban is érvényesülő szabadságot követel, hogy akadálytalanul építhessék Isten templomát ebben a világban. Az ateistákat viszont arra szólítja fel, hogy tanulmányozzák nyíltszívű tárgyilagossággal Krisztus evangéliumát ».

Az emberi közösség

Az emberi személy értéke nincsen ellentétben az ember társas természetével, sőt az igazság az, hogy az egyén személyi kibontakozását is csak társas közösségben érheti el. A technikai haladás ma nagymértékben elősegíti az emberek közti kölcsönös kapcsolatok szaporodását, de ahhoz, hogy ezek a kapcsolatok emberhez méltó társadalmat alakítsanak ki, az emberek egymás iránti kölcsönös megbecsülésére kell hogy épüljenek és személyi kapcsolatokká kell hogy váljanak. A kereszténység hatékonyan előmozdítja ezt a folyamatot, hiszen azt tanítja, hogy az emberiség egységes nagy családjának kialakítása Isten akarata, de ennek megvalósulása lehetetlen a felebaráti szeretet krisztusi törvénye nélkül. Ellenmondásnak látszik, de valójában a szeretet mélyértelmű rendje az, hogy az ember csakis a szeretetből való önátadásban találja meg személyi tökéletességét.

Egyén és társadalom állandó kölcsönhatásban állnak egymással. Voltaképpen mindennemű társadalmi intézmény kiindulópontja, alanya és végcélja az emberi személy, ám ez a személy természettől fogva a társas élet támogatására szorul. Család és politikai közösség természetük szerint arra hivatottak, hogy kialakítsák az egyént, az egyén viszont éppen a közösség javának szolgálatában éri el tökéletességét. S a közjó ma nem korlátozódik többé zárt emberi csoportokra, hanem egyre egyetemesebb ér-

tékké válik, és olyan jogoknak és kötelességeknek is alapjává lesz, amelyek az egész emberiségre vonatkoznak. Ma mindenegyes emberi csoportnak számolnia kell a többi csoport szükségleteivel és igényeivel, sőt az egész emberi család közös javával. De az egyetemes közjó tudatosulásával együtt növekszik az emberi személy értékének, — szabadságjogainak éppúgy, mint társadalmi kötelességeinek — tudata is. A modern társadalom felépítésénél legfőbb célnak a személy javát kell tekinteni s a tömegeket szervező személytelen közrend helyett, a személy érdekeit szem előtt tartó emberiesebb közrendet kell megvalósítani. Olyan feladat ez, amelyet, az igazság alapján, csak igazságossággal és szeretettel lehet építeni.

Napjaink sürgető kötelessége, hogy mindenkinek felebarátjává válva, mint « másik énünkre » szeretettel és megbecsüléssel tekintsünk embertársunkra. A kihasználás és kényszer bárminő fizikai, lelki vagy erkölcsi formája gonosztett és merénylet az emberi személy ellen, szégyene a társadalomnak és vétek maga az Isten ellen, akinek képmása az ember.

A megbecsülésnek és szeretetnek azokra is ki kell terjednie, akik társadalmi, politikai, vagy akár vallási kérdésekben is másként vélekednek, mint mi magunk. Meg kell különböztetni a tévedést a tévedő embertől, aki tévedése ellenére is megőrzi személyi méltóságát. Isten az emberi lelkiismeret egyedüli bírája, Krisztus pedig még ellenségünk iránt is megbocsájtást és szeretetet hirdet.

Testi és szellemi képességek tekintetében ugyan nem egyenlők az emberek, de Isten képére teremtett értelmes és szabad természetük, valamint a krisztusi megváltásra hivatottságuk miatt el kell ismernünk alapvető egyenlőségüket. Ki kell küszöbölnünk tehát minden olyan megkülönböztetést, ami sérti a személy alapvető jogait, történjék az társadalmi vagy kulturális alapon, a nem, a faj, a bőr színe, a társadalmi helyzet, a nyelv, vagy a vallás alapján. Vonatkozik ez a nőkre is, ahol még megfosztják őket attól a lehetőségüktől, hogy szabadon válasszák élettársukat, vagy ahol még nem juthatnak a férfi részére biztosított kultúrkincsekhez. S vonatkozik a kirívó társadalmi, gazdasági különbségekre is, amik botrányt okoznak, sértik az emberi méltóságot és ellenkeznek a társadalmi igazságossággal és békével.

Minél egységesebbé válik a világ, annál jobban szaporodnak az ember közösségi kötelességei. Ezeknek érdekében nemcsak a közösség javát nem tekintő önzést kell legyőzni, hanem túl kell lépni a merőben egyéni szempontokat követő erkölcsi szemléleten is és a közösségi erények gyakorlására törekedve, kinek-kinek a maga helyén felelősségtudattal szolgálnia kell a közösség javát. Új társadalom csak ott születik, ahol az ifjúság ebben a szellemben nő fel, s ahol a közhatalom arra törekszik, hogy a polgárok nagyobb része szabadon vehessen részt a közügyek intézésében.

Kétségtelen, hogy a mai ember a tudomány és technika modern eszközeivel jelentősen kiterjesztette hatalmát a természetre, s hogy a nemzetközi kapcsolatok erősödése folytán, a tudományos együttműködés eredményeképpen egyre növekszik is ez a hatalma. Felmerül azonban a kérdés, hogy mi voltaképpen az emberi munka értelme és értéke, hogy miként kell az ember igazi javára felhasználni a birtokba vett természeti erőket.

Hívő ember jól tudja, hogy a munka nemcsak szükséges és hasznos, hanem Isten szándékainak is megfelel. Annak az isteni parancsnak, hogy az ember vegye birtokába a földet, nem lehet más értelme, mint az, hogy a Teremtő művének folytatásaként, az ő dicsőségére és embertársai szolgálatára, működjék közre az ember a teremtés isteni tervének megvalósításában. A kereszténység tehát távol áll attól a felfogástól, mintha az ember természetformáló erejével és alkotó bátorságával szembeszegülne az isteni hatalommal és mintegy vetélytársává válnék Istennek. Az emberi alkotás diadalaiban sokkal inkább Isten nagyságának megnyilvánulását látja. Ezért nemcsak hogy nem tartja vissza híveit a világ építésének nagyszerű feladatától, hanem inkább e feladat hivatásszerű vállalására indítja őket.

A munkának világhódító rendeltetése mellett azonban egészen sajátos emberi értéke is van, mert magát az emberi személyt alakítja és tökéletesíti. Általa az ember tanul, kiműveli képességeit, tágítja és gazdagítja tulajdon világát. Ez a fajta gyarapodás lényegében nagyobb értékű, mint maguk a munka által termelt külső javak, hiszen az ember igazi értékét nem az teszi, amit birtokol, hanem az, ami ő maga. Ilyen értelemben mindaz, amit az ember a javak igazságos elosztása és az emberségesebb életforma megteremtése érdekében tesz, többet ér, mint maga a technikai haladás és a termelés fokozása.

Ma sokan attól tartanak, hogy a tudomány és a vallás kapcsolata veszélyezteti a tudományos munka, a technikai haladás és a társadalmi fejlődés autonómiáját. Ám az igazság az, hogy a vallás képviselői tiszteletben tartják ezt az autonómiát, ha ez annyit jelent, hogy a földi dolgoknak megvannak a Teremtőjüktől eredő sajátos törvényeik és értékeik, s ezeket csak sajátos természetüknek megfelelő módszerrel lépésről lépésre tudja csak megismerni, alkalmazni és irányítani az ember. Az igazi tudomány sohasem kerülhet ellentétbe a helyesen kifejtett hittel és vallási tanítással, hiszen mindkettőnek Isten a forrása. A földi dolgok autonómiája azonban nyilván nem jelenti azt, hogy az ember Teremtőjükre, az ő erkölcsi törvényeire való tekintet nélkül használhatná őket.

De a haladásra törő emberi munkának megvannak a maga kísértései is. Valójában minden emberi tevékenység ki van téve

a gőg és a rendetlen önszeretet kísértésének, s ezért erkölcsi értéke érdekében szükséges, hogy Krisztus kegyelme megtisztítsa. Az embernek végeredményben meg kell tanulnia, hogy Istenben szeresse a világot és tudományos haladása lendületében is megőrizze lelki alázatát és szándéka tisztaságát.

Az ember tökéletesedésének és a világ emberiesebbé formálásának alaptörvénye voltaképpen a szeretet. Krisztus feltámadása sem csak az örök élet vágyát ébreszti fel az ember lelkében, hanem azt a szeretetet és törekvést is, hogy a természet erőinek felhasználásával emberhez méltóbbá tegye a földi életet. A Szentlélek indításai is különbözők: van aki arra hivatott, hogy egész életével az örök haza utáni vágyakozásról tegyen tanúságot a világban, másoknak viszont az a hivatásuk, hogy embertársaik szolgálatára szenteljék életüket s ezzel mintegy előkészítsék őket Isten kegyelmének befogadására.

Az idők végén, a Biblia tanúsága szerint, új ég lesz és új föld, de ez nem menti fel az embert attól a hivatásszerű kötelességétől, hogy odaadással dolgozzék a jelen világ tökéletesítésén.

Az egyház küldetése a mai világban

Mindaz, amit a zsinat az ember személyi méltóságáról, az emberi közösségről és tevékenységről mondott, alapja az egyház és a világ viszonyának és kiindulópontul szolgál kettőjük párbeszédéhez. Az egyház céljai ugyan nem evilágiak, de mégis ebben a világban él és része van a földi sorsban. Az emberi társadalomban való jelenléte azzal a következménnyel jár, hogy az emberek örök üdvösségét szolgálva, földi életének is hasznára van.

Az egyéni embernek nemcsak azzal használ, hogy legmélyebb vágyaira válaszolva, felvilágosítja végső sorsáról, hanem azzal, hogy síkra száll lelkiismereti szabadsága és emberi jogai érdekében is. Ezt nem az emberi autonómia téves felfogásából kiindulva, hanem az Isten képére teremtett ember eszméje alapján teszi.

Az emberi közösséget tekintve le kell szögezni, hogy az egyház küldetésének nem politikai és társadalmi, hanem vallási jellege van; de éppen vallási jellegéből erednek azok a lelki és erkölcsi erők, amelyek nagyban hozzájárulnak a társadalmi rend megerősítéséhez. Az egyház elismeri mindazt, ami jó a modern társadalmi fejlődésben, főként a népek egységére és a személyi jogokat nem csorbító társadalmi birtoklásra való törekvést. Egyetemes jellegénél fogva fölötte áll minden kultúrának s politikai rendszernek, tehát valóban képes arra, hogy egységesítő szerepet töltsön be a népek között; annál is inkább, mivel ellene van mindennemű társadalmi és faji diszkriminációnak.

Az emberi tevékenységet tekintve az egyház azon van, hogy hívei az evangélium szellemében teljesítsék földi kötelességüket. Nem helyesli, hogy az örökkévalók érdekében az ember elhanya-

golja evilági feladatait, de kifogásolja azt is, ha valaki annyira elmerül a földi ügyekben, hogy nem törődik a lelkiekkel. A világi hívek kötelessége, hogy hozzáértéssel teljesítsék földi feladataikat. Manapság a kulturális, gazdasági és politikai kérdésekben különböző megoldások is lehetségesek. A lelkipásztorok kötelessége az, hogy úgy neveljék híveiket, hogy eredményesen tudják képviselni a keresztény elveket a világban.

Nem szabad azonban elfelednünk, hogy a világ is sokat adhat, amint a múltban is sokat adott az egyháznak. Gondoljunk csak a különböző népek nyelvére, kultúrájára, bölcseletére, — mindez segítségére volt az evangélium elterjesztésében. Ma is sürgető feladata főként a lelkipásztoroknak és teológusoknak, hogy figyelemmel kísérjék korunk tudományos eredményeit, gondolkodását és törekvéseit, mert korunkat megértve tudják csak korszerűen hirdetni Isten igéjét. Maga a társadalmi fejlődés is hasznára van az egyháznak, hiszen az élet külső körülményeinek javulása a lelkieket is segíti.

Mindezzel az egyház törekvése az, hogy Isten eljövendő országának, az egyetemes üdvösségnek megvalósításán dolgozzék, és Isten szándékai szerint a világ bűn által megzavart rendjét helyreállítsa Krisztusban.

NÉHÁNY ÉGETŐ PROBLÉMA

A fenti általános jellegű, elméleti kérdések után a konstitució második része néhány olyan problémával foglalkozik, amelyre sürgős választ keres a mai emberiség, nevezetesen a család, a kultúra, a gazdasági, társadalmi és politikai élet, a nemzetközi együttműködés és a világbéke problémáival.

A házasság és a család problémája

Az emberi személy és közösség egészséges fejlődése szorosan összefügg a családi közösség boldogulásával. Éppen ezért az egyház nagyra becsüli mindazt a segítséget, amit a társadalom ma a családi élet fenntartásához és a szülői feladatok vállalásához nyújt. A házasság méltóságát azonban sokhelyütt a többnejűség, a válási járvány, a szabadszerelem és más egyéb visszaélés homályosítja el. A házastársi szeretet tisztaságát pedig gyakran az önzés, a hedonizmus s a nemzést akadályozó módszerek profanizálják. Ráadásul a mai gazdasági, társadalmi és lélektani körülmények is zavarokat idéznek elő a családban; a föld különböző részein pedig nem minden aggodalom nélkül figyelik a népesség szaporulatával előálló problémákat. Mindennek ellenére a házasság természeti ereje és értéke a mai világban több új szempontból tűnik elő.

A zsinat szándéka e kérdés tárgyalásánál az, hogy a keresztény tanítás néhány lényeges pontjának kiemelésével utat mutasson a mai embernek a házasság értékeinek nagyobb megbecsülésére.

A házasság természettől való méltóságának alapja az, hogy maga a teremtő Isten rendelte és kölcsönös személyi megegyezésen, önátadáson és összetartozáson alapul. Célja a szerető életközösségen és egymás segítésén kívül a gyermek nemzése s általa az emberi nem fenntartása, a családtagok testi és szellemi fejlődésének biztosítása, végül pedig magának a családnak s rajta keresztül az egész társadalomnak rendje, békéje és boldogulása. Mindez megköveteli a házastársak teljes hűségét és a házasság felbonthatatlanságát. A felbonthatatlan egység bibliai eszményképe magának Krisztusnak és az egyháznak egysége; s a keresztény családban, a szülők példaadó életében és a gyermekek hálás és engedelmes szeretetében, mintegy meg is nyilvánul az Üdvözítő áldásos jelenléte.

Maga a hitvesi szeretet akkor lesz teljessé, ha a merőben érzéki vonzódáson túl a férfi és a nő egész emberi mivoltának személyi kapcsolatává, belső lelki barátsággá fejlődik, amely a házastársak egész életét áthatja és megnemesíti. Amit a házastársak bensőséges egyesülésük érdekében természetes módon tesznek, tiszteletre méltó és jogos, mert kifejezi és elmélyíti a kölcsönös önátadást. A hűséges és állhatatos szeretet megvalósítása azonban nagylelkűséget és áldozatkészséget követel, amit állandó imádságban kell kérniük Istentől.

Ami az élet továbbadását illeti, a házastársaknak tudniuk kell, hogy az emberteremtő Isten munkatársai. Emberi és keresztényi felelősségtudattal töltsék be ezt a hivatásukat: tulajdon javukon kívül tekintsék a már megszületett, vagy a jövőben megszülető gyermek javát is, gondolják meg a koruk és életkörülményeik által nyújtott lehetőségeket, vessenek számot végül családjukén kívül a társadalom és az egyház szükségleteivel is. E kérdésben, végső elemzésben, maguknak a házastársaknak kell Isten színe előtt dönteniük, ami nem azt jelenti, hogy önkényesen járhatnak el, hanem hogy az Isten törvényeihez szabott lelkiismeretük szavát kell követniök és az egyházi tanító hivatal útmutatásait is készségesen kell fogadniok. De azt sem szabad feledni, hogy nem a gyermek nemzése az egyetlen célja a házasságnak, felbonthatatlan értéke tehát fennáll akkor is, ha a házastársak kívánsága ellenére elmarad a gyermekáldás.

A zsinat jól tudja, hogy a mai életkörülmények közt sokszor milyen komoly nehézséget jelent a család fenntartása, s hogy ezért, legalábbis egy időre, a házastársaknak le kell mondaniuk a gyermekáldásról. Manapság e problémák megoldására sokan tisztességtelen eszközöket ajánlanak. Az egyház kötelességének tartja, hogy felhívja a figyelmet az emberi élet szentségére.

« Isten, az élet Ura, az élet megőrzésének szent szolgálatát bízta az emberre... Az életet tehát a fogamzástól kezdve a legnagyobb gonddal kell óvni; mind a magzatelhajtás, mind pedig a csecsemőgyilkosság förtelmes bűntett... Amikor pedig a hitvesi szeretetnek és az élet felelősségteljes továbbadásának összehangolásáról van szó, az eljárás erkölcsi jósága nem az ember őszinte szándékától és az indítékok értékelésétől függ csupán, hanem személyi mivoltának és magának a cselekedetnek természetéből levezetett objektív ismérveknek kell azt meghatározniok ».

A családnak végeredményben az egyre értékesebbé váló emberiség iskolájává kell lennie. Hogy ezt a rendeltetését betöltse, a szülőknek lelki egyetértésben együtt kell működniök gyermekeik nevelésében. Arra kell őket nevelniök, hogy tudatosan válaszszák meg hivatásukat és felelősségérzettel tekintsék emberi feladataikat. Az asszonynak, anélkül, hogy társadalmi emelkedésére hátrányos legyen, biztosítani kell, hogy otthonában élhessen és törődhessen háztartásával. Végül mindazoknak, akik felelősek a társadalom testi és lelki egészségéért, orvosoknak, nevelőknek, papoknak együtt kell működniök a család védelme érdekében.

A kulturális fejlődés előmozdítása

Az emberi természet sajátja, hogy csak természeti javainak és értékeinek kiművelése, azaz kultúra révén juthat el igazi és teljes emberségéhez. Az emberiség történeti élete folyamán különböző népcsoportok sajátos életkörülményeiknek megfelelően különböző kultúrákat fejlesztettek ki. Ilyen értelemben beszélnek ma a kultúrák többféleségéről.

A mai ember életkörülményei gyökeresen megváltoztak s a modern tudomány és technika hatására egységes emberi világ van kialakulóban. Ennek megfelelően a kultúrának is egy egyetemesebb formája van születőben, amely széleskörű elterjedésével közkincse lesz az egész emberiségnek. Ennek a kultúrának sajátosságait a következőkben írja le a zsinat:

« Az egzaktnak nevezett tudományok magas fokra fejlesztik a kritikai érzéket; a legújabb lélektani kutatások a maga mélységében tárják fel az emberi tevékenységet; a történettudományok nagy mértékben fokozzák a dolgoknak a maguk változékonyságában és fejlődésében való szemléletét; az életmód és a szokások egyre egyöntetűbbé válnak; az iparosodás, a városiasodás és egyéb, a közösségi életet elősegítő okok a kultúra új formáit (tömeg-kultúra) teremtik meg, s ezekből a gondolkodásnak és cselekvésnek, valamint a szabadidő felhasználásának újfajta, módja születik. Ugyanakkor a különböző népek és társadalmi csoportok között egyre növekvő érintkezés mindenki részére megnyitja a kultúra különféle formáinak tárházát, s így lassan-

lassan már készülődik az emberi kultúrának az az egyetemesebb formája, amely annál jobban elősegíti és kifejezi az emberi nem egységét, minél inkább figyelembe veszi a különböző kultúrák sajátosságait».

Valójában egy új humanizmus születésének vagyunk tanúi, amelyet az jellemez, hogy elmélyül az emberben mind tulajdon autonómiájának tudata, vagyis az, hogy maga a munkása és megalkotója saját kultúrájának, mind pedig személyi felelősségének érzete mindazért, amit alkot. Az ember hivatva érzi magát arra, hogy az emberiség jövője iránt érzett felelősséggel új, igazságosabb társadalmi rendet építsen.

Mindez nyilván nem könnyű dolog. Nem könnyű a párbeszédet és az értékek kicserélését megindítani különböző kultúrák között anélkül, hogy ennek hatása ne fenyegetné egy-egy nép sajátos jellegét. Nem könnyű összehangolni a fejlődés dinamizmusát a hagyomány iránt érzett tisztelettel, a természettudományos és technikai szemléletet a klasszikus kultúrával, a szaktudományok gyors fejlődését a szintézis kialakításának szükségességével. Végül kérdés, hogyan lehet elkerülni hogy az autonómiára törő modern kultúra egy merőben evilági humanizmusra ne vezessen és a vallás ellenségévé ne váljék, s hogyan lehet inkább úgy kifejleszteni azt, hogy a teljes emberi személyiség javát szolgálja és segítségére legyen azon feladatok megoldásában, amelyek egy egységessé váló világban állnak elébe.

A helyes cselekvés érdekében mindenesetre a következő alapelveket kell szem előtt tartani: 1. Az istenhit és a lelki értékek keresése nemhogy felmentené, hanem inkább még kötelezi is a keresztény embert a mai kulturális munkában való részvételre. 2. A kereszténység és a különböző kultúrák közt a századok folyamán számtalan sokrétű kölcsönös kapcsolat alakult ki, de az egyház egyetlen fajhoz vagy néphez, egyetlen kultúrkörhöz sincs hozzákötve. Sajátos hivatását követve, mintegy belülről, lelkükben és erkölcsükben újítja meg a népeket s ezzel döntően hozzájárul a kultúra terjesztéséhez. 3. Olyan kultúrára van szükség, amely elősegíti az emberi személy kifejlődését, önálló gondolkodásra és ítéletalkotásra, egészséges vallási és erkölcsi felfogásra, őszinte közösségi érzésre nevel. A zsinat elismeri a két megismerés: a hit és a tudomány egymástól különböző rendjét s a tudomány jogos autonómiáját. Mindez megköveteli, hogy az ember az erkölcsi rend és a közösségi érdek keretében szabadon kutathasson és nyilváníthassa véleményét. A közhatalomnak nincsen joga arra, hogy politikai és gazdasági érdekek szolgálatára kisajátítsa a kultúrát.

A konstitució végül hangsúlyozza, hogy minden ember joga és kötelessége legalábbis a kulturális fejlődés alapjainak megszerzése, hogy teljesíteni tudja egyéni és közösségi feladatait, s hogy személyiségének kifejlesztésére tudja fordítani szabadide-

jét. A keresztény embernek s főként a teológusoknak pedig kötelességük, hogy megismerjék korunk kultúráját s képesek legyenek résztvenni az egyháznak a mai emberrel folytatott párbeszédében.

A gazdasági és társadalmi élet

Amint a társadalmi élet egyéb területeit, úgy a mai gazdasági életet is az jellemzi, hogy a tudomány és technika modern eszközeinek segítségével növekszik az ember uralma a természet fölött, növekszik maga a termelés, s a termelés egyre erősebb szervezése miatt szövevényesebbé és behatóbbá válnak az emberközi kapcsolatok. A politikai hatalom is egyre jobban beavatkozik a gazdasági kérdésekbe. A termelési módok fejlődése és a javak kicserélésének növekedése következtében a mai emberiség megnövekedett szükségleteit is ki lehet elégíteni. Ennek ellenére a mai gazdasági életben — nemcsak a gazdaságilag fejlettebb és elmaradottabb népek egymásközti viszonyában, hanem egy-egy nép életkörén belül is — súlyos egyensúlyi zavarok mutatkoznak. Ez annál is sajnálatosabb, mivel veszélyes társadalmi egyenlőtlenség támad belőlük. A helyzet orvoslása nemcsak gazdasági reformokat követel, hanem, gazdasági téren is, az ember gondolkodásmódjának és magatartásának megváltozását teszi szükségessé.

Mint alapelvet, meg kell fontolni azt, hogy a termelés fokozásának célja elsősorban nem a javak gyarapítása, vagy a haszon s vele a befolyásos hatalom növelése, hanem az ember szolgálata, vagyis azoknak a gazdasági föltételeknek megteremtése, amelyek közt az ember testi és szellemi, erkölcsi és vallási kifejlődése lehetővé válik. Ezért ha a gazdasági életet tulajdon törvényei kormányozzák is, mindig meg kell maradnia az erkölcsi rend keretein belül, hogy így, a teremtő Isten szándékai szerint, végeredményben magát az embert szolgálja. Ilyen értelemben mondja a zsinat:

> *« A gazdasági fejlődésnek az ember ellenőrzése alatt kell maradnia és semmiképpen sem szabad kiszolgáltatni azt néhány túlságosan nagy gazdasági hatalommal rendelkező ember vagy csoport, sem pedig kizárólag a politikai közösség vagy néhány hatalmasabb nemzet önkényének. Ellenkezőleg, kívánatos az, hogy minél több különféle rendű és rangú ember vagy, ha nemzetközi kapcsolatokról van szó, akkor minden nép tevékenyen részt vegyen irányításában... A fejlődést nem szabad kizárólag sem egyének gazdasági tevékenységének mechanizmusára, sem a közhatalomra hagyni. Ezért tévedésként kell megbélyegezni minden olyan elméletet, amely vagy a hamisan felfogott szabadság örve alatt elleneszegül a szükséges reformoknak, vagy az egyedek és csoportok alapvető jogait áldozatául dobja a kollektív termelés megszervezésének ».*

A gazdasági életnek az ember javát tekintő fejlesztésével azt kell elérni, hogy mielőbb megszűnjenek a már meglévő és egyre növekvő gazdasági egyenlőtlenségek, amelyek egyéni és társadalmi megkülönböztetést vonnak maguk után. Főleg a földműves társadalom és a bevándorolt munkások gazdasági helyzetén kell javítani. Gondoskodni kell arról, hogy mindenki találhasson képességeinek megfelelő munkát és részesülhessen szakmai képzésben, de különösen arról, hogy a betegek és öregek megélhetése biztosítva legyen.

Itt újra hangsúlyozza a zsinat a munka emberi és vallási értékét. Munkájával ugyanis önmagát, személyi képességeit és erőit adja az ember, általa tartja fenn családját, lép kapcsolatba embertársaival és szolgálja a társadalmat, sőt folytatja a teremtés művét és, ha szeretetből teszi, a krisztusi megváltásban is közreműködik. A munka ezzel fölötte áll a gazdasági élet minden más elemének, meg kell tehát becsülni, megfelelőképpen kell díjazni s, amennyire lehet, a személy életkörülményeihez kell szabni. Végül kellő szabadidőt kell biztosítani a munkásnak családi, kulturális, társadalmi és vallási élete ápolására.

Éppen az ember javára való tekintettel kívánatos, hogy, figyelembe véve az üzemi irányítás nélkülözhetetlen egységét, valamilyen formában az összes alkalmazott részt vehessen a vállalkozás irányításában. A munkások személyi jogai közt el kell ismerni azt is, hogy szabadon alapíthassanak olyan társaságokat, amelyek hatékonyan képviselik érdekeiket, hozzájárulnak a gazdasági élet fejlesztéséhez és tagjaikban növelik a személyi felelősség tudatát. Ha munkás és munkaadó közt az érdekek ütközésére kerül sor, mindent el kell követni a békés megegyezés érdekében, s csak ha ez nem sikerül, akkor szabad végső eszközként a sztrájkhoz folyamodni.

Igen jelentős, amit a zsinat a földi javaknak az egész emberiség szolgálatára rendelt, egyetemes jellegéről mond:

> *« Isten a földet minden tartozékával együtt valamennyi ember és valamennyi nép használatára szánta, úgyhogy mindenki részesülhessen az igazságos mérték szerint elosztott földi javakban. A javaknak ezt az egyetemes rendeltetését mindig figyelembe kell venni, bármilyen legyen is a különféle, változó körülmények közt a tulajdonnak a népek törvényes intézményei által megállapított konkrét formája. Ennélfogva az ezen javakat használó embernek törvényes tulajdonát nemcsak sajátjaként, hanem mintegy közösként kell birtokolnia, abban az értelemben, hogy az necsak saját hasznára váljon, hanem a másokéra is. Egyébként mindenkit megillet a jog, hogy birtokában legyen azon javaknak, amelyek a maga és családja szükségletét kielégítik. Aki pedig a végső szükség állapotában volna, annak joga van ahhoz, hogy más vagyonából elégítse ki feltétlen szükségleteit ».*

Ezzel kapcsolatban a zsinat felszólítja az egyeseket és a hatóságokat, hogy lehetőségeik arányában segítsenek az éhségtől sanyargatott népeken, s főleg bocsássák rendelkezésükre azokat az eszközöket, amelyek segítségével a maguk lábán tudnak elindulni a fejlődés útján.

Ami a magántulajdon és a közösségi birtoklás viszonyát illeti, a konstitució hangsúlyozza, mekkora jelentősége van a tulajdonnak az ember személyi kifejlődése és önállósága, családi élete és társadalmi felelőssége szempontjából. A javak egyéni birtoklása nem áll ellentétben a közösségi birtoklás különféle mai formáival. A köztulajdonba vétel azonban csak akkor megengedett, ha megokolt esetben, méltányos kártalanítással, az illetékes hatóság végzi. Szükségessé is válhat ez, ha — például rosszul művelt nagybirtok esetében — a magántulajdon nem felel meg társadalmi feladatának s a lakosság körében nagy a földéhség.

Végül a zsinat a mai gazdasági és társadalmi életben szerepet vivő keresztényekről szólva kijelenti, hogy az igazságosság és szeretet elveinek érvényesüléséért küzdve nagyban hozzájárulnak az emberiség jólétének és a világ békéjének előmozdításához, főleg ha a szükséges szakértelem mellett a krisztusi szeretet és lelki szegénység szelleme tölti be őket.

A politikai közösség élete

A kulturális, gazdasági és társadalmi fejlődés következtében napjainkban a népek közösségi életének szervezetében és intézményeiben is mélyreható átalakulás figyelhető meg. Az ember személyi méltóságának növekvő elismerésével személyi szabadság jogai is, mint a gyülekezési, társulási, véleménynyilvánítási joga, egyre teljesebb jogi védelemben részesülnek, ami elengedhetetlen feltétele a közéletben való tevékeny részvételnek. Egyúttal növekszik a kisebbségeknek, valamint a más nézeteket valló, vagy más vallású embereknek tiszteletben tartása. Elitélik azokat a kormányzati rendszereket, amelyek elnyomják a szabadságjogokat és a közhatalmat valamely párt, vagy éppen a kormányon lévők érdekeinek szolgálatába állítják. A helyes kormányzás mindenképpen megköveteli a jóakaratú igazságosság és a közjó tiszteletben tartása mellett a közhatalom határainak világos és gyakorlati elismerését.

A politikai közösségnek a közjó megvalósítása ad létjogosultságot s ez alapozza meg sajátos jogait is. Maga a közjó viszont a társadalmi élet mindazon feltételeinek foglalata, amelyek lehetővé teszik és elősegítik az egyének, családok és társulások teljesebb kifejlődését. A közhatalom feladata az, hogy a polgárok nézeteit és törekvéseit képviselve hatékonyan munkálja ezt a közjót a politikai közösségben. A közhatalmat nyilván az erkölcsi

törvények keretei közt kell gyakorolni. Ha a hatalom gyakorlói illetékességüket túllépve elnyomnák a polgárok szabadságjogait, azoknak jogukban áll — tiszteletben tartva a közjó érdekeit és az erkölcsi törvényt — védekezniök a hatalom túlkapásai ellen.

A népek különböző jellege és társadalmi fejlettsége szerint különbözők lehetnek a közösség politikai szervezetének formái, de bárminők legyenek is, az a feladatuk, hogy a polgárokat az egész emberi közösség javára művelt, békés és jóakaratú emberekké alakítsák.

Különös figyelmet érdemel az, amit a zsinat a pozitív jogrendről és a jogok gyakorlásának a közjó érdekében történő időleges korlátozásáról mond:

« Annak érdekében, hogy a felelős polgárok együttműködése a mindennapi élet során kedvező eredményeket hozzon, pozitív jogrendre van szükség, amelyben lefektetik a közhatalom szerepeinek és intézményeinek kellő megosztását és biztosítják a hatékony és senkire nem hátrányos jogvédelmet. El kell ismerni, tiszteletben kell tartani és érvényre kell juttatni a személyek, családok és csoportok jogait és ezek gyakorlását, de polgári kötelességeiket is... A vezetők ne gördítsenek akadályt a családi, társadalmi és kulturális csoportosulások, a közbülső testületek és intézmények törvényes és hatékony működése elé, inkább igyekezzenek azt készségesen és rendszeresen elősegíteni. A polgárok viszont óvakodjanak attól, hogy túlságosan nagy hatalmat juttassanak a kormányzatnak; de attól is, hogy oktalanul túlzott előnyöket követeljenek tőle, mert ezzel csökkentenék a személyek, családok és társadalmi csoportok felelősségét ».

« Korunk egyre bonyolultabb körülményei igen gyakran arra késztetik a közhatalmat, hogy társadalmi, gazdasági és kulturális téren a kedvezőbb létfeltételek megteremtése érdekében közbelépjen... Bizonyos, hogy országok és népek különböző fejlettségi foka szerint különféleképpen lehet felfogni a társadalmi birtokba vételnek a személy autonomiájához és fejlődéséhez való viszonyát. Ám ahol a közjó érdekében egy időre korlátozzák is a jogok gyakorlását, ott a körülmények megváltozásával állítsák ismét vissza a korábbi szabadságot. Az azonban embertelen, ha a közhatalom totalitárius vagy parancsuralmi formát ölt, mert ezek sértik a személyek és társadalmi csoportok jogait ».

Mindebből kitűnik, mekkora gondot kell fordítani manapság a nép, s főleg az ifjúság polgári és politikai nevelésére. Különösen fontos a vezetésre alkalmasak nevelése, de szakképzésükön kívül megfelelő erkölcsi nevelést is kapniok kell, hogy egyéni előnyöket és anyagi érdekeket félretéve tudják szolgálni a közösséget és meg tudják védeni bármifajta önkényuralom vagy társadalmi türelmetlenség ellen.

A mai pluralisztikus társadalomban rendkívül fontos, hogy világos legyen a különbség aközött, amit a keresztények tulajdon nevükben, mint felelős polgárok, s aközött, amit az egyház nevé-

ben lelkipásztoraik vezetésével tesznek. Az egyház ugyanis feladata és illetékessége folytán nem keverhető össze a politikai közösséggel és nincs semmiféle politikai rendszerhez kötve, ugyanakkor az emberi személy közösséget meghaladó magasabbrendű jellegének oltalmazója.

A politikai közösség és az egyház egészséges együttműködéséről a zsinat így szól:

« A politikai közösség és az egyház tulajdon területükön függetlenek egymástól és autonomiát élveznek. Viszont mindkettő, noha különböző címen, ugyanazon embereknek személyi és társadalmi hivatását szolgálja. Szem előtt tartva a helyi és időbeli körülményeket, minél jobban törekszik mindkettő az együttműködésre, annál hatékonyabban fejtheti ki ezt a szolgálatot. Az ember ugyanis nem korlátozódik csupán az időbeli rendre, hanem az emberi történelemben élve örökkévaló hivatását követi. A Megváltó szeretetére alapuló egyház segíti a nemzeteken belül és a nemzetek között elmélyülni az igazságosság és szeretet uralmát. Az evangéliumi igazság tanításával, valamint híveinek tanúságtételével bevilágítja az emberi tevékenység egész területét, tiszteletben tartja és előmozdítja a polgárok politikai szabadságát és felelősségét ».

Az együttműködés mellett azonban az egyház tulajdon krisztusi szabadságát is hangsúlyozza:

« ... az egyház igénybe veszi a földi javakat ott, ahol ezt küldetése megköveteli. De nem fűzi reménységét a világi hatalom részéről felajánlott kiváltságokhoz, sőt le is mond bizonyos törvényesen szerzett jogainak gyakorlásáról, valahányszor csak kiderül róluk, hogy kétséget támaszthatnak tanúságának őszintesége felől, vagy az élet új körülményei más elrendezést kívánnak. Mindenütt és mindenkor joga azonban, hogy hirdesse a társadalomról szóló tanítását, továbbá, hogy akadálytalanul végezze feladatát az emberek között, és hogy kifejezze erkölcsi ítéletét még a politikai kérdésekben is, ha ezt az emberi személy alapvető jogai és a lelkek üdvössége szükségessé teszi ».

A béke ügye és a népek közössége

Az ember nem lesz képes arra, hogy emberibb világot építsen fel, ha nem törekszik az igazi egyetemes béke megvalósítására. Igazi azonban csak az a béke lesz, amely az igazságosságra és a szeretetre alapul. Ezt a békét így jellemzi a zsinat:

« A béke nem pusztán a háború szünetelése, nem is szorítkozik csupán az egymással szembenálló erők egyensúlyának biztosítására, de nem is önkényuralom révén jön létre. Helyes és pontos ellenben az a meghatározás, hogy a béke az igazságosság műve. Annak a rendnek a gyümölcse, amelynek csíráit isteni Alapítója oltotta bele az emberi társadalomba, de ezt a rendet, maguknak a mind teljesebb

igazságosságra szomjazó embereknek kell gyakorlatban megvalósítaniok... A béke felépítéséhez azonban szükséges mind az emberek és népek tiszteletben tartásának eltökélt szándéka, mind pedig a testvériségnek gyakorlatban való keresztülvitele. Így a béke egyúttal a szeretet gyümölcse is, azé a szeretetté, amely túlmegy a puszta igazságosság követelményein... Amilyen mértékben bűnösök az emberek, olyan mértékben fenyegeti őket, Krisztus eljöveteléig, a háború veszélye. De amilyen mértékben szeretetben egyesülve legyőzik a bűnt, olyan mértékben győzik le az erőszakot is, mígnem beteljesedik az írás szava: "És ők kardjukat ekevassá olvasztják és lándzsájukat sarlókká. Nemzet nemzet ellen nem emel kardot és nem tanul többé hadviselést" (Izajás 2,4)».

A háború elkerülése

A béke gyakorlati építése azonban azt követeli, hogy mindent kövessünk el a háború elkerülésére. A megengedhetetlen eljárásoknak a modern hadviselésben való elterjedésével szemben a zsinat felhívja a figyelmet a nemzetközi természetjog egyetemes és maradandó értékű alapelveire. Az ezekkel ellenkező cselekmények gonosztettek, — mentségükre még a vak engedelmességet sem lehet felhozni. Ezek közé tartozik főleg egész népek és nemzeti kisebbségek kiirtása. Dicséretre méltó azok bátorsága, akik meg merik tagadni az ilyen jellegű parancsok végrehajtását.

Ebben a szellemben meg kell tartani, sőt tökéletesíteni kell azokat a nemzetközi egyezményeket, amelyeknek az a céljuk, hogy csökkentsék a háború embertelenségeit. Méltányosnak tűnik az is, hogy a törvények emberséges módon intézkedjenek azok esetében, akik lelkiismereti okokból vonakodnak fegyvert fogni, de ugyanakkor az emberi közösség szolgálatának egyéb formáit elfogadják. Ez mit sem változtat azon a tényen, hogy a haza szolgálata a hadseregben a népek biztonságának és szabadságának a szolgálata marad.

Amíg fennáll a háború veszélye és nem lesz illetékes és cselekvőképes nemzetközi szerv annak megakadályozására, nem lehet megtagadni az önvédelmi háború törvényes jogát. De más dolog a nép jogos védelme érdekében végrehajtott katonai cselekmény s más a másik nép leigázására irányuló szándék. Ha pedig a háború, sajnálatos módon már kitört, akkor sem válik egy csapásra minden megengedetté az ellenfelek közt.

Tény az, hogy a modern eszközökkel végrehajtott háborús cselekmények messze meghaladják a jogos önvédelem határait és egymás kölcsönös megsemmisítésére vezethetnek, nem is szólva a többi népnek okozott károkról és a különféle fertőző hatásokról. A zsinat, ezen új szempontból felülvizsgálva a háború kérdését, kijelenti:

« Minden ólyan háborús cselekmény, amelyek teljes városok és egész vidékek lakosaikkal együtt történő megsemmisítésére törekszik, büntett Isten és ember ellen, amit habozás nélkül, határozottan el kell ítélni. A mai háború különleges veszélye abban áll, hogy a modern fegyverek birtokosainak mintegy alkalmat ad arra, hogy ezt a büntettet elkövessék, továbbá abban, hogy az emberi akaratot könyörtelen következetességgel iszonyú döntésekbe hajszolja bele. Annak érdekében, hogy ez a jövőben soha elő ne forduljon, a földkerekség egybegyűlt püspökei könyörögve kérnek mindenkit, de elsősorban a nemzetek kormányzóit és katonai vezetőit, tartsák szüntelenül szemük előtt ezt a Isten és az egyetemes emberiség színe előtt rájuk háruló felelősséget ».

Még akkor is, ha a fegyverkezés célja csak a támadó szándék elrettentése volna, meg kell állapítani, hogy a fegyverkezési verseny nem alkalmas eszköze a béke fenntartásának és súlyos megkárosítása a szegényeknek. Mindent el kell tehát követni, hogy mihamarább létesüljön olyan mindenki által elismert nemzetközi tekintélyi szerv, amely tényleges hatalommal rendelkezve szavatolni tudja a népek biztonságát és a jog törvényes védelmét. Időközben pedig arra kell törekedni, hogy a fegyverkezési versenyt fokozatos leszerelés váltsa fel.

Támogatni kell tehát minden olyan törekvést, amely a béke ügyét szolgálja, de óvakodni kell attól, hogy azzal áltassuk magunkat, hogy néhány jószándékú ember akciója valóban megteremtheti a békét. Itt a népek egyetemes együttérzésére van szükség, ami kizárja a másik nép megvetését, a faji gyűlöletet, az elfogult ideológiák erőszakos propagandáját s az ebből eredő bizalmatlanságot. Békeszerető együttérzésre van szükség, s ebben a szellemben, becsületes szándékú, időtálló megegyezéseket kell kötni, hogy biztosítani lehessen a világ békéjét.

A népek közösségének felépítése

Az egyetemes béke megvalósítására elsősorban lélekben és erkölcsileg kell előkészíteni a népeket, de feltétlenül szükség van egy olyan nemzetközi szevezetre is, amely képes arra, hogy hatékonyan dolgozzék a gazdasági különbségek kiegyenlítésén és megoldja az élelmezés, egészségügy, nevelés, munka, népmozgalom és gazdasági fejlesztés terén jelentkező problémákat. Feladata kettős: elő kell mozdítania a haladás ügyét az egész földön s el kell hárítania a háború minden fajtáját.

Ma már szinte minden nép eljutott politikai függetlenségére, de gazdasági függetlenségére még nem. A fejlődésben lévő népeknek szükségük van gazdasági szakértőkre, akik nem uralkodni, hanem munkatársként dolgozni akarnak. A cél az egyetemes gazdasági rend létrehozása, de ennek javára le kell mondani

nemzeti ambiciókról, politikai érdekekről, katonai számításokról s ideológiai erőszakoskodásról.

Mindennek érdekében a következő elveket kell szem előtt tartani: 1. A fejlődő országok törekedjenek polgáraik emberi képességeinek kifejlesztésére; haladásuk útján elsősorban ne külföldi segítségre, hanem tulajdon népük erőforrásaira támaszkodjanak. 2. A fejlett országoknak súlyos kötelességük, hogy a fejlődésben lévőknek segítségére legyenek, s különösen kereskedelmi szerződéseknél ne a maguk, hanem inkább azok érdekeit tekintsék. 3. A népek közösségi szervezetének az a feladata, hogy összehangolja az érdekeket és olyan intézményeket létesítsen, amelyek képesek szabályozni és fejleszteni a nemzetközi kereskedelmet. 4. Sok esetben szükségessé válik hagyományos társadalmi és gazdasági strukturák átalakítása, de óvatosan kell eljárni ezen a téren és tekintettel kell lenni egy-egy nép sajátos jellegére és hagyományaira.

A nemzetközi együttműködésre a népesedés növekedésével kapcsolatban felmerülő problémák megoldásánál is szükség van. A zsinat ebben a kérdésben inti az illetékeseket, hogy tartózkodjanak az erkölcsi törvényekkel ütköző megoldásoktól. Annak eldöntése, hogy hány gyermek legyen a családban, a szülők elidegeníthetetlen joga, s ebben — az életkörülményeket figyelembe véve — az isteni törvény szerint helyesen kialakított lelkiismeretüket kell követniök. Mindenesetre okosan tájékoztatni kell őket azokról a tudományos eredményekről is, amelyek segítségükre lehetnek a gyermekek számának szabályozásában, feltéve, hogy ezen eredmények összhangban vannak az erkölcsi renddel.

A zsinat végül buzdítja az egyház fiait, hogy a többi kereszténnyel karöltve lelkesen működjenek közre a népek testvéri közösségének felépítésében és a szükséget szenvedő népek megsegítésében. Maga az egyház helyet kér a népek közösségének szervezetében, hiszen az isteni és természeti törvény tanításával hatékonyan hozzájárul a népek szolidaritásának és a béke ügyének szolgálatához. Egyházi vonalon a zsinat szükségesnek tartja egy olyan nemzetközi szervezet létrehozását, amelynek feladata a szükölködő népek fejlődésének és a nemzetek közötti társadalmi igazságosságnak előmozdítása.

A konstitució az egyetemes emberi dialógus szükségességének hangoztatásával fejeződik be. Az egyházon belül is, de még inkább a többi keresztény és Isten-hívő között, sőt Isten tagadói között is szükséges ez a párbeszéd, hogy egyazon emberi és isteni hivatásunkat felismerve, minden erőszak és ravaszkodás mellőzésével, békességben tudjunk együttműködni az emberibb világ felépítésében.

TOLNAY IMRE

LAIKUSOK HIVATÁSA

A « laikus » szónak magyar nyelven lekicsinyló mellékzöngéje van, ezért szívesebben használjuk a « világi hívő » kifejezést, de a szó egyházi értelemben ma már általános polgárjogot nyert a nyugati nyelvekben (*laico, laïc, layman, Laie*) s éppen a laikusoknak a zsinat tanításában kifejezésre jutott pozitív értékelése indít arra, hogy a magyar nyelvhasználatban is polgárjogot kérjünk a szónak.

Az egyház mai feladatait vizsgáló zsinati atyák figyelme minduntalan a laikusok döntő szerepére irányult: nélkülük a papság nem töltheti be apostoli küldetését a modern világban. Nincs talán más téma, amely annyiszor visszatérne a zsinati határozatokban, mint éppen a laikusok mai hivatása. Róluk szól a *Lumen Gentium* II., IV. és V. fejezete; egy külön dekrétum teljes egészében a laikusok apostolkodásával foglalkozik; rájuk vonatkozik a liturgikus konstitució I. és II. fejezete (10, 11, 14, 47, 48, 61. pont) is; a *Gaudium et spes* lelkipásztori konstitució pedig különösképpen kiemeli hivatásukat az egyház világi vonatkozású feladatainak betöltésében. Külön feladatot szán nekik a zsinat az ökumenikus munkában az erről szóló dekrétum 4-12. pontjában; a tájékoztatásról szóló dekrétum és a keresztény nevelésről tett nyilatkozat szintén hangsúlyozza szerepük fontosságát; az egyház missziós tevékenységéről szóló dekrétum 9., 15., 21., 41. pontja pedig a missziós munkában való részvételüket tárgyalja, de említés történik szerepükről a papnevelésről (2.pont), a papok szolgálatáról (9. pont), a püspökök hivataláról (13.pont) szóló dekrétumban és a nem-keresztény vallásokról tett nyilatkozatban is.

Azt a tényt, hogy a II. vatikáni zsinat, — az egyház történetében először — *ex professo* foglalkozik a laikusok helyzetével, mint szellemi háttér, az elmúlt évszázad egyháztörténete teszi érthetővé és indokolttá. A múlt század nagy katolikus alakjai, a katolikus megújulás szempontjából akkora jelentőségű közéleti mozgalmak s a laikusok feladatairól szóló szinte áttekinthetetlen irodalom nagyban előkészítették azt az érdeklődést, amellyel a

zsinat ezirányú munkája elé tekintett a közvélemény. De az egyház lényegét, belső misztériumát kutató tekintetet sem kerülhette el ez a kérdés. Végül az elkereszténytelenedett világban a kereszténység jövője iránt érzett aggodalom is olyan új energiaforrások felé irányította a zsinati atyák figyelmét, amelyek az evangélium szolgálatára eddig csak részben voltak felderítve és igénybe véve.

Megfelelt-e a zsinat az általános várakozásnak? Megalkotta-e a laikusok rendjét az egyházban? Megszabta-e küldetésüket és körülírta-e munkájukat úgy, amint azt sokan óhajtották? Kérdések, amelyekre a kommentátorok más és más választ adnak. Itt nem a vitás kérdések érdekelnek minket, hanem az a pozitivum, hogy a zsinat a laikus-mivolt lényeges vonásait kifejezte, hivatásuk és munkájuk irányvonalát kijelölte. Az nem kétséges, hogy az első ilyen természetű egyházi megnyilvánulás után mind a kérdés teológiai elmélyítése, mind pedig a gyakorlati munka tekintetében még az egészséges fejlődésnek inkább csak kiinduló pontján vagyunk.

Rövid vizsgálódásunkban, főleg az egyházról szóló konstitució és a laikusok apostolkodásáról szóló dekrétum alapján, először az egyház laikus tagjainak mivoltával, majd pedig egyházi és világi hivatásukkal, végül a hierarchiához való viszonyával foglalkozunk.

Mi a laikus?

A Ószövetségi szentírás görög fordításának *laos* kifejezése a pogány nemzetekkel szemben az Isten népét jelenti. Isten népének tagja, a *laikos*, először K.u. 95-ben, Római Szent Kelemen pápa levelében fordul elő és az egyszerű hívőt jelzi a diákonusokkal és presbiterekkel szemben. A laikus meghatározásában ez a negatív elem volt az uralkodó egészen a zsinatig: laikus az a keresztény, aki se nem pap, se nem szerzetes. Ez a külső és negatív kritérium, mint egyházi közösségben a legszembetűnőbb, az új meghatározásban is megmaradt, de szerencsésen kiegészült a laikus fogalmának belső tartalmával: a laikus az a hívő, aki a keresztség által Krisztusban Isten népéhez tartozik, s mint ilyen a maga módján részesedik Krisztus papi, prófétai és királyi küldetésében, hogy betöltse sajátos egyéni hivatását az egyházban és a világban.

A kérdés zsinati tárgyalásán a relátor kijelentette, hogy az előkészítő bizottságnak nem volt szándékában a laikus ontologiai meghatározását adni, hanem csak egyszerű leírását. Ez a leírás nem tekinti a negatív kritériumot, hanem a megkeresztelt ember mélyértelmű Krisztushoz tartozását emeli ki, aki a hit és a keresztség kegyelme révén Krisztus titokzatos testének tagja és így részesedik az ő háromas hivatalában.

1. Részese Krisztus papságának. A pap hivatásáról így ír a Zsidókhoz szóló levél: « Minden főpap az emberek közül való és az emberek képviseletére van rendelve az Isten tiszteletével kapcsolatos dolgokban, hogy ajándékot és áldozatot mutasson be a bűnökért » (5,1). Krisztus, aki megtestesülésében gyökeresen Istennek szentelte az emberi természetet, önmagát hozta áldozatul és ezzel azt is kijelentette, hogy az Istennek tetsző áldozat nem a külső javak feláldozásában áll, hanem az Isten akaratát követő élet szűntelen áldozatában (vö. Zsid. 10,5-7). Erre vonatkozik Szent Pál buzdítása: « Adjátok testeteket élő szent Istennek tetsző áldozatul: ez legyen a ti ésszerű hódolatotok » (Róm. 12,1). Erre az istentiszteletre a keresztség által minden hívő keresztény hivatva van és felhatalmazást nyert. « Eleven kövek módjára — írja Szent Péter első levelében — szent papsággá épültök, hogy Jézus Krisztus által Istennek kedves lelki áldozatokat mutassatok be » (2,5).

A zsinat tehát, amikor a hívek ún. egyetemes papságát meghirdeti, a kinyilatkoztatásra épít és azt tanítja, hogy a keresztény ember egész élete: munkája és szórakozása, házastársi és családi élete, türelemmel viselt bajai, imádsága és apostoli buzgósága Krisztussal élő kapcsolatban, mind kedves áldozat lehet Istennek.

2. Krisztus prófétája. A próféta szó itt nem a jövendőmondó jelentésében áll, hanem teljes ószövetségi értelmében: a próféta az, aki Isten nevében szól és cselekszik. Krisztus a szó teljes értelmében Isten prófétája, mert Isten Igéje, vagyis mint ember, nem önmagából meríti tanítását, hanem Istentől kapja azt mindenestől. Ilyen értelemben a próféta egyértelmű a tanúval, aki más igazáról tesz bizonyságot. Ez az apostoli küldetésnek igazi értelme: « Amikor a Szentlélek leszáll rátok — mondja az Úr mennybeszállása előtt apostolainak — erőben részesültök, úgyhogy tanúságot tesztek majd rólam Jeruzsálemben, meg egész Judeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig » (Ap. Cel. 1,8). A keresztény hívő küldetése is ez: tanúságot tenni életével és szavaival Krisztus mellett.

3. Krisztus király munkatársa. Krisztus királysága: szolgálat. A keresztény hívő, aki tulajdon életében legyőzve a bűnt, eljut Isten fiainak szuverén szabadságára, következetes keresztény életével és embertársai szerető szolgálatával Krisztus uralmát terjeszti s osztozik is Krisztus uralmában. Itt különösen előtérbe lép a hívő ember apostoli küldetése, amiről alább lesz szó.

Így tekintve a laikust, kétségtelenül szembe ötlik pozitív hivatása, de egyben érthetővé lesz az is, hogy itt valóban minden hívő emberről, Krisztus egyházának minden tagjáról van szó. Ilyen értelemben minden keresztény ember hivatása közös: « Isten népe egységes, mint ahogy egy az Úr, egy a hit s egy a keresztség. Közös tehát valamennyi tag méltósága, amely a Krisztusban történt újjászületésből származik; közös az istenfiúság kegyelme, közös a tökéletességre való hivatás; egy és ugyanaz az üdvösség, a remény és a szeretet ».

Továbbgondolkodva ezen a vonalon, nyugodtan mondhatjuk, hogy az egyház tagságát illetően mindnyájan egyenlők vagyunk, s ebben nincs különbség pap és laikus között. Jóllehet a papság szolgálata Krisztus rendeléséből áll fenn az egyházban, pap és hívő, ha különböző feladatkörben is, egyugyanazon művön, Krisztus testének építésén dolgozik. Ilyen értelemben idézi a zsinat Szent Ágostont: « Ami értetek vagyok, az visszariaszt; ami veletek együtt vagyok, az megvígasztal. Értetek püspök vagyok, veletek együtt keresztény. Az hivatalom neve, ez a kegyelemé. Az veszélyem, ez az üdvösségem! ».

A laikusok apostolkodása

Az egyház küldetése Krisztus akaratából az evangélium hirdetése és az emberi nem megváltásának folytatása földi élete folyamán. Aki ennek az egyháznak tagja, annak meg kell osztania vele küldetését. Következésképpen a laikus, mint az egyház tagja, nem lehet csupán a papság hithirdetésének és megszentelő hatalmának passzív befogadója, hanem cselekvő részt kell vennie az evangélium hirdetésében. Ezt nevezzük apostolkodásnak.

A laikusok apostolkodása nem csak szükség esetére (ha pl. nincs pap) vonatkozik, hanem keresztény mivoltukból folyó állandó feladat. Alapja a keresztség és a bérmálás szentsége: ezek nemcsak megszentelik, hanem küldetésére is felavatják a hívőt. Motivuma a szeretet: Isten szeretete, s ő érette az embertárs szolgálata. A zsinatnak ez a tanítása fogalmazásában talán új, de lényegében régi, ha néha el is felejtett igazságot tartalmaz. A laikusok helytállásán áll vagy bukik az egyház a társadalomban. Newman bíboros szerint, három évszázaddal ezelőtt a laikusok váltották meg az egyházat Írországban, de ők árulták el Angliában.

Az apostolkodásnak két nagy területét jelöli ki a zsinat: magában az egyházban és a világban. Az egyházon belül nemcsak különleges megbizatáshoz van kötve ez az apostolkodás, mint pl. hitoktatás, egyházi közigazgatás, caritas-munka, liturgiai segédkezés, hanem olyan munkakörökben is gyakorolható, amelyekre a zsinat különféle határozataiban felhívta a laikusok figyelmét (lásd a bevezetést).

Laikusok a világban

A laikus apostolkodás igazi területe a világ: ott bontakozik ki a laikus sajátos hivatása. Míg a papság csak alkalomszerűen fordulhat a világi dolgok felé, addig a laikust élete körülményei erre a hivatásra rendelik.

Az egyház és a világ dualizmusa ma tagadhatatlan tény. A mártirok egyházában is nagy volt a feszültség a fejlődésben lévő egyház és a vele szemben álló pogány világ között. Konstantin császár kora és a barbár népek megtérése után ez a feszültség erősen csökken, majd el is tűnik. Először a római birodalom fogadja be az egyházat, azután a megerősödött egyház fogadja be az új népeket. A feszültség a XVII. században jelentkezik újra, amikor a hitetlenség társadalmi tényezővé kezd válni. Ma voltaképpen a keresztény hagyományokra visszatekintő népek közt is az igazi hívők kisebbséget alkotnak és a világ valóban « világ » abban az értelemben, hogy közömbös vagy ellenséges az egyház iránt. A zsinat tudomásul veszi a pluralisztikus társadalom létezését, de nem mond le az egyháznak az egész emberiséghez szóló küldetéséről. S ebben a munkában pótolhatatlan szerepet juttat a laikusoknak.

A zsinat mindenekelőtt elutasítja a manicheizmus kísértését. A világ Isten teremtménye és Krisztus ezt a konkrét világot jött megváltani, nem pedig egy új teremtést végbevinni. Ahogy Isten Fia valódi emberi természetet vett magára, úgy az egyháznak is valóságosan testet kell öltenie ebben a világban. A keresztény ember hivatása tehát az, hogy komolyan vegye ezt a világot, ne meneküljön belőle, hanem tegyen meg mindent, hogy e bűn Erősítse az a tudat, hogy mindez nemcsak a megváltó Krisztus akarata, hanem magának a világnak is természetébe oltott vágyakozása (vö. Róm. 8,19). Ahogy az ember nem képes emberi tökéletességére jutni Isten kegyelme nélkül, ugyanúgy a világ sem tudja elérni teljes rendjét és harmoniáját a keresztények közfelek felfogását is, hogy fel legyen készülve a korszerű dialógusra. reműködése nélkül. A keresztény azonban nem uralkodni akar a világon, hanem Krisztus nyomán a szerető szolgálat szellemében meg akarja váltani azt.

Mit kíván a laikustól ez a nagyszerű hivatás? Mint természetes feltételt, elsősorban szakértelmet kíván azon a téren, ahová világi hivatása állítja, továbbá azokat a hivatásbeli erényeket, amelyek feladata tökéletes ellátására képesítik. S mindehhez szellemi nyíltságot és elfogulatlanságot, az igazság keresését és tiszteletét, a társadalmi igazságosság és a közjó bátor és odaadó szolgálatát. Csak aki, mint ember tiszteletre méltó, az tud hatást gyakorolni környezetére. Mindehhez elmélyült lelki élet, Isten és ember bensőséges szeretete szükséges. Aki maga nem lángol, hogyan akar gyújtani?! A laikus pozitív fogalmáról és a hármas krisztusi hivatalban való részesedésről szólva, a zsinat kifejtette ennek a lelki életnek eszméjét. Végül a laikusnak el kell mélyülnie a keresztény tanításban, de ismernie kell a kivülállók vagy ellenáltal megrontott alkotás teremtője szándéka szerint helyreálljon.

Laikusok és a hierarchia

A zsinat a maga teljességében nézi az egyházat és a laikusok egyházi helyzetének kifejtésével közvetve elítéli az utóbbi századok uralkodó egyházi szemléletét, a klerikálizmust.

A reformációra visszahatásként, amely a papságot elvetette, a trentói zsinat határozottan állást foglalt a Krisztus által alapított papi rend mellett. Ebből azonban — nem az egyház hivatalos tanításában, hanem képviselőinek magatartásában — az a ferde nézet is kialakult, mintha az egyház azonosítható lett volna a papsággal. A zsinat tehát hangsúlyozza, hogy akár pap, akár laikus, egyazon jogon tagja Isten népének, az egyháznak. Ugyanakkor azonban — Szent Pál tanítását követve (1 Kor. 12,11) — azt is hangsúlyozza, hogy az egyház életében különféle hivatásokra ad kegyelmet Isten, s maga Krisztus hierarchikus rendben felépített közösségnek szánta egyházát. Az Apostolok Cselekedetei és Levelei tanúsítják, hogy az első keresztények megértették és meg is valósították ezt a Krisztusi akaratot.

Hogyan alakul a zsinati tanítás alapján a laikus és a klerikus viszonya? Ha a keresztség és a bérmálás apostoli munkára avatja a hívőt, szükséges-e külön mandátum a hierarchia részéről, hogy ezt a feladatát elvégezze? És egyáltalában, hogyan egyeztethető össze a keresztény szabadság az egyház életének belső rendjével? Ezek a kérdések különösen ott jelentkeznek sürgető erővel, ahol a laikusok ráébredve hivatásukra, részt követelnek az egyházi munkában; főleg tehát olyan dinamikus egyházi közösségekben, mint amilyenek Hollandiában és Franciaországban találhatók.

A zsinat a következőkben foglalja össze a laikus jogait és kötelességeit: joga, hogy megkapja a lelkipásztoroktól a lelki életéhez szükséges javakat; joga, hogy, mint Isten gyermeke, a krisztusi testvériség szellemében szabadon nyilvánítsa szükségleteit és kívánságait; joga, sőt néha kötelessége is előadnia azt, amit az egyház javára szükségesnek vagy kívánatosnak vél; kötelessége viszont készségesen elfogadni a pásztorok tanítását és rendelkezéseit, és imádkoznia kell értük.

A lelkipásztoroknak viszont a zsinat a következőket rendeli: ismerjék el és mozdítsák elő a laikus megfelelő egyházi helyzetét és felelősségét; szívesen hallgassák meg tanácsait; bízzák meg különféle egyházi feladatok elvégzésével; tiszteljék cselekvési szabadságát, sőt buzdítsák kezdeményezésre; ismerjék el törvényes szabadságát világi feladatainak teljesítésében.

Ezeket az intézkedéseket a laikusok apostolkodásáról szóló dekrétum ötödik fejezete foglalja össze és fejti ki.

Összegezve a mondottakat megállapíthatjuk, hogy a zsinat ugyan fenntartja a tekintély elvét, mint Krisztus akaratát, az egyházban, de ennek kifejezetten szolgálati jelleget tulajdonít: az egyházi tekintély nem öncélú, hanem Isten népének javára rendeltetett. A pásztornak tiszteletben kell tartania a laikus szabadságát, hogy ki ne oltsa a Szentlélek indításait annak lelkében. A tekintély képviselőjében ez nagy hitet és alázatot követel, hogy ellen tudjon állni a lelki hatalommal való visszaélés kísértésének. A laikusnak viszont a maga részéről meg kell értenie, hogy az egyházban a szabadság mellett rendnek is kell lennie, s ez a rend, amely feltételezi az előljáró és az alattvaló viszonyát, biztosítja Krisztus országának egészséges fejlődését. E rend nélkül ellenben az anarchia állapota állna elő, amit — a klerikalizmussal szöges ellentétben — laicizmusnak neveznek az egyházban.

A gyakorlati együttműködés elősegítésére felállítják a laikus apostolkodás titkárságát, ahol a keresztény világ összes laikus mozgalmai képviselve lesznek, s ahol a mai feladatok gyakorlati megoldásának módjait tanulmányozzák. Hasonló tanácsot egyházmegyei keretben is felállítanak.

A krisztusi testvériség szelleme, ami a zsinatnak a laikusokról szóló megnyilvánulásait jellemzi, valóban képes feloldani azokat a feszültségeket, amelyek a klérus és a hívek közt előállhatnak, és felkészíti az egyházat a mai élettől megkövetelt dinamikus apostoli munkájára.

SZERETET ÉS NYÍLTSÁG

NYILATKOZAT A VALLÁSSZABADSÁGRÓL

A VALLÁSI TÉREN SZEMÉLYEKET ÉS KÖZÖSSÉGEKET MEGILLETŐ SZABADSÁGJOG

1. Bevezetés

Korunk emberében napról napra jobban elmélyül az emberi személy méltóságának tudata, és nőttön-nő azok száma, akik megkívánják, hogy az ember tevékenysége során saját belátására támaszkodhassék, és élhessen felelős szabadságával; megkívánják, hogy ne a kényszer hajtsa, hanem kötelességtudata vezérelje. Azt is megkövetelik, hogy jogi keretek szabjanak határt a közhatalomnak, nehogy az túlságosan megnyírbálja akár a személyek, akár a társulások tisztes szabadságát. A társadalomban lévő szabadságigény elsősorban az ember szellemi értékeire irányul, főként azonban a szabad társadalmi vallásgyakorlatra. Ez a Vatikáni Zsinat különös figyelmet szentel ezeknek a törekvéseknek, s mivel feltett szándéka annak kinyilvánítása, mennyiben felelnek meg az igazságnak és az igazságosságnak, átvizsgálja az Egyház szent hagyományát és tanítását, hiszen belőlük meríti mindig is azt az újat, ami összecseng a régivel.

A Zsinat először is tehát azt nyilvánítja ki, hogy Isten maga adta az emberi nem tudtára, melyik úton kell az embernek járnia, hogy Neki szolgálva Krisztusban üdvözülhessen, és eljuthasson a boldogságra. Hisszük, hogy ez az egyetlen igaz vallás a katolikus és apostoli Anyaszentegyházban van meg, amelyre az Úr Jézus azt a feladatot bízta, juttassa el az igaz vallást minden emberhez. Igy szólt ugyanis Apostolaihoz: « Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek » (Mt. 28, 19-20). Minden ember köteles viszont keresni az igazságot, kiváltképpen azt, amelyik Istenre és Egyházára vonatkozik; köteles a megismert igazságot magáévá tenni, és hűségesen meg is őrizni.

A Zsinat ugyanakkor azt is kinyilvánítja, hogy ezek a kötelességek lelkiismeretben érintik és kötelezik az embert, s hogy az igazságot semmi egyéb sem fogadtathatja el, csak az igazság

ereje maga, amely szelíden, együttal mégis erővel hatol a lélekbe. Továbbá, mivel az istentisztelet kötelességének teljesítése terén az emberek részéről megkívánt vallásszabadság a szervezett társadalom kényszerétől való mentességet jelenti, nem szenved csorbát az embereknek és a társadalmaknak az igaz vallás és Krisztus egyetlen Egyháza iránti erkölcsi kötelezettségről szóló hagyományos katolikus tanítás. Ezenkívül — a vallásszabadságról lévén szó — a Zsinat tovább kívánja fejleszteni a közelmult pápáinak az emberi személy elidegeníthetetlen jogairól és a társadalom jogrendjéről szóló tanítását.

I. A VALLÁSSZABADSÁG ÁLTALÁNOS ALAPELVEI

2. A vallásszabadság tárgya és alapja

E Vatikáni Zsinat kinyilvánítja, hogy az emberi személynek joga van a vallásszabadságra. Ez a vallásszabadság abban áll, hogy minden embernek mentesnek kell lennie mind egyes személyek, mind a társadalmi csoportok, mind bármiféle emberi hatalom kényszerétől, éspedig úgy, hogy vallási téren senki se legyen kénytelen lelkiismerete ellenére cselekedni, se meg ne akadályozzák abban, hogy akár magánuton, akár közösségben, akár egyedül, akár másokkal társulva — illő határok között — lelkiismeretének szava szerint cselekedjék. A Zsinat azt is kinyilvánítja még, hogy a vallásszabadsághoz való jog ténylegesen az emberi személynek arra a méltóságára alapozódik, amit mind Isten kinyilatkoztatott szavából, mind pedig természetes ésszel fel lehet ismerni. Az emberi személynek a vallásszabadsághoz való eme jogát úgy kell elismerni, hogy állampolgári jog váljék belőle.

Az összes emberek személyek, azaz értelmük és szabad akaratuk van, ami személyes felelősséggel ruházza fel őket. E méltóságuk révén tulajdon természetük hajtja őket, s egyben erkölcsi kötelezettség írja elő számukra, hogy felkutassák az igazságot, mindenekelőtt azt, amelyik a vallásra vonatkozik. Az is kötelességük, hogy ragaszodjanak a felismert igazsághoz, és hogy ennek követelményei szerint rendezzék be egész életüket. Az ember azonban csak úgy tud természetével egybehangzó módon megfelelni e kötelezettségének, ha lelki szabadságot élvez, de mentes együttal a külső kényszertől is. A vallásszabadsághoz való jogot tehát nem a személy alanyi felfogása alapozza meg, hanem emberi természete. Ennélfogva azoknak is megmarad a joguk, hogy mentesüljenek a kényszertől, akik nem tesznek eleget

az igazság felkutatására s hozzá való ragaszkodásra irányuló kötelezettségüknek, és e jog gyakorlását mindaddig nem lehet megakadályozni, amíg tiszteletben tartja az igazságos közrendet.

3. A vallásszabadság s az ember kapcsolata Istennel

Mindez még sokkal világosabbá válik, ha figyelembe vesszük, hogy az emberi élet legmagasabb zsinórmértéke maga az örök, objektív és egyetemes isteni törvény, amellyel Isten — bölcsesége és szeretete végzése értelmében — berendezi, irányítja és kormányozza a mindenséget, s az emberi közösség útjait. Isten beavatja az embert e törvénybe, úgy hogy az isteni gondviselés szelíd ösztönzésére mindegyre világosabban fel tudja ismerni a változhatatlan igazságot. Ezért tehát mindenki köteles, következőleg jogosult is keresni a vallási igazságot, hogy alkalmas eszközök igénybevételével okosan kialakíthassa lelkiismerete helyes és igaz ítéleteit.

Az igazságot az emberi személy méltóságához és társas természetéhez illő módon kell keresni. Szabad kutatás útján tehát, igénybevéve mind a tanítás, azaz az intézmény, mind a tájékoztatás, mind a párbeszéd segítségét, amelyek révén kiki a többiek rendelkezésére bocsátja az általa megtalált, vagy megtalálni vélt igazságot, hogy így annak kutatásában egymás segítségére legyenek; a felismert igazsághoz viszont szilárdan, személyes beleegyezéssel kell ragaszkodni.

Az ember azonban lelkiismerete közvetítésével fogja fel és ismeri el az isteni törvény előírásait. A lelkiismeret szavát ezért hűségesen kell követnie minden tettében, hogy Istenhez, céljához, elérkezhessék. Az embert tehát nem szabad arra kényszeríteni, hogy lelkiismerete ellenére cselekedjék. Nem is szabad viszont megakadályozni abban, hogy lelkiismerete szerint járjon el, különösképpen vallási téren nem. A vallásgyakorlat ugyanis természetéből eredően elsősorban belső, szándékos és szabad tettekből áll, amelyekkel az ember közvetlenül fordul Istenhez. A puszta emberi hatalom nem képes ezeket a cselekedeteket sem elrendelni, sem pedig megtiltani. Az ember társas természete viszont megkívánja, hogy vallásossága belső cselekedeteit külső tettekben juttassa kifejezésre, hogy vallási téren a többiekkel érintkezzék, és hogy vallását közösségi módon nyilvánítsa meg.

Jogtiprásnak minősül tehát mind az emberi személlyel, mind az emberek számára Istentől alapított renddel szemben, ha megtagadják az embertől azt a lehetőséget, hogy — az igazságos közrendet tiszteletben tartva — szabadon gyakorolja vallását a társadalomban.

A vallási csetekmények — továbbá — jellegüknél fogva felülemelkednek a földi, időbeli valóságok rendjén, hiszen az emberek ezekkel magánuton vagy nyilvánosan Istenhez fordulnak.

Az államhatalomnak az a sajátos célja, hogy gondoskodjék a földi közjóról, el kell tehát ismernie, és támogatnia is kell a polgárok vallásos életét. Le kell szögezni viszont, hogy túllépi illetékessége határát, ha arra vetemednék, hogy a vallási tevékenységet irányítsa vagy akadályozza.

4. A vallási csoportok szabadsága

Az egyéneket vallási tekintetben megillető szabadságot — azaz a kényszertől való mentességet — akkor is el kell számukra ismerni, ha közösen cselekszenek. A vallási közösségeket mind az ember, mind pedig a vallás természete is megkívánja.

E közösségeknek — amig csak a közrend igazságos követelményeit meg nem sértik — mindig is joguk van a sérthetetlenségre; azaz, hogy saját szabályaik szerint kormányozzák magukat, hogy nyilvános vallási tiszteletben részesitsék a Legfőbb Szellemet, hogy a vallásos élet gyakorlatában támogassák, és vallásos tanítással táplálják tagjaikat, hogy kiépítsék azokat az intézményeket, amelyekben tagjaik együttműködnek életük vallásos elvek szerint történő berendezésében.

A vallási közösségeket továbbá az a jog is megilleti, hogy a polgári hatalom se törvényhozó eszkökkel, se adminisztratív eljárással ne akadályozza őket a szent szolgálatot végző egyének megválogatásában, kiképzésében, kinevezésében és áthelyezésében; vallásuk vezető testületével vagy a földkerekség többi részén élő vallási közösségekkel való érintkezésben, vallásos célt szolgáló épületek emelésében, a szükséges javak megszerzésében és haszonélvezetében.

A vallási közösségeknek ahhoz is megvan a joguk, hogy mentesek legyenek az akadályoztatástól hitüknek akár szóban, akár írásban való tanítása és megvallása terén. A vallásos hit terjesztése és a szokások meghonosítása során azonban — kiváltképpen a képzetlenekkel és szűkölködőkkel szemben — mindig is tartózkodni kell azoktól a cselekedetektől, amelyek a tisztességtelen vagy nem becsületes lelki kényszer vagy rábeszélés látszatát keltik. Ezt az eljárást a joggal való visszaélésnek, illetve a más jogába való belegázolásnak kell minősíteni.

A vallásszabadsághoz az is hozzátartozik még, hogy a vallási közösségek számára ne legyen tilos a nyilvánosság előtt kimutatniok, hogy tanaik milyen egyedülálló erőt képviselnek a társadalom berendezése és az egész emberi tevékenység élénkítése terén. Végül pedig, egyrészt az ember társas természetében, másrészt a vallás jellegében magában gyökerezik az a jog, amelynek értelmében az emberek vallásos érzésüktől indíttatva szabadon gyülekezhetnek, vagy nevelő, kultúrális, karitatív és társadalmi célzatú társulásokat hozhatnak létre.

5. A család vallásszabadsága

A család önálló és legősibb jogú társadalmi közösség. Ezért megilleti az a jog, hogy belső vallásos életét a szülők vezetésével szabadon rendezhesse be. Az ő joguk, hogy vallásos meggyőződésüket követve eldöntsék, milyen vallási képzésben részesítik gyermekeiket. Ennélfogva a polgári hatalomnak el kell ismernie a szülőknek azt a jogát, hogy valóban szabadon választhassanak az iskolák vagy egyéb nevelő eszközök közül, s e szabad választásuk miatt sem közvetlenül sem közvetve nem róhatók rájuk igazságtalan terhek. A szülők jogait az is sérti, ha a gyermekek olyan iskolai oktatásban való részvételre kényszerülnek, amely nem felel meg a szülők vallásos meggyőződésének, vagy ha csak egyetlen nevelési rendszer van érvényben, amelyből teljesen száműzik a vallási képzést.

6. A vallásszabadság iránti felelősség

A társadalmi közjó azoknak a társadalmi életfeltételeknek összessége, amelyek révén az emberek teljesen és akadálytalanul juthatnak el tulajdon tökéletességükre. Ez a közjó leginkább az emberi személy jogainak és kötelességeinek tiszteletbentartásában érvényesül. Ezért mind a polgároknak, mind a társadalmi csoportoknak, mind a polgári hatalomnak, mind pedig az Egyháznak s a többi vallási közösségnek is ügyelnie kell a vallásszabadság jogára, mindegyiknek a maga módján, a közjó részéről rárótt feladat értelmében.

Mindennemű polgári hatalom lényegéből eredő kötelessége, hogy megvédje és fejlessze az ember sérthetetlen jogait. A polgári hatalomnak tehát igazságos törvények és egyéb alkalmas eszközök révén magára kell vállalnia mindenegyes polgár vallásszabadságának hathatós védelmét, s előnyös körülményeket kell teremtenie a vallásos élet ápolására, hogy a polgárok valóban élhessenek vallási jogaikkal, s teljesíthessék belőlük fakadó kötelezettségeiket, s hogy a társadalom maga is élvezhesse az igazságosság és a béke gyümölcsét, amit az emberek Isten és az Ő szent akarata iránti hűsége teremt meg.

Ha egy állam jogrendje — tekintettel a népesség különleges körülményeire — megkülönböztetett elismerésben részesiti az egyik vallásos közösséget, akkor egyúttal arra is szükség van, hogy az összes polgárok és mindenegyes vallási közösség számára is elismerjék és tiszteletben tartsák a vallásszabadság jogát.

A polgári hatalomnak végül éberen kell őrködnie azon, hogy a társadalmi közjó szerves részét képező polgári és jogegyenlőség vallási szempontok miatt se nyiltan se burkoltan sérelmet ne szenvedjen, és hogy senkit se sújtson hátrányos megkülönböztetés.

Ebből következően szigorúan tilos, hogy a polgári hatalom erőszakkal, megfélemlítéssel vagy egyéb eszközökkel egy bizonyos hitvallást, vagy egy vallás megtagadását kényszerítse rá a polgárokra, vagy hogy akadályt gördítsen egy vallásos közösséghez való csatlakozás vagy annak elhagyása elé. Még nagyobb merényletet követnek el Isten akarata, a személy és a népek családjának szent jogai ellen azok, akik bárminő módon erőszakot alkalmazva le akarják rombolni vagy el akarják sorvasztani a vallást az egész emberi nemben, vagy egy-egy országban, vagy egy adott közösségben.

7. A vallásszabadság határai

A vallásszabadság joga az ember társadalmi életében válik gyakorlattá, ezért használatát bizonyos szabályoknak kell alávetni.

Minden szabadságjog gyakorlati használata során tiszteletben kell tartani a személyes és társadalmi felelősség erkölcsi alapelvét: mind az egyes embert, mind pedig a társadalmi csoportokat erkölcsi törvény kötelezi arra, hogy jogaik gyakorlása során tiszteletben tartsák egyrészt mások jogait is, másrészt azokat a kötelezettségeket, amelyek a többiekkel és az egyetemes közjóval szemben terhelik őket. Az igazság és az emberiesség alapján kell ugyanis eljárni mindenkivel szemben.

Mivel a szervezett társadalomnak megvan a joga ahhoz, hogy védekezzék a vallásszabadság örve alatt fellépő visszaélések ellen, elsősorban a közhatalomra hárul, hogy megteremtse a védelmet az ilyesmi ellen; ez azonban nem történhetik önkényes vagy méltánytalanul részrehajló módon, hanem az objektív erkölcsi rendnek megfelelő jogszabályok alapján, amiket valamennyi polgár hatékony jogvédelme, békés együttélésük, a tisztességes társadalmi béke — azaz a valódi igazságosság szerint rendezett együttélés — fenntartásának gondja, s a közerkölcsök kellő oltalma követel meg. Mindezek a közjó alapvető részeit képezik, s beletartoznak a közrend fogalmába. Egyébként viszont a társadalomban tiszteletben kell tartani a csorbítatlan szabadság egyetemes szabályát, amelynek értelmében az ember számára a lehető legnagyobb szabadságot kell elismerni, s ezt csak akkor szabad korlátozni, amikor és amilyen mértékben szükségessé válik.

8. Szabadságra nevelés

Korunk emberére sokféle nyomás nehezedik, s fennáll az a veszély, hogy ezek megfosztják a szabad elhatározás képességétől. Másrészről viszont nagyon sokan hajlandóságot árulnak el arra, hogy a szabadság ürügyén elvessenek mindennemű alárendeltséget, s hogy lebecsüljék a köteles engedelmességet.

E Vatikáni Zsinat ezért arra buzdít mindenkit, kiváltképpen azonban azokat, akiknek a nevelés a feladatuk, igyekezzenek olyan embereket formálni, akik magukat az erkölcsi törvénynek alávetve engedelmeskednek a törvényes tekintélynek, egyúttal azonban a valódi szabadság is szívügyük; olyan embereket tehát, akik az igazság fényénél önállóan ítélik meg a dolgokat, akiknek tevékenységét felelősségérzet hatja át, akik igazságra és igazságosságra törekszenek, s ebben készségesen együttműködnek másokkal is.

Igy a vallásszabadságnak arra kell szolgálnia és oda kell hatnia, hogy az emberek a társadalmi életben felmerülő feladataik teljesitése során mind nagyobb felelősségtudattal cselekedjenek.

II. A VALLÁSSZABADSÁG A KINYILATKOZTATÁS FÉNYÉBEN

9. A vallásszabadság tana a Kinyilatkoztatásban is megvan

Mindaz, amit a Vatikáni Zsinat az emberi vallásszabadság jogáról kinyilvánít, a személyi méltóságban leli alapját, amelynek igényei a századok tapasztalata során mind ismertebbé váltak. E tanítás gyökerei azonban a Kinyilatkoztatásba is lenyúlnak, a keresztényeknek ennélfogva még szentebb tiszteletben kell részesíteniök. A Kinyilatkoztatás ugyan nem állítja kifejezetten a külső kényszertől való mentesség jogát vallási téren, teljes terjedelmében felfedi azonban az emberi személy méltóságát, bizonyítékokkal szolgál arra, hogy Krisztus tiszteletben tartotta az ember szabadságát az Isten igéjében való hit kötelezettsége terén, és megtanítja, milyen szellemnek kell átjárnia a Mester tanitványainak valamennyi tevékenységét. Mindebből kiviláglanak azok az általános alapelvek, amelyekre e vallásszabadságról szóló Nyilatkozat tanítása támaszkodik. Legfőképpen azonban az, hogy a társadalomban érvényesülő vallásszabadság teljesen egybevág a keresztény hit szabadságával.

10. A hit szabadsága

A katolikus tanítás sarkalatos pontjainak egyike, — Isten szava is tartalmazza, s az Atyák is állandóan hirdetik, — hogy az embernek önszántából kell megadnia a hit válaszát Istennek; senkit sem lehet tehát arra kényszeríteni, hogy akarata ellenére legyen hivő. A hit ugyanis természetéből folyóan önkéntes cselekedet, hiszen a Krisztus által megváltott, és a Jézus Krisztusban fogadott fiúságra meghívást kapott ember csak akkor tud az Ön-

nönmagát kinyilatkoztató Istenhez tartozni, ha az Atya vonzására megfontoltan és szabadon veti hódoló hitét Istenbe. Teljes összhangban van tehát a hit jellegével, hogy az ember vallási téren semmiféle kényszert se alkalmazhasson. Következőleg a vallásszabadság eszméje nagy mértékben és kedvezően járul hozzá annak a helyzetnek kialakításához, amelyben az emberek akadálytalanul elfogadhatják a keresztény hitre szóló meghívást, hozzá szabadon csatlakozhatnak, s egész életükkel tevékeny tanúságot tehetnek róla.

11. Krisztus és az Apostolok eljárása

Isten arra hívja az embert, hogy lélekben és igazságban szolgáljon Neki. E hívással kötelezi ugyan lelkiismeretét, de nem kényszerít. Tekintettel van ugyanis az Általa alkotott emberi személy méltóságára, akit csak önálló elhatározás vezérelhet, s akinek élnie kell szabadságával. Mindez legmagasabb fokon Jézus Krisztusban jelent meg, akiben Isten tökéletesen felfedte Magát, és megismertette útjait. A szelíd és alázatosszívű Krisztus, Mesterünk és Urunk, szintén kitartó türelemmel nyerte és hívta meg tanítványait. Tanítását csodái ragyogásával támasztotta alá és bizonyította, de nem azért, hogy kényszert gyakoroljon, hanem hogy felszítsa és megerősítse a hitet hallgatóságában. Hallgatóinak szemére vetette ugyan hitetlenségét, a megtorlást azonban Istenre bízta, s meghagyta az Utolsó Ítélet napjára. Apostolait a világba küldve ezeket mondta nekik: « Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözül; aki nem hisz, elkárhozik » (Mk. 16, 16). Jól tudta, hogy konkoly került a búzavetésbe, mégis azt parancsolta, hagyják nőni mindkettőt az aratásig, amely majd a világ végén következik be. Mivel nem akart erőszakkal uralkodó politikai Messiás lenni, azt kívánta, nevezzék Ember Fiának, aki azért jött, « hogy szolgáljon és váltságul adja oda életét sokakért » (Mk. 10, 45). Isten tökéletes szolgájának mutatkozott, aki « a megroppant nádat nem töri el, a füstölgő mécsbelet nem oltja ki » (Mt. 12, 20). Elismerte a közhatalmat és annak jogait, megparancsolva, hogy meg kell adni az adópénzt a Császárnak; világosan figyelmeztetett viszont arra is, hogy tiszteletben kell tartani Isten még előbbre való jogait: « Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, Istennek pedig, ami az Istené » (Mt. 22, 21). Végül pedig a kereszten végbevitt megváltó művével, amellyel az embernek üdvösséget és valódi szabadságot szerzett, kinyilatkoztatását is teljessé tette. Tanúságot tett ugyan az igazságról, de nem akarta erőszakkal azokra kényszeríteni, akik ellentmondanak. Országát nem fegyveres harc védelmezi, hanem az

igazságról tett tanúság s az igazság meghallgatása alapozza meg, és az a szeretet növeszti nagyra, amellyel a kereszten felmagasztalt Krisztus vonja Magához az embereket.

Az Apostolok Krisztus szaván és példáján okulva ugyanezt az utat járták. Krisztus tanítványai az Egyház születésétől kezdve azon fáradoztak, hogy az embereket az Úr Krisztus megvallására térítsék, de nem erőszakkal, vagy az Evangéliumhoz méltatlan mesterkedésekkel, hanem mindenekelőtt Isten szavának erejével. Bátran hirdették mindenkinek az Üdvözítő szándékait, «aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére» (1 Tim. 2,4); a gyengék iránt sem tagadták meg azonban a tiszteletet, még ha azok tévedésben voltak is, s ezzel megmutatták, hogy «mindegyikünk magáról ad számot Istennek» (Róm. 14,12), s így a saját lelkiismeretének tartozik engedelmességgel. Krisztushoz hasonlóan az Apostolok is mindig készen álltak arra, hogy tanúságot tegyenek Isten igazságáról, és nyíltan ki merték mondani a nép s a fejedelmek előtt «bátor bizalommal... az Isten igéjét» (Ap. Csel. 4,31). Tántoríthatatlanul hitték ugyanis, hogy az Evangélium Istennek minden hívőt üdvösségre segítő ereje. Megvetettek tehát minden «földi fegyvert», s Krisztus jósága és szerénysége példáját követve hirdették Isten igéjét tökéletesen megbízva az isteni szó erejében, amely képes szétzúzni az istenellenes hatalmakat, s képes elvezetni az embereket Krisztus hitére s az Iránta kötelező engedelmességre. A Mesterhez hasonlóan az Apostolok is elismerték a törvényes állami tekintélyt: «Mindenki vesse alá magát a fölöttes hatalomnak... Aki tehát szembeszáll a hatalommal, Isten rendelésének szegül ellene» (Róm. 13, 1-2). Attól sem rettentek vissza azonban, hogy felemeljék szavukat a közhatalom ellen, amely szembe szegült Isten szent akaratával: «Inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint az embereknek» (Ap. Csel. 5,29). Megszámlálhatatlanul sok vértanú és hívő járta a századok folyamán a földkerekségen ugyanezt az utat.

12. Az Egyház Krisztus és az Apostolok nyomdokain jár

Az Egyház tehát az evangéliumi igazsághoz hűségesen Krisztus és az Apostolok nyomdokain jár akkor, amidőn elismeri, hogy a vallásszabadság eszméje összhangban van mind az ember méltóságával, mind Isten kinyilatkoztatásával, és amikor a vallásszabadság ügyét elő is mozdítja. A Mestertől és az Apostoloktól kapott tanítást az idők folyamán megőrizte és tovább is adta. És jóllehet az emberi történelem kanyargós útjain zarán-

dokló Isten Népe életében olykor fel is ütötte fejét az. az eljárásmód, amely nem felelt meg az evangéliumi szellemnek, sőt egyenes ellentétben állt vele, mégis szűntelenül érvényben maradt az Egyháznak az a tanítása, hogy a hitet senkire sem szabad ráerőszakolni.

Az Evangélium kovásza így már régóta erjeszti az emberi szellemet, s nagy mértékben járult hozzá, hogy az emberek az idők folyamán egyre jobban felismerték személyi méltóságukat, és hogy megért az a meggyőződés, amely szerint ennek a személyiségnek vallási téren mindennémü kényszertől mentesülnie kell.

13. Az Egyház szabadsága

Az Egyház, sőt az egész földi társadalom javát célzó s így a mindíg és mindenütt tiszteletben tartandó s a jogtalanságtól oltalmazandó dolgok közül minden bizonnyal azt illeti meg az első hely, hogy az Egyház annyi cselekvési szabadságot élvezzen, amennyire az emberek üdvösségéről való gondoskodáshoz szüksége van. Szent dolog ugyanis az a szabadság, amellyel Isten Egyszülött Fia a vére árán megvett Egyházat felékesítette. E szabadság annyira hozzátartozik az Egyházhoz, hogy egyenesen Isten akaratával szállnak szembe azok, akik belegázolnak. Az Egyház szabadsága képezi az Egyház és a közhatalom, illetve mindennemü társadalmi rend közötti kapcsolatok kiindulópontját.

Az Egyház azért követel magának szabadságot az emberi társadalomban és bármiféle közhatalommal szemben, mivel az Ur Krisztus által alapított lelki tekintély, amelyre isteni parancs folytán az a feladat hárul, hogy menjen az egész világra, és minden teremtménynek hirdesse az Evangéliumot. Az Egyház azonban azoknak az embereknek a közösségeként is szabadságot követel magának, akiket megillet a jog, hogy a keresztény hit előírásai szerint éljenek a szervezett társadalomban.

Az Egyház isteni küldetéséhez szükséges és az egyházi tekintély részéről a társadalomtól oly sürgetően követelt önállóságát biztosító, jogilag és gyakorlatilag is szilárd helyzetre csak ott és csak akkor tud majd végre szert tenni, ahol és amikor a vallásszabadság elve nem csupán szavakban jut kifejezésre, és nem csak törvényekben fektetik le, hanem becsületesen megvalósul a gyakorlatban is. A többi emberekhez hasonlóan a Krisztushivők is élvezik azt a polgári szabadságjogot, hogy akadályoztatás nélkül lelkiismeretük szava szerint járhassanak el életük folyamán. Teljes az összhang tehát az Egyház szabadsága és ama vallásszabadság között, amit minden ember és minden közösség számára el kell ismerni, és amit a jogrendben kell szentesíteni.

14. Az Egyház feladata

Ha az Egyház engedelmeskedni akar az isteni parancsnak: « Tegyetek tanitványommá minden népet » (Mt. 28,19), akkor fáradhatatlanul kell azon munkálkodnia, « hogy az Úr igéje terjedjen és dicsőségre jusson » (2 Tessz. 3,1).

Az Egyház tehát állhatatosan kérleli fiait, végezzenek « könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért... Ez jó és kedves üdvözítő Istenünk szemében, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön és eljusson az igazság ismeretére » (1 Tim. 2,1-4).

Krisztus híveinek viszont lelkiismeretük kialakítása folyamán odaadó figyelemmel kell az Egyház szent és biztos tanítására hallgatniok. Krisztus akarata értelmében ugyanis a Katolikus Egyház az igazság tanítómestere, s az a feladata, hogy hirdesse és hiteles módon tanítsa az Igazságot, aki Krisztus Maga, s hogy ezzel együtt tekintélyével megmutassa és jóváhagyja az erkölcsi rendnek magából az emberi természetből származó alapelveit. A keresztények viszont bölcseségben, vagyis « a Szentlélekben és őszinte szeretetben, igazmondásban » (2 Kor. 6,6-7) élve teljes bizalommal és apostoli bátorsággal igyekezzenek kiárasztani a kívülállókra az élet fényességét, akár még vérük ontása árán is.

A tanitványt ugyanis Krisztus, Mestere iránt az a súlyos kötelezettség terheli, hogy a Tőle kapott igazságot napról napra jobban megismerje, hűségesen hirdesse és serényen védelmezze, ne folyamodjék viszont semmiféle eszközhöz, amely ellenkezik az evangéliumi szellemmel. Krisztus szeretete pedig ugyanakkor azt sürgeti tőle, hogy szeretettel, türelmesen és okosan bánjék azokkal az emberekkel, akik tévednek vagy tudatlanok a hit dolgaiban. Tekintetbe kell tehát venni mind azt a kötelességet, hogy hirdetni kell Krisztust, az életet adó Igét, mind az emberi személyiség jogait, mind pedig annak a kegyelemnek a mértékét, amit Isten Krisztuson keresztül nyújt az embernek, aki arra kap meghívást, hogy önkéntesen fogadja el és vallja meg a hitet.

15. Befejezés

Közismert a jelen kor emberének az az óhaja, hogy szabadon megvallhassa vallását mind magánkörben, mind a nyilvánosság előtt; sőt az is, hogy a vallásszabadságot az Alkotmányok legnagyobb többsége polgári szabadságjognak nyilvánította, s azt nemzetközi okmányok is ünnepélyesen elismerték.

Vannak azonban kormányzatok, amelyek Alkotmánya elismeri ugyan a vallási kultusz szabadságát, a végrehajtó hatalom mégis azon mesterkedik, hogy a polgárokat eltérítse vallásuk gyakor-

latától, s hogy nagyon megnehezítse és veszélyeztesse a vallási közösségek életét.

Amíg a Zsinat egyrészt örvendező lélekkel üdvözli a mai idők kedvező jeleit, addig másrészt mély fájdalommal állapítja meg e keserves tényeket; arra buzdítja a Katolikusokat, az emberek összeségét pedig arra kéri, fontolják meg behatóan, hogy — kiváltképpen az emberi család jelenlegi állapotában — mily nagy szükség van a vallásszabadságra.

Nyilvánvaló ugyanis, hogy a nemzetek napról napra nagyobb egységbe tömörülnek, hogy a különböző kultúrájú és vallású emberek között egyre szorosabb kapcsolatok fonódnak, és hogy — végül — növekvőben van a személyes felelősségtudat. Ezért tehát az emberi nemen belüli békés kapcsolatok s az egyetértés megteremtése és megszilárdítása megköveteli, hogy a vallásszabadságot hatékony jogvédelem szavatolja az egész földkerekségen, és elismerés illesse az embernek azt a legfőbb jogát és kötelességét, amelynek értelmében szabadon éli vallásos életét a társadalomban.

Adja meg Isten, mindenek Atyja, hogy a vallásszabadság eszméjét a társadalmi élet folyamán gondosan tiszteletben tartó emberi családot Krisztus kegyelme és a Szentlélek ereje elvezesse «Isten fiainak — magasztos és örök — dicsőséges szabadságára» (Róm. 8,21).

Megjegyzés. A vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozat fordítója csupán az alapszöveget ültette át magyar nyelvre, a 38 — főként utalásokban kimerülő — jegyzetet azonban nem. Elsősorban azért, mivel a Nyilatkozat hivatalos és teljes szövegének nyilvánosságra hozatala e magyar változat nyomdába adásáig nem történt meg, viszont a küszöbön álló megjelenést megelőző értesülések a jegyzetanyagban módosításokat, illetve bővítéseket ígérnek.

A fordítás alapjául az *Osservatore Romano* 1966. december 11.-i 285. számában megjelent latin szöveg szolgált. E latin szöveghez képest a fordításban többlet az egyes fejezetek számozása után beiktatott fejezetcím. A 15 alcím elhelyezését a szerkesztő bizottság a szöveg formai egyhangúságának ellensúlyozása végett látta célszerűnek, a bátorságot pedig az adta, hogy a német, francia és az olasz fordítás készítői hasonlóképpen jártak el.

NYILATKOZAT AZ EGYHÁZ ÉS A NEM KERESZTÉNY VALLÁSOK VISZONYÁRÓL

1. Bevezetés

Korunkban az emberiség mind szorosabb egységbe tömörül és egyre erősödnek a különböző népek közti kapcsolatok: ezért az Egyház is fokozott figyelemmel veszi fontolóra, mi a viszonya a nem-keresztény vallásokhoz. Feladatához hiven, hogy az egyes emberek között, de a népek közt is előmozdítsa az egységet és szeretetet, elsősorban arra fordítja itt figyelmét, ami az emberek közös kincse és ami a testvéri együttműködéshez vezet.

Egyetlen közösséget alkotnak ugyanis az összes népek. Egy az eredetük, hiszen Isten telepítette le az egész emberi nemet a föld színén (1). Egy a végső céljuk is: az Isten. Az Ő gondviselése, jóságának megnyilatkozásai és üdvözítő tervei minden emberre kiterjednek (2), mígnem a választottak egyesülnek a Szent Városban, amelyet Isten dicsősége ragyog be és ahol az ő világosságában járnak majd a népek (3).

A különféle vallásoktól az emberek választ várnak az emberi lét titokzatos rejtélyeire, amelyek ma is, mint régen, az emberek szívébe markolnak: Mi az ember? Mi életünk értelme és célja? Mi az erkölcsi jó és mi a bűn? Mi a szenvedés eredete és értelme? Melyik út vezet az igazi boldogságra? Mi a halál, a halál utáni ítélet és igazságszolgáltatás? És végül: mi az a végső, kifejezhetetlen titok, amely átfogja létünket, amelyből eredünk és amely felé tartunk?

2. Természeti és kultúrvallások

Az egyes népeknél már az ősidőktől napjainkig megtalálható a dolgok folyamatában és az emberi élet eseményeiben ható titokzatos Erőnek valamelyes megsejtése, sőt nem egyszer egy Legfőbb Istenség vagy egyenesen Atya felismerése is. Ez a sejtés és felismerés egész életüknek mélyen vallásos jelleget ad. A kultúra fejlődésével kapcsolatban álló vallások viszont ugyanezekre a

---

(1) V.ö. Csel 17, 26.
(2) V.ö. Bölcs 8, 1; Csel 14, 17; Róm 2, 6-7; 1 Tim 2, 4.
(3) Jel. 21, 23-24.

kérdésekre pontosabb fogalmakkal és kiműveltebb nyelven törekszenek választ adni.

Így például a hinduizmusban az emberek az isteni misztériumot kutatják és a mitoszok kimeríthetetlen bőségével vagy mélyreható filozófiai elméletekkel fejezik ki. Emberi természetünk korlátaiból az aszketikus élet gyakorlatai, elmélyülő elmélkedés, vagy a szeretettől és bizalomtól áthatott Istenhez menekülés révén keresnek szabadulást.

A buddhizmus, különböző formáiban, felismeri e változó világ radikális elégtelenségét, és azt az utat tanítja, amelyen jámbor és bízó lelkülettel haladva, az emberek eljuthatnak a tökéletes felszabadulás állapotára, vagy pedig — saját erőfeszítéseik révén avagy felülről jövő segítséggel — elérhetik a teljes megvilágosodást. A szerte a világon megtalálható többi vallások is különféle módokon igyekeznek segíteni az emberi szív nyugtalanságán, azzal hogy « utakat », vagyis tanokat, életszabályokat és szent szertartásokat kínálnak fel.

A katolikus Egyház semmit sem vet el abból, ami ezekben a vallásokban igaz és szent. Őszinte tisztelettel nézi azokat a cselekvés- és életformákat, azokat az előírásokat és tanokat, amelyek — ha sokban eltérnek is azoktól, amelyeket az Egyház tart és hirdet, — mégis gyakran tükrözik egy-egy sugarát annak az Igazságnak, amely minden embert megvilágosít. Emellett viszont szüntelenül hirdeti, és köteles hirdetni, Krisztust, aki « az út, az igazság és az élet » (Jn 14, 6): Benne találják meg az emberek a vallásos élet teljességét, Benne engesztelődött ki Isten mindenekkel (4).

Az Egyház ezért arra buzdítja fiait, hogy más vallások követőivel folytatott párbeszéd és együttműködés révén, tanúságot téve a keresztény hitről és életről, okosan és szeretettel ismerjék el, védjék, és segítsék kibontakozni a náluk megtalálható lelki és erkölcsi javakat, valamint társadalmi és kulturális értékeket.

3. A mohamedán vallás

Nagyrabecsüléssel tekint az Egyház a mohamedánokra is, akik az élő és személyes egy Istent imádják, aki irgalmas és mindenható, ég és föld teremtője (5), aki szólott az emberekhez. Még az Ő felfoghatatlan végzéseinek is igyekeznek magukat alávetni, mint ahogy alávetette magát Istennek Ábrahám is, akire az izlám vallás szívesen hivatkozik. Bár Jézust nem ismerik el Istennek,

---

(4) V.ö. 2 Kor 5, 18-19.

(5) V.ö. VII. Szent Gergely pápa XXI.lev. Anzir (Nacir) mauretaniai királyhoz, PL 148, 450 k.

de prófétaként tisztelik, és tisztelettel vannak szűzi Anyja, Mária iránt is, sőt olykor áhítatos szívvel segítségül is hívják. Ezenkívül ők is várják az ítélet napját, amikor Isten minden embert feltámaszt és érdeme szerint megfizet neki. Emiatt az erkölcsi életnek nagy értéket tulajdonítanak, és Isten iránti tiszteletüket főleg imádsággal, alamizsnával és böjttel fejezik ki.

Ha a századok folyamán keresztények és mohamedánok között számos egyenetlenség és ellenségeskedés támadt is, a Zsinat most arra szólítja fel mindannyiukat, hogy feledve a múltat, őszintén törekedjenek a kölcsönös megértésre, és közös erővel védjék és mozdítsák elő minden ember javára a szociális igazságot, az erkölcsi értékeket, valamint a békét és szabadságot.

4. A zsidóság

Az Egyház misztériumát alaposabban vizsgálva, a Zsinat gondol arra a kötelékre is, amely az Újszövetség népét Ábrahám nemzetségével lelkileg összekapcsolja.

Krisztus Egyháza elismeri ugyanis, hogy Isten titokzatos üdvösségterve alapján, hitének és kiválasztásának kezdetei már a pátriárkáknál, Mózesnél és a prófétáknál megtalálhatók. Vallja, hogy az Ábrahámnak szóló meghívás magába foglalja az összes kereszténye ket is, akik a hit révén Ábrahám fiai (6), és hogy a választott nép kivonulása a szolgaság földjéről az Egyház üdvösségének misztikus előképe. Az Egyház így nem feledheti el, hogy az ótestamentumi kinyilatkoztatást annak a népnek közvetítésével kapta, amellyel Isten végtelen irgalmából az Ószövetséget megkötötte, és hogy annak a nemes olajfának gyökeréből táplálkozik, amelybe a pogányok, vad olajágakként be lettek oltva (7). Hittel vallja az Egyház, hogy Krisztus, a mi Békességünk, keresztje által kibékítette a zsidókat és pogányokat, és mindkettőjüket önmagában egyesítette (8).

Az Egyház mindig szem előtt tartja Szent Pál szavait is, aki vérrokonairól így beszél: « Övék az istenfiúság, a dicsőség, a szövetségek, a törvényadás, az istentisztelet és az igéretek; övéik az atyák, és test szerint közölük való Krisztus » (Róm 9, 4-5), Szűz Mária fia. Gondol arra is, hogy a zsidó népből származtak az apostolok, az Egyház alapjai és oszlopai is, valamint az első tanítványok legtöbbje, akik Krisztus evangéliumát hirdették a világnak.

---

(6) V.ö. Gal 3, 7.
(7) V.ö. Róm 11, 17-24.
(8) V.ö. Ef 2, 14-16.
(9) V.ö. Lk 19, 44.

A Szentírás tanúsága szerint Jeruzsálem nem ismerte fel látogatása idejét (9), és a zsidók nagy része nem fogadta el az evangéliumot, sőt elterjedésének sokan gátat is akartak vetni (10). Ennek ellenére, mint az Apostol tanítja, a zsidók továbbra is kedvesek Isten előtt őseik miatt (11). Isten ugyanis nem bánja meg kegyelmi adományait vagy hívását. A prófétákkal és az előbb említett apostollal együtt az Egyház várja azt a csak Isten előtt ismeretes napot, amelyen minden nép egy szívvel kiált majd az Urhoz és «vállvetve szolgál neki» (Szof 3, 9) (12).

Minthogy ilyen nagy a kereszténység és zsidók közös lelki öröksége, a Zsinat támogatja és elő akarja segíteni egymás kölcsönös megértését és megbecsülését, amelyet főleg bibliai és teológiai tanulmányok, továbbá testvéri megbeszélések révén lehet elérni.

Bár a zsidóság hivatalos vezetői követőikkel együtt sürgették Krisztus halálát (13), mégsem lehet mindazt, ami Krisztus szenvedése során történt, akár megkülönböztetés nélkül az összes akkor élő zsidók, akár a mai zsidók, terhére írni. Az Egyház ugyan Isten új népe, mégsem szabad a zsidóságról azt állítani, hogy Istentől elvetett vagy átoksujtotta nép, mintha ez magából a Szentírásból következnék. Legyen ezért mindenkinek gondja arra, hogy sem a hitoktatásban, sem az igehirdetésben semmi olyat ne tanítson, ami az evangéliumi igazsággal vagy Krisztus szellemével nincs összhangban.

Továbbá: az Egyház, amely elvet minden üldözést, bárki ellen irányuljon is, — a zsidósággal közös lelki örökségének tudatában, nem politikai szempontoktól, hanem az evangéliumból fakadó vallásos szeretettől vezérelve, mélyen fájlalja a zsidókkal szembeni gyűlöletkitöréseket, üldözéseket, az antiszemitizmus megnyilvánulásait, bármely korban és bárki részéről jelentkeztek is.

Egyébként, amint az Egyház mindig vallotta és vallja ma is, Krisztus a szenvedést és halált valamennyi ember bűneiért önként, végtelen szeretetből vállalta azért, hogy mindenki eljusson az üdvösségre. Az egyházi igehirdetésnek tehát az a kötelessége, hogy Krisztus keresztjét, mint Isten egyetemes szeretetének jelét és minden kegyelem forrását hirdesse a világnak.

---

(10) V.ö. Róm 11, 28.

(11) Róm 11, 28-29. V.ö. A Zsinat «Lumen Gentium» kezdetü dogmatikus konstitucióját, AAS, 57 (1965) 20.1.

(12) V.ö. Iz 66, 23; Zs 65, 4; Róm 11, 11-32.

(13) V.ö. Jn 19, 6.

5. Mindenfajta diszkrimináció elitélése

Nem fordulhatunk azonban Istenhez, mindenek Atyjához akkor, ha egyes emberek iránt, akik pedig Isten képére vannak teremtve, nem vagyunk hajlandók testvéri magatartást tanusítani. Az embernek Istenhez, az Atyához és embertestvéreihez való viszonya oly szorosan összefügg, hogy a Szentírás kijelenti: « Aki nem szeret, nem ismeri Istent » (1 Jn 4, 8). Igy minden olyan elmélet vagy gyakorlat alapját veszti, amely ember és ember, nép és nép között különbséget tesz az emberi méltóságot és az ebből fakadó jogokat illetően.

Az Egyház ennélfogva elitéli az emberek mindenfajta hátrányos megkülönböztetését vagy zaklatását fajuk vagy bőrük színe, társadalmi helyzetük vagy vallásuk miatt, mint ami ellenkezik Krisztus szellemével. Szent Péter és Pál nyomdokait követve a zsinat azzal a sürgető kéréssel fordul tehát a keresztény hívekhez, hogy « tanusítsanak helyes magatartást a népek között » (1 Pét 2, 12) és hacsak lehet, amennyiben rajtuk áll, éljenek minden emberrel békességben (14), hogy igazán fiai legyenek a mennyei Atyának (15).

---

(14) Róm 12, 18.
(15) Mt 5, 45.

KÖNYVEK A ZSINATRÓL

Kiadványok:

Dokumente des Zweiten Vatikanischen Konzils. Authentische Textausgaben, lateinisch-deutsch. Trier (Paulinus).

1. *Dogmatische Konstitution über die Kirche.* 1965, 185 old.
2. *Dekret über die katholischen Ostkirchen - Dekret über den Ökumenismus - Dekret über die publizistischen Mittel.* 1965, 131 old.
3. *Über die Liturgie.* Konstitution - Motu Proprio - Instruktion - Reskripte. 1965, 276 old.

Konzilsdekrete. Erste Übersetzung im Auftrag der deutschen Bischöfe. 3. Auflage. Recklinghausen (Paulus) 196

1. *Fragen des Glauben, der kirchlichen Ordnung und des Gottesdienstes.* 178 old.
2. *Das Verhältnis der katholischen Kirche zu den Nichtkatholiken.* 122 old.
3. *Lebensfragen der Priester und Ordensleute.* 77 old.
4. *Der Christ in der Welt.* 175 old.

The Documents of Vatican II. Ed. by W. M. Abbot and J. Gallagher. With Notes and Comments by Catholic, Protestant and Orthodox Authorities. London (Chapman) 1966. 16⁰ XXII. 794 old.

Les Actes du Concile Vatican II. Textes intégraux des Constitutions, Décrets et Déclarations promulgés. 3 vol. Paris (Cerf) 1965-66. 255; 253; 293 old.

Documents Conciliaires. Conc. Oecum. Vatican II. Paris (Centurion), 1965-66.

1. *L'Église. L'oecuménisme. Les Églises Orientales.* 256 old.
2. *Les évêques. La vie religieuse. La formation des prêtres. L'éducation chrétienne. Les religions non chrétiennes.* 229 old.
3. *L'Église dans le monde. L'apostolat des laïcs. La liberté religieuse. Les moyens de communication sociale.* 429 old.
4. *La révélation. L'activité missionnaire de l'Église. Ministère et vie des prêtres.* 258 old.

Sorozaton kívül: *Constitution de Sainte Liturgie.* 1964. 128 old.

Il Concilio Vaticano II. Costituzioni, decreti, dichiarazioni e altri documenti complementari con indice analitico teologico-pastorale. Testo latino e italiano. Bologna (Edizioni Dehoniane) 1966. 4⁰ 394 old. (Documenti Conciliari 5).
Készülóben kis kiadás átdolgozott tárgymutatóval.

Concilio Ecumenico Vaticano II. Costituzioni, decreti, dichiarazioni. Ed. 2. A cura di N. Bussi. Alba (Edizioni Dominicane) 1966. VIII + 614 old.

Costituzioni, decreti, dichiarazioni. Roma (A.V.E.) 1966. 703 old.

CAPRILE G.: *Il Concilio Vaticano II.* Cronache del Concilio Vaticano II edite da « La Civiltà Cattolica ». Roma (Civiltà Catt.).
3. *Secondo periodo 1963-1964.* 1966. XII + 674 old.
4. *Terzo periodo 1964-1965.* 1965. XI + 593 old.

Tanulmányok:

LAURENTIN R.: *L'enjeu du Concile.* Paris (Seuil) 1962. 205 old. *Bilan de la première session.* 1963. 156 old. *Bilan de la deuxième session.* 1964. 318 old. *Bilan de la troisième session.* 1965. 415 old. *Bilan du Concile.* Histoire, textes, commentaire avec une chronique de la quatrième session. 1966. 449 old.

HELBLING H.: *Das Zweite Vatikanische Konzil.* Ein Bericht. Basel (Reinhardt) 1966. 235 old.

SEIBEL W. - DORN L. A.: *Tagebuch des Konzils. Die Arbeit der zweiten Session.* Nürnberg (Sailer) 1964. 286 old.

DORN L. A. - DENZLER G.: *Die Arbeit der dritten Session.* 1965. 453 old.

DORN L. A. - SEIBEL W.: *Die Arbeit der vierten Session.* 1966. 418 old.

REUTER H.: *Das II. Vatikanische Konzil. Vorgeschichte, Verlauf, Ergebnisse.* Köln (Wort u. Werk) 1966. X + 378 old.

RYNNE X.: *Letters from Vatican City. Vatican Council II. First Session. Blackground and Debates.* London (Faber) - New York (Farrar) 1963. XIII + 289 old.

The Second Session. The Debates and Decrees of the Vatican Council II. 1964. XXIII + 390 old.
The Third Session. The Debates and Decrees of Vatican Council II. XIII + 399 old.

WENGER A.: *Vatican II. Chronique de la première session.* Paris (Centurion) 1963. 347 old. *Chronique de la deuxième session.* 1964. 342 old. *Chronique de la troisième session.* 1965. 496 old. *Chronique de la quatrième session.* 1966. 514 old.

JAEGER L.: *Das Konzilsdekret « Über den Ökumenismus ».* Sein Werden, sein Inhalt und seine Bedeutung. Lateinischer und deutscher Text mit Kommentar. Paderborn (Bonifacius) 1965. 173 p. (Konfessionskundliche u. Kontroverstheol. Studien 13).
Forditások: *A Stand on Ecumenism: The Council's Decree.* London (Chapman). 1965. XIII + 242 old.
Le décret de Vatican II sur l'oecuménisme. Son origine, son contenu et sa signification. Tournai (Casterman) 1965. 196 old.
Il decreto conciliare sull'ecumenismo. Storia, contenuto e significato. Brescia (Morcelliana) 1965. 259 old.

PLATE M.: *Weltereignis Konzil.* Darstellung, Sinn, Ergebnis. Freiburg (Herder) 1966. 352 old.

La Chiesa del Vaticano II. Studi e commenti intorno alla Costituzione dommatica « Lumen Gentium ». Opera collettiva diretta da G. Barauna. Firenze (Vallecchi) 1965. XXIV + 1346 old.

De Ecclesia. Beitrage zur Konstitution « Über die Kirche » des Zweiten Vatikanischen Konzils. 2Bde. Freiburg (Herder) 1966. 629, 604 old.

TARTALOM

Eszme és küldetés 3

TÖRTÉNET ÉS TANÍTÁS

Pásztor Lajos: *Számvetés a küldetéssel* 6
Hegyi Márton: *A zsinati határozatok rendje* 24
Gál Ferenc: *A zsinat tanítása* . 28

IMÁDSÁG ÉS FELADAT

Galambos Ferenc: *A liturgia reformja* . . 40
Hegyi Márton: *Korproblémák a zsinaton* . 54
Tolnay Imre: *Laikusok hivatása* 74

SZERETET ÉS NYÍLTSÁG

Nyilatkozat a vallásszabadságról 81
Nyilatkozat az egyház és a nem keresztény vallások viszonyáról . . 93

KÖNYVEK A ZSINATRÓL

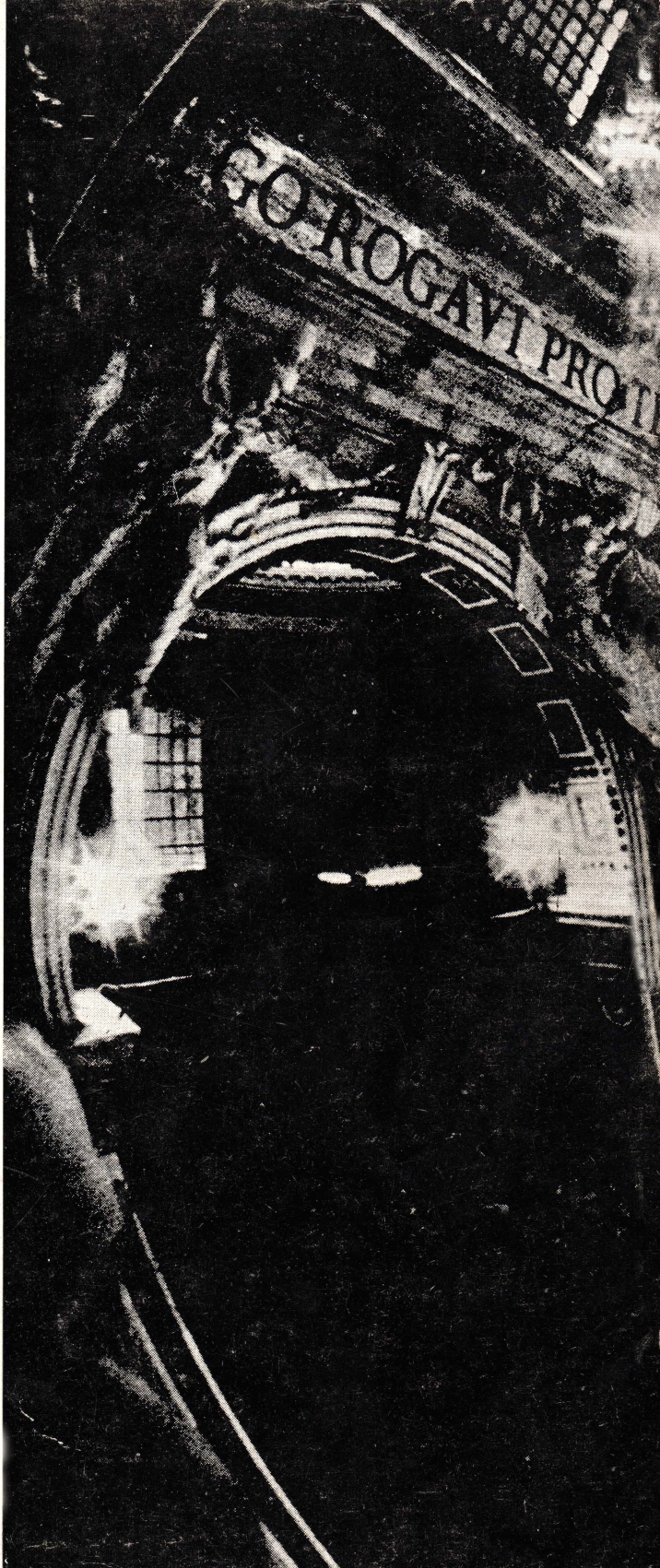
GO ROGAVI PRO